

Jaarverslag 2023

Inhoud

Voorwoord	3	Beleggingen en balansbeheer	59	Overige gegevens	148
Kerncijfers	7	Risicomanagement en compliance	71	Statutaire regeling over de bestemming van het saldo van baten en lasten	149
Bestuursverslag	11	Vooruitblik 2024	82	Actuariële verklaring	150
Profiel Bestuur en organisatie	12	<i>Verslag van het intern toezicht 2023</i>	84	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	152
Profiel Uitbestedingspartijen	21	<i>Reactie van het bestuur op het verslag van het intern toezicht</i>	90	Bijlagen	164
Profiel Missie, visie en beleidsdoelstellingen	23	<i>Verslag en oordeel van het verantwoordingsorgaan</i>	91	Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)	165
Strategische thema's	28	<i>Reactie van het bestuur op oordeel van het Verantwoordingsorgaan</i>	96	SDFR-Bijlage IV PR2014	166
Focusthema: Gerichte voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel	29	Jaarrekening	98	SFDR-Bijlage IV PR2023	172
Focusthema: Toekomstbestendig beleggingsbeleid	32	1. Balans per 31 december	99		
Focusthema: Strategie 2030	35	2. Staat van baten en lasten	99		
Interactie met deelnemers en andere belanghebbenden	37	3. Kasstroomoverzicht	100		
Onze financiële positie	41	4. Algemene toelichting	100		
Uitvoeringskosten	49	5. Specifieke grondslagen	103		
• Kosten pensioenbeheer	51	6. Toelichting op de balans	111		
• Kosten vermogensbeheer	53	7. Toelichting op de staat van baten en lasten	138		

We zien dat stabiliteit en vrede in de wereld om ons heen niet vanzelfsprekend zijn. Denk aan de voortdurende oorlog in Oekraïne. En het opgelaaide conflict in het Midden-Oosten. Zulke conflicten brengen onzekerheid met zich mee. Wat die onzekerheid voor ons in Nederland precies betekent, is niet altijd meteen duidelijk. We houden de ontwikkelingen in de wereld daarom nauwlettend in de gaten.

In 2023 had Rabobank Pensioenfonds veel aandacht voor het nieuwe pensioenstelsel. Op 1 juli 2023 werd de Wet toekomst pensioenen (Wtp) aangenomen. Een belangrijk moment, net als de landelijke verkiezingen op 22 november. Het is nog de vraag wat de uitkomst betekent voor ons en voor de invoering van de Wtp. In onze voorbereiding op de Wtp houden we daarom rekening met politieke veranderingen. Zodat we hier snel op kunnen inspelen.

We bereiden de overgang naar de Wtp voor, samen met alle betrokken partijen

In onze voorbereidingen op de Wtp was 5 juni een belangrijke datum. Op die dag zaten we samen met alle betrokken partijen aan tafel. De vakorganisaties, werkgevers, vertegenwoordigers van gepensioneerden en gewezen deelnemers en ons verantwoordingsorgaan waren allemaal aanwezig. We hebben gesproken over hoe we nog beter kunnen samenwerken bij het voor-

bereiden en uitvoeren van de overgang op de Wtp. De waardevolle lessen die we leerden uit het proces naar de Pensioenregeling 2023 hebben we tijdens deze sessie met elkaar gedeeld. Verder zijn we het hele jaar uitgebreid in gesprek geweest met cao-partijen om ons zo goed mogelijk voor te bereiden. Hierover leest u meer in het hoofdstuk [Focusthema: Gerichte voorbereiding transitie nieuwe stelsel](#).

Het is onze missie om de pensioenregeling duurzaam en efficiënt uit te voeren

Belangrijk voor ons is de toekomstbestendigheid en continue dienstverlening van het fonds. Afgelopen jaar hebben we stilgestaan bij de strategie van het pensioenfonds voor de komende jaren, waarbij we verder kijken dan de wettelijke transitie naar het nieuwe stelsel. Voor ons is de Wtp een bouwsteen in de totale strategie van het fonds. We willen deelnemers in staat stellen

Belangrijk voor ons is de toekomstbestendigheid en continue dienstverlening van het fonds.

om regie te houden over hun pensioen en daarbij een toekomstbestendige pensioenregeling aanbieden. In het hoofdstuk [Focusthema: strategie 2030](#) leest u er meer over.

Met ons vernieuwde beleggingsbeleid zijn we toekomstbestendig

We hebben onze beleggingsovertuigingen aangescherpt. Onze beleggingsovertuigingen zijn de basis voor ons beleggingsbeleid, zij geven richting aan onze beleggingsbeslissingen. Deze overtuigingen raken dus de kern van wie wij zijn als pensioenfonds. We stelden onszelf de vraag: “Passen de overtuigingen nog bij ons en bij de veranderende omgeving?” In de antwoorden op deze vragen staat natuurlijk de deelnemer centraal. Dat is te zien aan onze vernieuwde beleggingsovertuigingen. En je ziet het ook terug aan onze vernieuwde visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). Meer over de beleggingsovertuigingen en MVB leest u in het hoofdstuk [Focusthema: Toekomstbestendig beleggingsbeleid](#).

In juli konden we de pensioenen weer verhogen

Het bestuur heeft besloten de pensioenen per 1 juli 2023 met 2,63% te verhogen (indexatie). Deze verhoging geldt voor al onze deelnemers. Gepensioneerden zagen hun uitkering stijgen. Gewezen en actieve

deelnemers zien de verhoging terug in hun opgebouwde pensioen op MijnPensioen. Onze financiële situatie in 2023 liet deze indexatie toe. Ons indexatiebeleid is gebaseerd op de dekkingsgraad en de zogenoemde TBI-grens (Toekomstbestendig Indexeren). We kijken hiervoor naar de inflatie over de periode april tot april. Het bestuur maakt elk jaar in juni de afweging of de financiële situatie een indexatie mogelijk maakt. In het hoofdstuk [Onze financiële positie](#) leest u hier meer over.

De dekkingsgraad blijft op niveau

De dekkingsgraad geeft aan of een fonds voldoende geld in kas heeft om de pensioenen uit te keren. Niet alleen aan huidige, maar ook aan toekomstige gepensioneerden. De dekkingsgraad wordt uitgedrukt in een percentage. Onze actuele dekkingsgraad was eind 2023 116,5%. Ondanks de indexatie is deze beperkt afgenomen ten opzichte van de actuele dekkingsgraad per eind 2022 van 118,4%. Meer over de dekkingsgraad leest u in het hoofdstuk [Onze financiële positie](#).

Theo Camps en Sandra Schellekens

Veel dank aan iedereen die zich afgelopen jaar inzette voor een goed pensioen voor onze deelnemers

We sluiten het voorwoord af met dankbaarheid. Uiteraard willen we Rabobank en de vakorganisaties bedanken voor de prettige en constructieve samenwerking. Het verantwoordingsorgaan bedanken we voor hun waardevolle adviezen en betrokkenheid bij ons fonds. En ten slotte ook dank aan onze medewerkers en alle andere partijen met wie we samenwerken. We hebben veel waardering voor voor jullie dagelijkse inzet.

Een aantal collega's verliet ons fonds in 2023. We willen Marjolein Sol bedanken voor haar bestuurslidmaatschap. Ook Armand Lagerweij willen we in het zonnetje zetten voor zijn lange betrokkenheid bij het fonds.

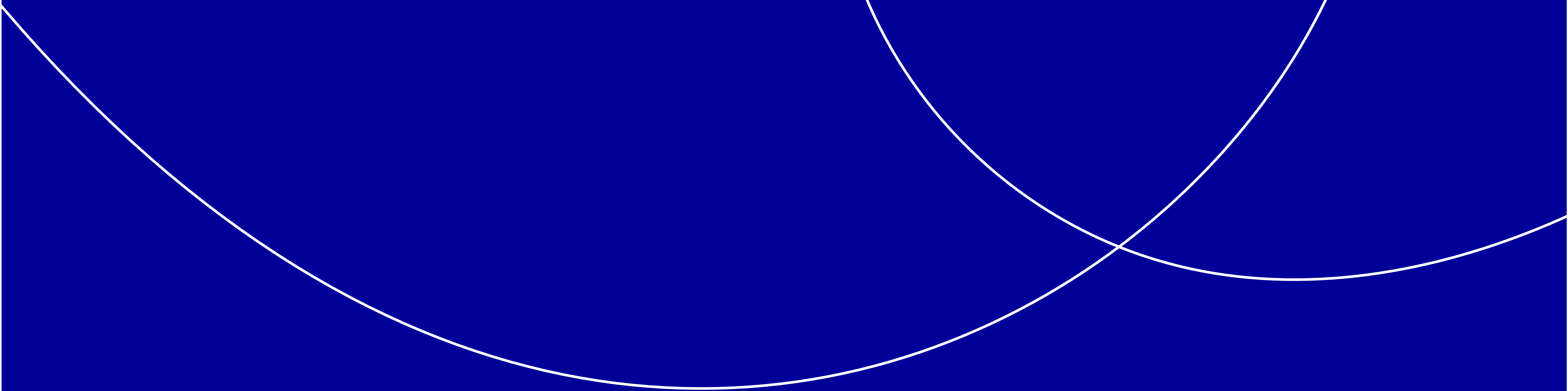
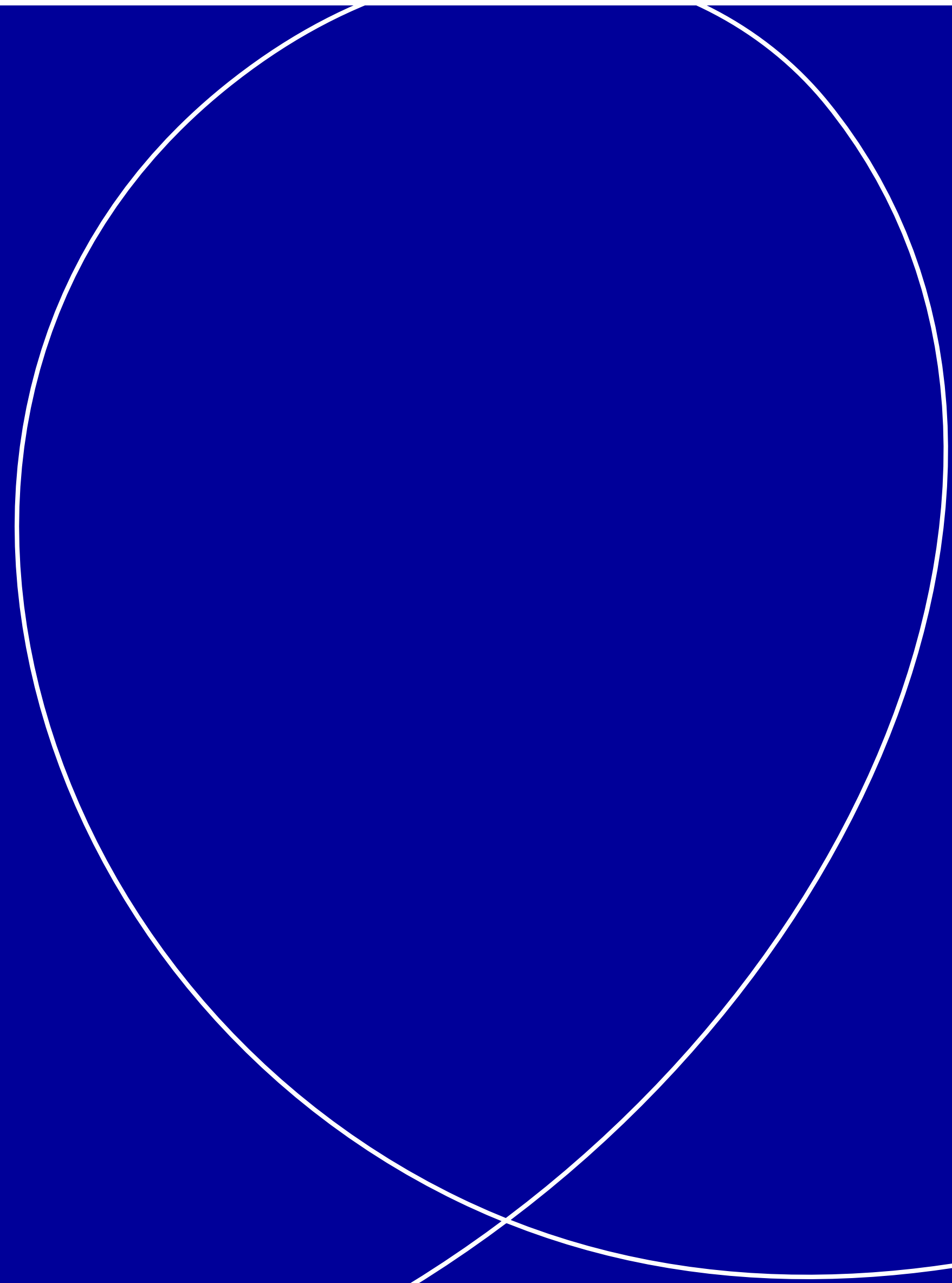
Theo Camps

Onafhankelijk voorzitter bestuur

Sandra Schellekens

Voorzitter uitvoerend bestuur

Kerncijfers

Kerncijfers

Enkele kerncijfers zijn op de volgende pagina in een grafiek weergegeven.

Alle bedragen in miljoenen euro's tenzij anders vermeld.

Vermogenssituatie en solvabiliteit (%)

	2023	2022	2021	2020	2019
Beschikbaar vermogen (A)	24.574	23.066	32.523	32.069	27.627
Technische voorzieningen (B)	21.100	19.482	26.536	28.706	25.775
- Voorziening voor risico pensioenfondsen	20.647	19.467	26.515	28.686	25.753
- Voorziening voor risico deelnemers (Flexioen)	452	14	21	20	21
Algemene reserves (A-B)	3.475	3.584	5.987	3.363	1.853
Actuele dekkinggraad in % (A/B)	116,5	118,4	122,6	111,7	107,2
Beleidsdekkinggraad in %	118,8	120,9	117,3	105,1	108,1
Vereiste dekkinggraad in %	113,1	114,5	111,5	115,2	118,9
Minimaal vereiste dekkinggraad in %	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2
Reële dekkinggraad (wettelijk) in %	87,5	90,8	94,4	86,4	87,2
Reële dekkinggraad (break-even inflatie) in %	71,4	67,2	73,4	79,8	76,3

Aantallen

Actieve deelnemers	30.235	27.691	26.329	25.901	25.387
Gewezen deelnemers	49.730	52.111	51.879	55.126	55.011
Arbeidsongeschikte deelnemers	1.824	1.816	1.850	1.928	1.977
Pensioengerechtigden met een ingegaan ouderdomspensioen	20.521	19.679	18.743	17.782	16.848
Pensioengerechtigden met een ingegaan partnerpensioen	3.736	3.961	3.829	3.651	3.457
Pensioengerechtigden met een ingegaan wezenpensioen	551	549	556	546	524

Totaal**

106.597	105.807	103.186	104.934	103.204
----------------	----------------	----------------	----------------	----------------

Beleggingen

Opbrengst beleggingen	1.711,3	-9.326	596	4.534	3.006
Beleggingsresultaat in %	7,6	-28,3	1,7	16,5	12,2

Premie en uitkeringen

Pensioenuitkeringen	607	559	519	491	465
Kostendeekkende pensioenpremie	435	506	528	449	376
Gedempte kostendeekkende premie	-	350	309	290	nvt
Feitelijk betaalde premie	435	438	411	408	404
- Betaalde reguliere premie					
(maximaal 34,5% van de pensioengrondslag)	435	438	411	405	385
- Betaalde premiegarantie werkgever	-	-	-	3	19

Pensioenpremie in % van de pensioengrondslag*

Rabobank (Nederland), gelieerde instellingen (en aangesloten banken)***)	25,4	31,0	31,0	31,0	31,0
Premiegarantie werkgever	0,0	0,0	0,0	0,3	1,8
Eigen bijdrage werknemers	3,5	3,5	3,5	5,0	5,0

Vrijwillige eigen bijdrage werknemers

2,0

Pensioenpremie in % van het pensioengevend salaris

22,5	26,5	26,4	27,7	28,7
------	------	------	------	------

Indexatie

Indexatiepercentage ten laste van bestemmingsreserve	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Indexatiepercentage ten laste van het fonds	2,63	6,18	0,00	0,00	0,45

Kosten

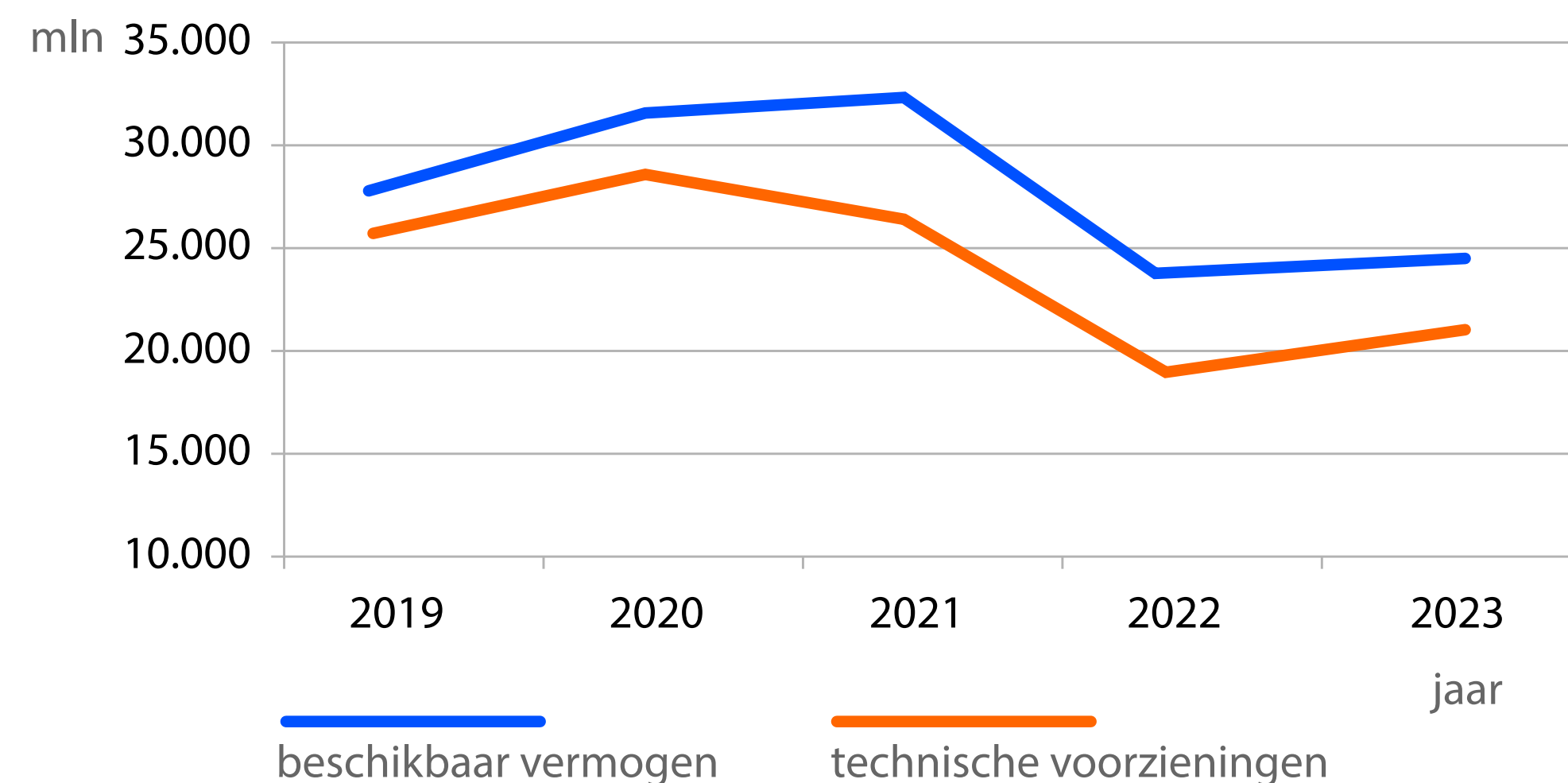
Pensioenbeheerkosten per deelnemer (actief of gepensioneerd) in euro's	235	220	249	230	238
Vermogensbeheerkosten (inclusief transactiekosten) in %	0,45	0,50	0,51	0,48	0,47
Transactiekosten vermogensbeheer in %	0,04	0,11	0,10	0,19	0,15
Vermogensbeheerkosten (exclusief transactiekosten) in %	0,41	0,39	0,41	0,29	0,32

*) Dit percentage is exclusief de vrijwillige eigen bijdrage van 2%

**) De aantallen zijn met ingang van 2023 gebaseerd op een unieke deelnemerskenmerk in plaats van het aantal polissen. Deelnemers met dubbele polissen zijn daarbij ontdebeld. De vergelijkende cijfers van voorgaande jaren zijn niet aangepast.

***) Dit bestaat in 2023 uit 21,5% werkgeversbijdrage, een gemiddelde compensatiepremie van 1,7% en de opslagen voor kosten, overlijden en arbeidsongeschiktheid van respectievelijk 0,46%, 0,64% en 1,07%.

Vermogen, voorziening

Toelichting

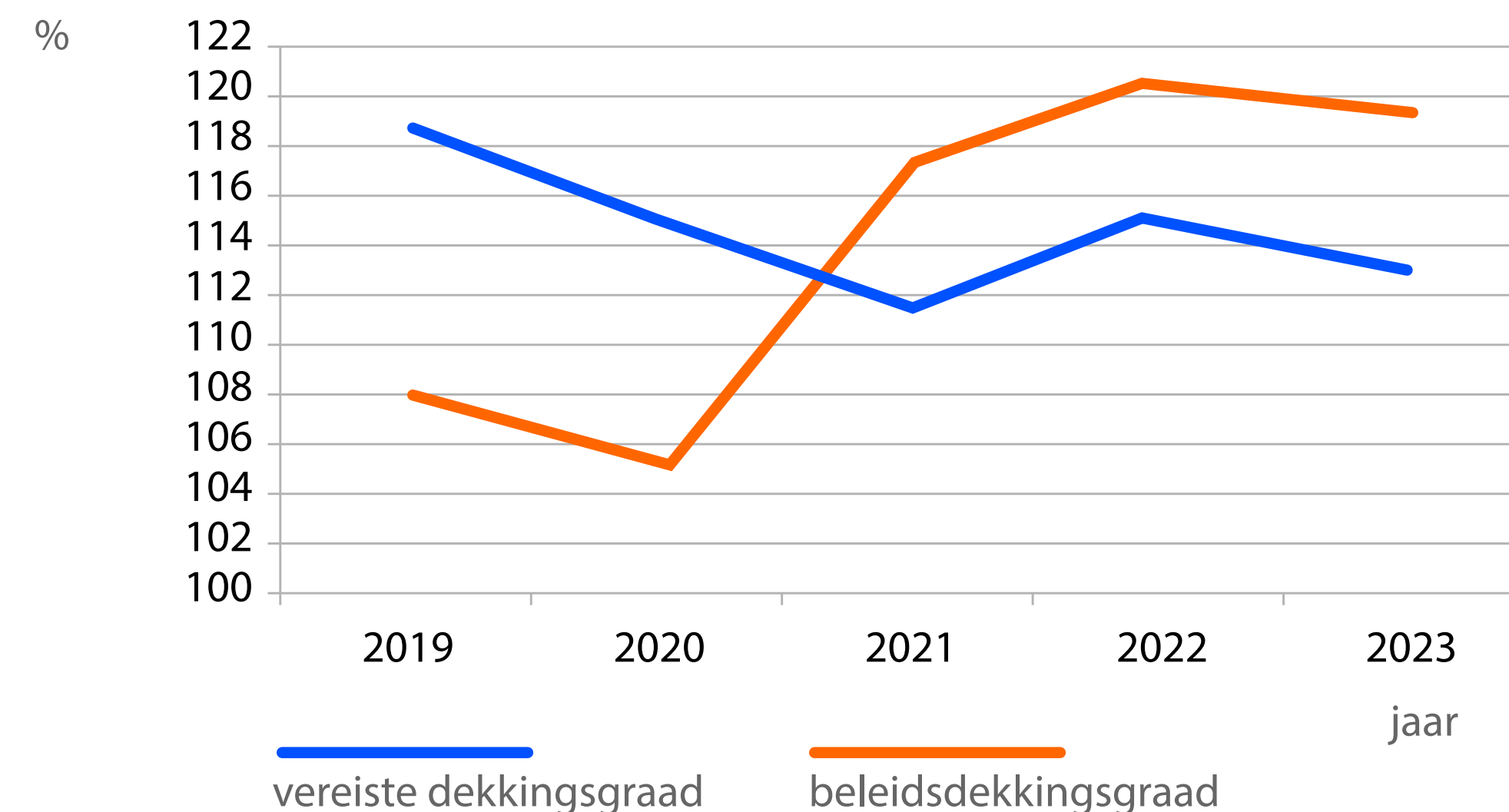
De technische voorzieningen zijn in 2023 gestegen. Dit was vooral een gevolg van de gedaalde rente en de verleende indexatie.

Het vermogen is in 2023 ook gestegen. Dit komt door positieve beleggingsopbrengsten en de gedaalde rente. Daardoor is een positief resultaat van de afdekking van het renterisico behaald.

De ontwikkeling van het vermogen, de voorziening en de dekkingsgraad wordt nader toegelicht in het hoofdstuk *Onze financiële positie*.

Dekkingsgraad

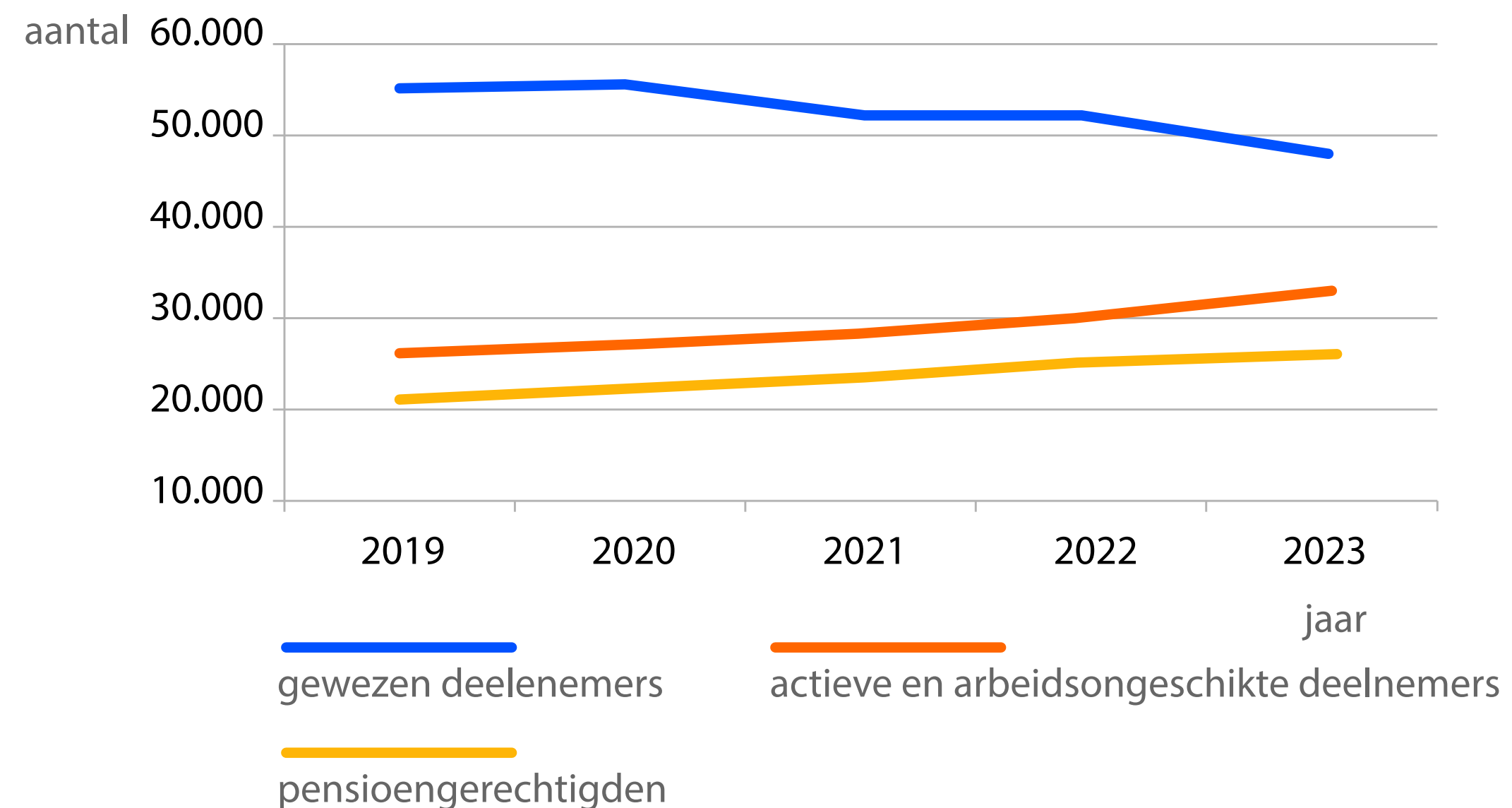
Toelichting

De beleidsdekkingsgraad is in 2023 gedaald. Dit kwam door de lagere actuele dekkingsgraden in 11 van de 12 maanden in 2023 ten opzichte van 2022.

De vereiste dekkingsgraad is in 2023 gedaald. Dit kwam vooral doordat, binnen het dynamisch beleggingsbeleid van het fonds, het zakelijke waardenrisico is afgenomen. Ook is het renterisico afgenomen door de gedaalde rente. Dit zorgt voor een lagere benodigde buffer.

Aantallen

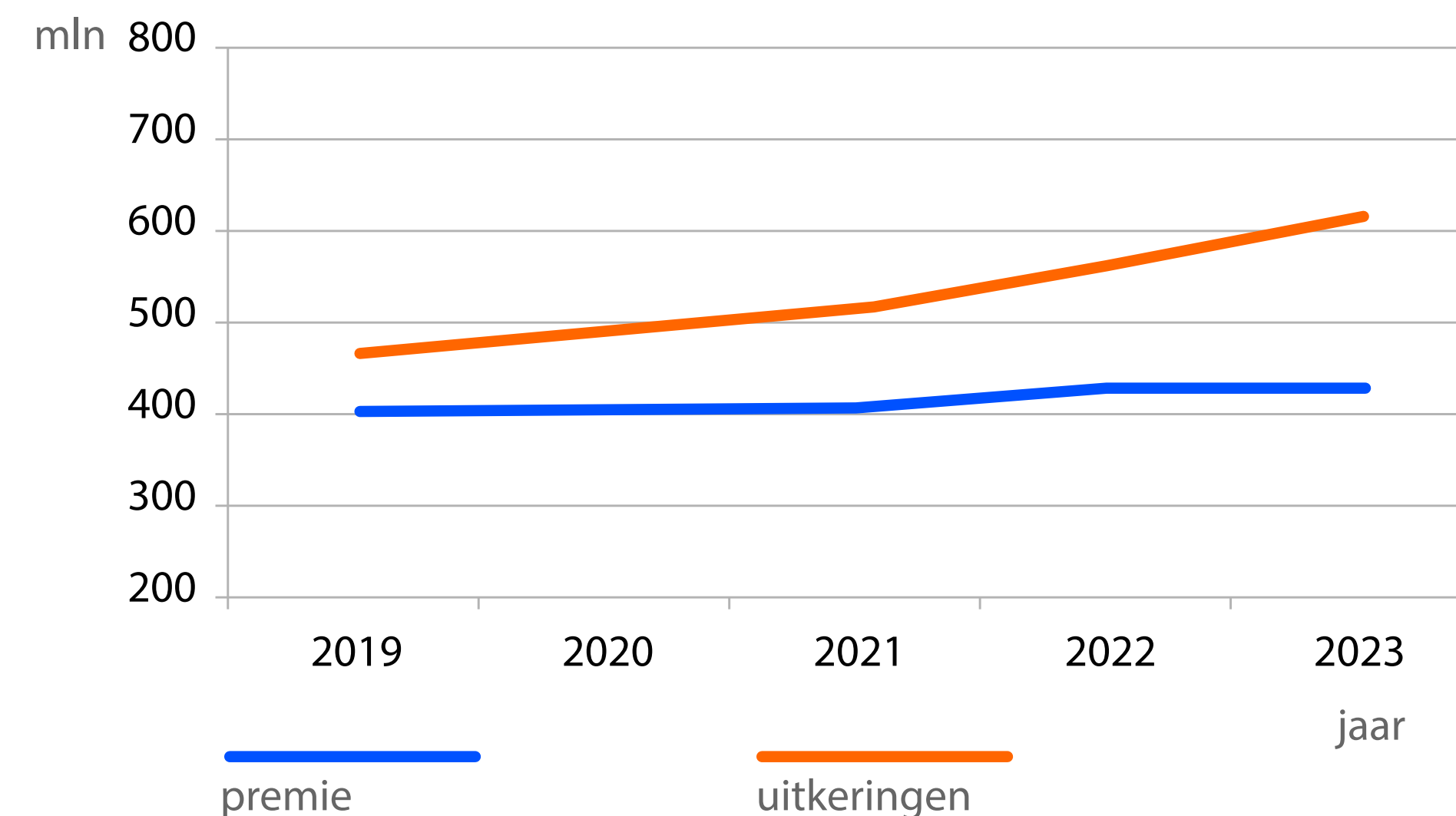
Toelichting

Het totaal aantal actieve deelnemers is in 2023 met circa 9% gestegen. Het aantal gewezen deelnemers is met circa 5% afgenomen, dit komt met name door uitgaande waardeoverdrachten en deelnemers met dubbele polissen die in 2023 als één worden geteld. Het aantal pensioengerechtigden met ouderdomspensioen is in 2023 circa 4% toegenomen. Het aantal pensioengerechtigden met partnerpensioen is in 2023 circa 6% afgenomen. Dit komt vooral doordat deelnemers met dubbele polissen in 2023 als één worden geteld. Zonder deze correctie zou een toename van 4% te zien zijn geweest.

De aantallen, premies en uitkeringen zijn opgenomen in de tabel met *kerncijfers*.

Premie en uitkeringen

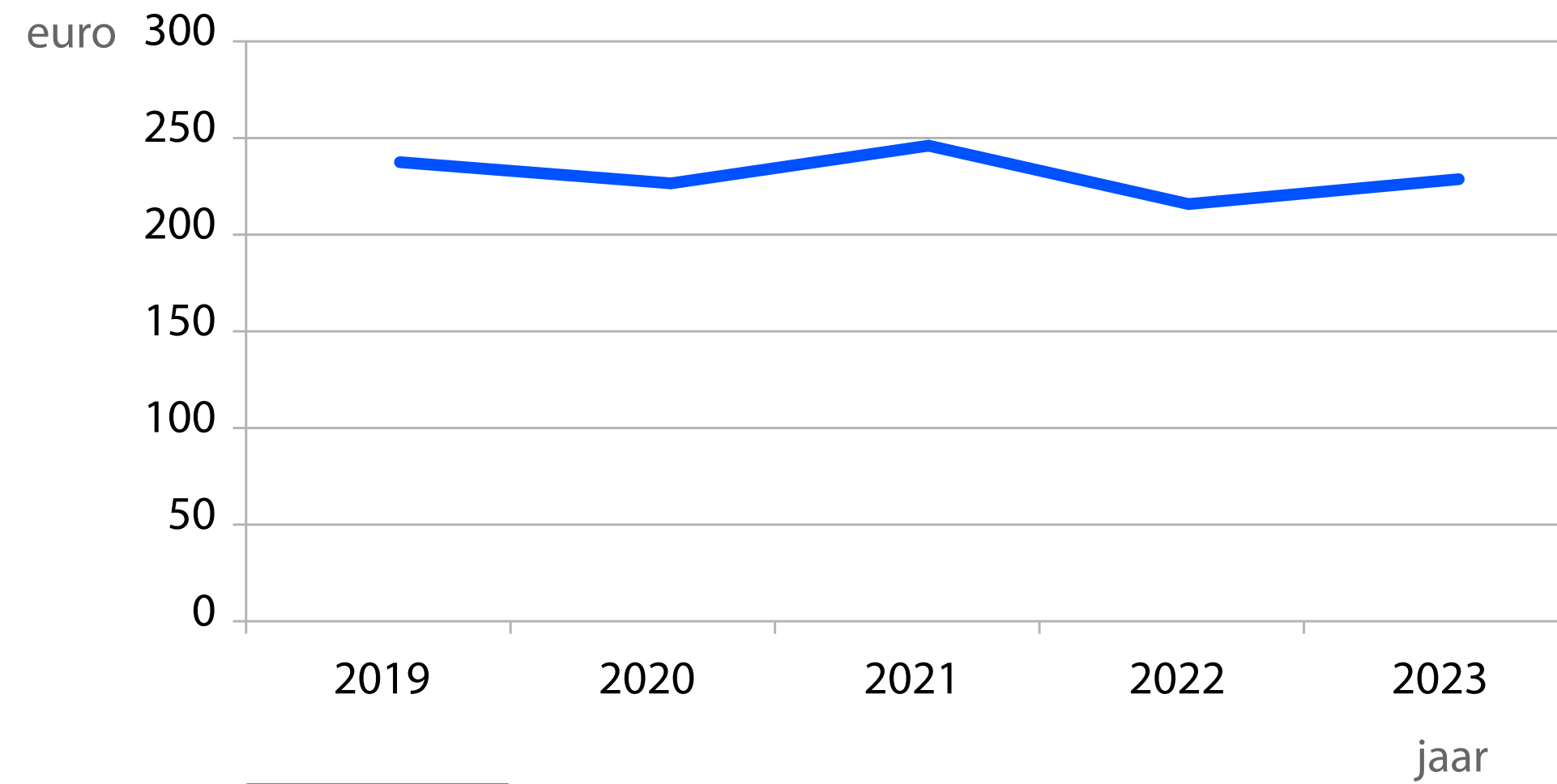
Toelichting

De premiebaten zijn in 2023 nagenoeg gelijk gebleven. Dit kwam doordat het lagere premiepercentage werd gecompenseerd door een stijging van de totale pensioengrondslag.

De totale uitkeringen stegen in 2023 verder. Dit kwam door de toename van het aantal pensioengerechtigden en door de verleende indexatie.

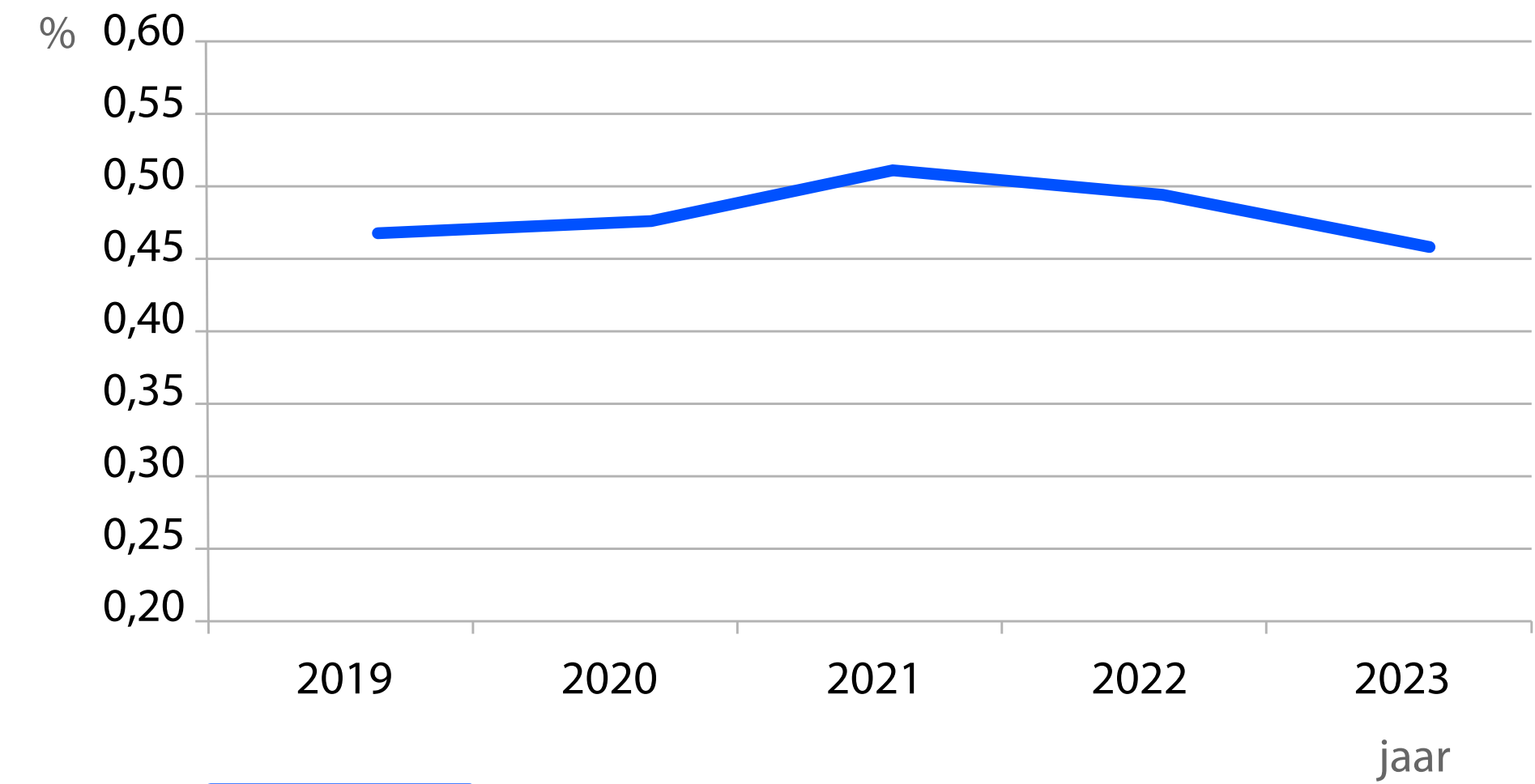

Pensioenbeheerkosten

pensioenbeheerkosten per deelnemer in euro's

Vermogensbeheerkosten

vermogensbeheerkosten in % belegd vermogen

De pensioenbeheerkosten en de vermogensbeheerkosten worden toegelicht in het hoofdstuk *Uitvoeringskosten*.

Bestuursverslag

Bestuur en organisatie

In dit hoofdstuk leest u wie wij zijn en hoe wij zijn georganiseerd. Zo krijgt u een beeld van de organisatie van Rabobank Pensioenfonds.

Het bestuur bestond op 31 december 2023 uit 11 leden

Dit is de verdeling binnen het bestuur:

- 3 bestuursleden namens de werkgever
- 2 bestuursleden namens de actieve deelnemers
- 2 bestuursleden namens de pensioengerechtigden
- 3 onafhankelijke UB
- 1 onafhankelijk voorzitter

We werken met een omgekeerd gemengd bestuursmodel

Als pensioenfonds werken we onafhankelijk van onze aangesloten ondernemingen. In 2017 hebben we gekozen voor een zogenoemd omgekeerd gemengd bestuursmodel. Dit hebben we gedaan om de slagkracht van het bestuur te vergroten, er werken nu dagelijkse bestuurders voor het fonds. Deze bestuurders noemen we uitvoerend bestuurders (UB), ons bestuur bestaat daarnaast ook uit niet-uitvoerend bestuurders (NUB). Deze NUB worden voorgedragen door onze achterban, dit zijn de werkgever en het verantwoordingsorgaan (VO) (namens deelnemers en pensioengerechtigden). De UB worden door de NUB benoemd. Ons bestuur staat onder leiding van een onafhankelijk voorzitter, die is ook onderdeel van het NUB.

Er is sinds 2021 een vacature voor een bestuurslid, voor te dragen door het VO namens de actieve deelnemers. In 2023 hebben we deze functie kunnen invullen en na een inwerkperiode willen we dit bestuurslid in 2024 formeel benoemen.

De drie UB zijn in dienst van de Rabobank. Toch kunnen zij hun werk onafhankelijk doen. Hun onafhankelijkheid van de Rabobank is geborgd door

een overeenkomst tussen de Rabobank en het pensioenfonds. De drie UB hebben de portefeuilles pensioenbeheer, vermogensbeheer en algemeen.

Het totale bestuur bepaalt het beleid van het pensioenfonds

Alle bestuurders samen noemen we het Algemeen Bestuur, of kortweg: het bestuur. Het bestuur bepaalt het beleid van het pensioenfonds in algemene bestuursvergaderingen. Bij het vaststellen van het beleid weegt het bestuur alle belangen evenwichtig af. Vervolgens zijn de UB verantwoordelijk voor de uitvoering van dit vastgestelde beleid. Zij zorgen zoals gezegd voor de dagelijkse gang van zaken binnen het pensioenfonds en richten zich op beleidsvoorbereiding, -monitoring en -implementatie. De NUB houden toezicht op de uitvoering van het beleid. Dit doen ze van binnenuit, ze zijn immers ook onderdeel van het bestuur. Dit noemen we intern toezicht. Het verslag van de NUB over het intern toezicht in 2023 is te lezen vanaf pagina 84. De onafhankelijk voorzitter ziet toe op het goed en onafhankelijk functioneren van het intern toezicht en het goed functioneren van het bestuur als geheel. Daarnaast hebben we extern toezicht, hierover vertellen we meer op pagina 19.

Het bestuur evalueerde het eigen functioneren dit jaar met een externe partij

Het bestuur evalueert op verschillende momenten in het jaar het bestuurlijk functioneren en de werking van het bestuursmodel. In 2023 hebben we in november onszelf geëvalueerd onder leiding van een externe partij. Als voorbereiding op deze evaluatie heeft deze externe partij met elke individuele bestuurder een gesprek gevoerd. De rode draad uit die gesprekken vormde vervolgens de basis tijdens de evaluatie. Uit de evaluatie hebben we voor onszelf enkele aandachtspunten geformuleerd.

Tijdens die sessie is geconcludeerd dat de stappen die sinds 2021 zijn gezet, zich steeds verder uitbetalen en leiden tot positieve resultaten. Het bestuur wil voldoende gezamenlijke evaluatiemomenten creëren. Nu is er een jaarlijks moment en is er iedere reguliere bestuursvergadering aandacht voor evaluatie. Het evalueren aan het einde van een vergadering mag verder uitgebreid worden naar andere vergaderingen en organen. Het kort cyclisch evalueren helpt om continu te leren en te versterken, zeker in een drukke transitieperiode naar het nieuwe pensioenstelsel.

Ten slotte heeft het bestuur besproken dat er in 2024 veel belangrijke beslissingen moeten worden genomen in het kader van de Wtp. Goed bestuur hangt ook samen met boardroom dynamics. Voldoende tijd reserveren voor elkaar, met fysieke en informele momenten en oog hebben voor de onderlinge relaties draagt bij aan een verdere versterking van het bestuur. Het bestuur zal het komende jaar hier nog bewuster bij stil staan.

In de laatste vergadering van 2023 heeft het bestuur de bestuursagenda voor 2024 vastgesteld. Het bestuur werkt sinds enkele jaren met strategische focusthema's. Het bestuur heeft daarmee voldoende focus en prioriteit voor strategische onderwerpen. Daarnaast werkt het fonds met een reguliere cyclus van strategische en kaderstellende onderwerpen zoals indexatie en de evaluatie van onze risico's. De strategische focusthema's voor 2024 kunt u lezen in het hoofdstuk [Vooruitblik 2024](#).

Bestuursleden	Functie	Namens	Aftredend per	Aangetreden per
Theo Camps (1955)	voorzitter	onafhankelijk	30-06-2025	15-06-2017
Leontine Treur (1973)	niet-uitvoerend bestuurder	deelnemers	30-06-2025	19-08-2021
Bas van Zanden (1985)	niet-uitvoerend bestuurder	deelnemers	30-06-2024	02-07-2020
Vacature	niet-uitvoerend bestuurder	deelnemers	n.v.t.	n.v.t.
Antoon de Hoon (1948)	niet-uitvoerend bestuurder	pensioengerechtigden	30-06-2027	07-01-2015
Marjolein Sol (1963)	niet-uitvoerend bestuurder	pensioengerechtigden	31-03-2023	01-04-2022
Huub van Capelleveen (1972)	niet-uitvoerend bestuurder	pensioengerechtigden	30-06-2026	12-09-2023
Nicole Beuken (1959)	niet-uitvoerend bestuurder	werkgever	30-06-2026	01-10-2018
Saskia van Kimmenaede-Leider (1972)	niet-uitvoerend bestuurder	werkgever	30-06-2026	01-10-2021
Joop Winterink (1955)	niet-uitvoerend bestuurder	werkgever	11-01-2024	01-10-2015
Sandra Schellekens (1973)	uitvoerend bestuurder	onafhankelijk	30-06-2025	21-04-2021
Martin Mos (1963)	uitvoerend bestuurder	onafhankelijk	30-06-2026	01-01-2022
Jack Jonk (1969)	uitvoerend bestuurder	onafhankelijk	30-06-2027	02-03-2023

- Marjolein Sol is per 31 maart 2023 afgetreden als niet-uitvoerend bestuurder.
- Huub van Capelleveen vult per 12 september 2023 de vacature in die door het vertrek van Marjolein Sol per 1 april 2023 was ontstaan. Volgens onze statuten neemt Huub van Capelleveen de reeds lopende termijn over.
- Jack Jonk is per 2 maart 2023 benoemd tot uitvoerend bestuurder met de portefeuille vermogensbeheer.

- Antoon de Hoon en Joop Winterink zijn per 1 juli 2023 herbenoemd. Joop Winterink is per 12 januari 2024 sleutelfunctiehouder Risicobeheer geworden. Over de vacature die hiermee is ontstaan, zijn werkgever en bestuur in gesprek om deze in te vullen.
- De vacature namens de deelnemers zal in 2024 worden ingevuld.

Gedetailleerde informatie over de nevenfuncties van onze bestuursleden vindt u op rabobankpensioenfonds.nl/ons-pensioenfonds/ons-bestuur.

Ook in 2023 was er aandacht voor permanente educatie

Het bestuur als geheel en ieder bestuurslid afzonderlijk moeten over de juiste kennis en vaardigheden beschikken. In 2023 hebben we ons geschiktheidsbeleid geëvalueerd en herzien. In dit beleid staan de eisen die we aan bestuurders, sleutelfunctiehouders en -vervullers en het VO stellen. Bij aanvang van een functie gelden er verschillende eisen op het gebied van kennis en gedrag. Maar ook willen we dat bestuurders groeien in hun rol. Wij vinden daarom permanente educatie erg belangrijk. Bestuurders bezoeken daarom bijeenkomsten en seminars van toezicht-houders en van externe partijen.

Ook organiseert het bestuur elk jaar studiedagen en themamiddagen om extra verdieping te zoeken op belangrijke strategische en beleidsonderwerpen. Bij verschillende onderwerpen nodigen we dan externe sprekers uit om de blik van buiten naar binnen te halen.

Er stonden in 2023 verschillende onderwerpen op het programma van onze studiedagen. Op de studiedag in juni 2023 is aandacht besteed aan het maatschappelijk rendement op beleggingen. We hebben stilgestaan bij de drijfveren die wij als pensioenfonds hebben om verantwoord te beleggen.

Deze sessie was de start van een proces dat geleid heeft tot een nieuwe duurzame visie ([zie Focusthema toekomstbestendig beleggingsbeleid](#)). Ook hebben we tijdens deze dag een heel ander onderwerp behandeld: IT-beveiliging en cybersecurity. Als pensioenfonds hebben we veel data beschikbaar van deelnemers en die moeten veilig bij ons zijn. Als bestuur hebben we daar een verantwoordelijkheid voor. We hebben daarom met externe experts

Het bestuur streeft naar een bestuurssamenstelling waarbij vrouwen ongeveer de helft van het aantal bestuurszetels bekleden.

gesproken over praktijkvoorbeelden, nieuwe wetgeving die ons hierbij helpt en we hebben gekeken naar onze eigen persoonlijke IT-beveiliging en kennis op dit gebied.

De studiedag in november 2023 stond in het teken van onze zelfevaluatie, beleggingsrisico's die we lopen richting de Wtp en in het kader van onze strategie 2030 ([zie het focusthema op bladzijde 35](#)) het onderwerp klantbediening. Voor dit laatste onderwerp zijn we bijgepraat door een externe partij over bijvoorbeeld de laatste trends in deelnemerscommunicatie en hoe processen kunnen worden ondersteund door artificial intelligence. Het gesprek over beleggingsrisico's heeft ons belangrijke inzichten gegeven die we in 2024 meewegen in besluiten die we nemen in het kader van de Wtp.

Het bestuur voldeed in 2023 aan de diversiteitseisen van de Code Pensioenfondsen

In de Code Pensioenfondsen staat de eis dat er minimaal 1 vrouw en 1 man lid zijn van het bestuur én van het VO. Eind 2023 bestond het bestuur uit 4 vrouwen en 7 mannen. Een andere eis in de Code Pensioenfondsen is dat er zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in het bestuur én het VO deelnemen. Ons bestuur had 1 bestuurslid dat jonger was dan 40 jaar in 2023.

Het bestuur kijkt naar alle geschiktheidseisen en complementariteit bij nieuwe bestuurders.

Het bestuur heeft ervoor gekozen om ambitieuzer te zijn dan de Code (norm 33). Het bestuur wil meer 'jongeren' laten toetreden tot het bestuur dan de Code minimaal vereist. Het bestuur streeft naar 2 bestuurders van onder de 40 jaar in plaats van 1. Dit streven hebben we niet gehaald in 2023. Daarnaast streeft het bestuur naar een bestuurssamenstelling waarbij vrouwen ongeveer de helft van het aantal bestuurszetels bekleden. Door wisselingen in het bestuur gedurende 2023 is de samenstelling van het bestuur veranderd. Vier van de elf bestuurders zijn vrouw terwijl dit in 2022 er nog zes waren. In 2024 zal dit veranderen wanneer we naar verwachting een vrouwelijke bestuurder namens de deelnemers kunnen benoemen. Hoewel diversiteit een belangrijk streven is, kijken we bij de selectie van nieuwe bestuurders breder naar alle geschiktheidseisen en complementariteit. Diversiteit gaat namelijk over meer dan leeftijd en geslacht. Het bestuur kijkt ook naar opleiding, werkervaring en competenties.

Het bestuur heeft een aantal commissies ingericht

Hieronder leest u een korte toelichting bij de verschillende commissies.

Auditcommissie (AC)

De AC is een commissie die is ingesteld door de NUB. Het reglement van deze commissie hebben we eind 2023 opnieuw vastgesteld en in 2023 zijn we al zo veel mogelijk op deze manier gaan werken. Deze commissie houdt

toezicht op de risicobeheersing, het beleggingsbeleid en de financiële informatieverschaffing door het pensioenfonds. Daarnaast adviseert de commissie de NUB in ieder geval over een viertal onderwerpen. Dit zijn het jaarlijkse interne toezichtplan en het risicobeheersingsplan. Maar ook hoe wij ons proces om te komen tot een beleggingsbeleid inrichten. Ten slotte adviseert de AC over het proces van onze financiële verslaglegging en of we op dit gebied aan alle wettelijke eisen voldoen.

Beleggings- en Balansbeheercommissie (BBC)

De BBC geeft het bestuur adviezen over de strategische en beleidsmatige voorstellen en adviezen die de UB doen aan het AB op het gebied van vermogensbeheer. De UB die verantwoordelijk is voor vermogensbeheer is voorzitter van de BBC. In 2023 heeft het bestuur het reglement en de werkwijze van de BBC geëvalueerd. Eind 2023 is het nieuwe reglement vastgesteld en zijn er bestuurders aan de BBC toegewezen.

Remuneratiecommissie (RC)

De RC is ingesteld door het Algemeen Bestuur. De RC geeft de NUB advies. Dit advies aan de NUB gaat over twee onderwerpen. Ten eerste over profiel-schetsen voor bestuursleden. Ten tweede adviseert de RC over het beloningsbeleid en te vergoeden reis- en verblijfskosten van het Algemeen Bestuur en het VO.

Commissie Klachten en Bezwaarschriften (CKB)

Tot halverwege 2023 had het fonds een CKB. De CKB behandelde geschillen tussen deelnemers (of andere belanghebbenden) en het pensioenfonds.

In *Interactie met deelnemers en andere belanghebbenden* is te lezen dat de rol van deze commissie sinds juli 2023 overgenomen wordt door de UB.

Het verantwoordingsorgaan (VO) vertegenwoordigt de pensioengerechtigden en actieve deelnemers

Het VO bestaat statutair uit 15 leden: 7 vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden en 8 vertegenwoordigers namens de actieve deelnemers. Het bestuur benoemt de leden van het VO na een sollicitatieronde en eventuele verkiezing onder pensioengerechtigden en actieve deelnemers. In 2023 is Sandra Gerth-Lunenborg benoemd tot nieuwe voorzitter van het VO. De vacature die is ontstaan in 2023 is in 2024 ingevuld.

Het VO heeft rechten van advies en rechten van goedkeuring

Het VO heeft het recht advies uit te brengen aan het bestuur over onderwerpen die in de Pensioenwet zijn vastgelegd. Daarnaast heeft het VO een aantal goedkeuringsrechten dat in de statuten is vastgelegd. Het bestuur van ons pensioenfonds legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de uitvoering daarvan. De NUB leggen verantwoording af aan het VO over het toezicht dat zij hebben gehouden. Jaarlijks geeft het VO een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid. Het oordeel van het VO is onderdeel van dit jaarverslag.

Het VO voldeed in 2023 aan de diversiteitseisen van de Code Pensioenfonds en de Wtp

De diversiteitseisen gaan over de man-vrouwverhouding en de vertegenwoordiging van de verschillende leeftijdscategorieën. Op 31 december 2023

had het VO 4 vrouwelijke leden en 2 leden die jonger waren dan 40 jaar. Ook de Wtp stelt eisen aan de vertegenwoordiging van verschillende leeftijden in het VO. Deze vertegenwoordiging moet aansluiten bij de leeftijden die in het risicopreferentieonderzoek zijn gehanteerd. Met het vertrek van Armand Lagerweij uit het VO hebben het bestuur en het VO gezocht naar deze invulling. Per 25 maart 2024 vult Felix Beckebanze (1987) de vacature in namens de deelnemers. Hiermee vullen we het leeftijdscohort van 1985-1990 in en sluiten we aan bij de Wtp.

Leden VO	Functie	Namens
Armand Lagerweij (1960)	Voorzitter (tot 01-07-2023)	Deelnemers
Sandra Gerth-Lunenborg (1976)	(Voorzitter vanaf 01-07-2023)	Deelnemers
Albert Beckers (1957)		Pensioengerechtigden
Co de Bondt (1950)	Secretaris	Pensioengerechtigden
Jos Borsboom (1955)		Pensioengerechtigden
Simone de Bruijn (1969)		Deelnemers
Ronald Edel (1973)		Deelnemers
Erik-Jan van Harn (1993)		Deelnemers
Peter Heemes (1983)		Deelnemers
Hans Lamoen (1964)		Pensioengerechtigden
André de Meij (1953)		Pensioengerechtigden
Gerrit Meulenbrugge (1955)	Vice-voorzitter	Pensioengerechtigden
Elisabeth Noot-van den Heuvel (1957)		Pensioengerechtigden
Bart Reissenweber (1969)		Deelnemers
Elise van Trigt (1991)		Deelnemers

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur en de overige organen van het pensioenfonds

De specialisten van het bestuursbureau geven ondersteuning bij de voorbereiding van beleid en bestuurlijke dossiers. Het bestuursbureau ondersteunt ook de UB bij de monitoring van onze uitbestedingspartijen op de uitvoering van de pensioenregeling, vermogensbeheer, onze communicatie en het risicomangement. De voorzitter van het UB geeft leiding aan het bestuursbureau. De uitvoerend bestuurder pensioenbeheer en de uitvoerend bestuurder vermogensbeheer sturen functioneel hun eigen teams aan. De medewerkers zijn in dienst van de Rabobank. Maar net als de UB zijn zij onafhankelijk door een overeenkomst tussen het fonds en de Rabobank.

Binnen de organisatiestructuur kennen we een aantal sleutelfuncties

Het bestuur heeft de sleutelfuncties ingevoerd naar aanleiding van eerdere wijzigingen in de Pensioenwet op grond van de Europese Richtlijn IORP II (van kracht sinds 13 januari 2019). De sleutelfuncties bestaan uit de actuariële functie, de interne auditfunctie en de risicobeheerfunctie. Het bestuur heeft deze als volgt belegd:

- Willem Eikelboom (Towers Watson Netherlands B.V) is sinds 1 januari 2022 houder van de actuariële functie en voert deze ook uit. Towers Watson Netherlands B.V. zorgt ook voor de actuariële certificering van het pensioenfonds. Deze partij brengt verslag uit aan het bestuur over de controle van de berekeningen van de pensioenverplichtingen, de actuariële analyse van de resultaten en de beoordeling van de financiële positie van het pensioenfonds.

- Het houderschap van de interne auditfunctie ligt bij Jan Herder (Herder Interim Services). Via een urencontract is deze deskundige aan het pensioenfonds verbonden. Per 15 maart 2024 heeft Rino Jekel deze functie van Jan Herder overgenomen. BDO Risk Advisory Services (BDO) voert de interne auditfunctie uit.
- Het houderschap van de risicobeheerfunctie ligt bij Peter de Groot (Advieshuis.org). Ook deze deskundige is via een urencontract aan het pensioenfonds verbonden. Per 1 december 2023 is Peter gestopt met deze functie bij het fonds. Sinds 12 januari 2024 vult Joop Winterink deze functie in. Een tweedelijns risicomanager vanuit Sprenkels & Verschuren B.V. is gedetacheerd bij het bestuursbureau om de risicobeheerfunctie uit te voeren.

De sleutelfunctiehouders van de actuariële functie, de interne auditfunctie en de risicobeheerfunctie rapporteren eventuele materiële bevindingen aan het bestuur. Ook doen zij aanbevelingen op het gebied dat onder hun verantwoordelijkheid valt aan het bestuur.

Ook de compliance- en privacy officer speelt een belangrijke rol

Het bestuur heeft de compliance- en privacyfuncties binnen het bestuursbureau belegd. Deze rollen, en die van fondsjurist, worden vervuld door Mireille van der Wal. Zij is vanuit Sprenkels & Verschuren B.V. bij het bestuursbureau gedetacheerd. Dit houden de compliance- en privacyfuncties in:

- De compliance officer van het pensioenfonds houdt toezicht op de implementatie en naleving van wet- en regelgeving. Zij rapporteert

Het pensioenfonds heeft ook te maken met externe toezichthouders. Onze belangrijkste toezichthouders zijn De Nederlandsche Bank (DNB), de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en de Autoriteit Persoonsgegevens (AP). Hieronder vatten we een aantal belangrijke bevindingen en gesprekken uit 2023 samen.

DNB

DNB ziet erop toe of partijen op financiële markten, zoals pensioenfondsen, aan hun financiële verplichtingen kunnen voldoen. Dit noemen we prudentieel toezicht. In 2023 hebben wij voldaan aan alle formele verzoeken en onderzoeken van DNB. Daar zijn geen aandachtspunten uit voortgekomen.

We vinden het belangrijk om DNB op de hoogte te houden. We hebben in 2023 enkele gesprekken gevoerd over de stand van zaken rondom de invoering van de Wtp. DNB doet hier ook regelmatig uitvragen over aan alle pensioenfondsen in Nederland om een goed totaalbeeld te hebben. In 2023 heeft DNB het pensioenfonds geen boetes opgelegd. Ook heeft DNB geen aanwijzingen gegeven, geen bewindvoerder

aangesteld of bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming.

AFM

De AFM controleert of pensioenfondsen de wettelijk verplichte informatie verstrekken aan deelnemers. In 2023 heeft het fonds twee keer op een informatieverzoek tijdig aan de AFM gereageerd. De eerste vraag ging over de inrichting van onze pensioenregeling, dit geeft de AFM inzicht in de risico's die onze deelnemers mogelijk lopen bij het maken van keuzes. Ook heeft de AFM informatie opgevraagd over hoe wij voldoen aan de verplichtingen uit de SFDR-wetgeving. Deze wetgeving beoogt meer inzicht te geven in de risico's en effecten van klimaatverandering.

Het transparant en eerlijk communiceren over duurzaamheid is daarbij een belangrijk onderdeel. Een voorbeeld daarvan vindt u in de bijlage. Iedereen die financiële producten aanbiedt zoals die in de SFDR zijn omschreven en die voldoen aan bepaalde eisen, moet zo'n bijlage invullen. Hiermee zijn deze aanbieders met elkaar te vergelijken.

AP

De AP houdt toezicht op de naleving van de wettelijke regels voor bescherming van de persoonsgegevens. Onze compliance officer en onze uitbestedingspartijen hebben in 2023 geen melding gedaan bij de AP.

hierover en over de uitvragen van de toezichthouders. Hierover rapporteert zij elk kwartaal aan het bestuur.

- De compliance officer houdt ook toezicht op belangrijke interne richtlijnen, zoals de naleving en uitvoering van de richtlijnen uit de gedragscode. De compliance officer rapporteert periodiek haar bevindingen aan de onafhankelijk voorzitter van het pensioenfonds.
- De privacy officer ziet toe op de naleving van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) en maakt deze aantoonbaar. De privacy officer rapporteert periodiek aan de onafhankelijk voorzitter van het pensioenfonds.

In het hoofdstuk *Risicomanagement en compliance* kunt u meer te lezen over de activiteiten op het gebied van compliance en privacy in 2023.

We hebben de uitvoering van de pensioenregeling uitbesteed

Verschillende gespecialiseerde uitbestedingspartijen voeren de pensioenregeling voor ons uit. De uitbestede processen zijn de pensioenadministratie, financiële administratie, beleggingen, balansbeheer en vastgoedbeheer. U leest hier meer over in het hoofdstuk *Uitbestedingspartijen*.

Ernst & Young Accountants LLP is de controlerend accountant van het pensioenfonds

Op basis van de controle van de jaarrekening verstrekt de accountant een controleverklaring. De accountant rapporteert over zijn bevindingen aan het bestuur met een accountantsverslag.

Ons beloningsbeleid

De NUB stellen het beloningsbeleid op. Dit beloningsbeleid geldt voor de leden van het bestuur, het VO en alle door het bestuur aangewezen derden. De UB en de medewerkers van het bestuursbureau zijn in dienst van Rabobank. Zij volgen daarom de beloningsstructuur van de Rabobank.

Het beloningsbeleid komt overeen met de doelstelling van het pensioenfonds

Het beloningsbeleid past bij de omvang en organisatie van het pensioenfonds. Ook sluit het aan bij de aard en reputatie van de Rabobank waarvoor het pensioenfonds de pensioenregelingen uitvoert. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde (geschiktheids)eisen en het tijdsbeslag. Beloningen staan los van de financiële resultaten van het pensioenfonds. De hoogte van de beloningen is zodanig dat deze een kritische opstelling van de betrokkenen niet in de weg staat. Het beloningsbeleid van uitbestedingspartijen mag niet aanmoedigen om meer risico's te nemen dan voor het pensioenfonds aanvaardbaar is.

In 2023 hebben we het beleid geëvalueerd. We hebben onderzocht of we het beleid moesten aanpassen op basis van wet- en regelgeving en of de beloningen marktconform zijn met als uitgangspunt dat we een gematigd beloningsbeleid voeren. Het beleid is naar aanleiding van deze evaluatie geactualiseerd. Een wijziging naar aanleiding van de evaluatie is het toekennen van een hogere vergoeding aan de VO-leden en de voorzitter van het VO.

Dit waren de vergoedingen in 2023:

- De vergoeding voor de NUB was € 30.000 per jaar.
- De vergoeding voor de onafhankelijk voorzitter was € 90.000 per jaar.
- De vergoeding voor de leden van het VO was € 1.250 voor de eerste helft van 2023 en € 1.875 voor de tweede helft van 2023 en voor de voorzitter van het VO € 2.343,50 voor de tweede helft van 2023.

Het pensioenfonds voldoet aan de eisen voor een organisatie van openbaar belang (OOB) en de registratieplicht in het UBO-register

Pensioenfonds met een belegd vermogen van meer dan € 10 miljard, zoals Rabobank Pensioenfonds, zijn met ingang van 1 januari 2020 een organisatie van openbaar belang (OOB). Dat blijkt uit een wettelijk besluit uit 2019. De OOB-status betekent dat we aan strengere eisen moeten voldoen als het gaat om de kwaliteitsbeheersing.

Er gelden strengere eisen voor de onafhankelijkheid van de accountant bij de controle van de jaarrekening. Wij voldoen aan deze eisen. Ook hebben we in 2023 tijdig voldaan aan de registratieplicht voor stichtingen in een speciaal register. In de registers staat per organisatie wie de 'ultimate beneficial owner' (UBO) is. Dit kan een eigenaar zijn, een belanghebbende, of zoals bij het pensioenfonds: onze bestuursleden. De overheid gebruikt de registers om criminaliteit op te sporen. Ook helpen deze registers fraude en witwassen te voorkomen. Het UBO-register is niet openbaar en wordt door de Kamer van Koophandel beheerd.

Profiel

Uitbestedingspartijen

Net als andere pensioenfondsen besteden we bepaalde activiteiten uit. Andere partijen zijn hierin gespecialiseerd en voeren deze activiteiten uit voor meerdere opdrachtgevers. De activiteiten die we uitbesteden hebben vooral te maken met vermogensbeheer en de pensioenadministratie. Door met deze specialisten samen te werken zorgen we voor effectieve en efficiënte processen. Hiermee realiseren we een betere prijs-kwaliteitsverhouding voor onze deelnemers. In dit hoofdstuk leest u meer over onze samenwerkingen met uitbestedingspartijen.

We hebben ons uitbestedingsbeleid herijkt in 2023

Om grip te houden op onze uitbestede activiteiten hebben we een uitbestedingsbeleid. Daarin stellen we eisen aan onze uitbestedingspartijen. Deze eisen gaan over een beheerste en integere bedrijfsvoering van die partijen. Ook staan in het uitbestedingsbeleid de criteria voor de selectie van nieuwe uitbestedingspartijen.

In 2023 hebben wij ons uitbestedingsbeleid herijkt

We hebben er voor gezorgd dat het weer voldeed aan onze huidige en wettelijke eisen. Een externe partij heeft ons hierbij geholpen. We hebben bijvoorbeeld extra gelet op datakwaliteit, de governance en maken we een beter onderscheid tussen inkoop en uitbesteden. Ten slotte hebben we ook goed gekeken naar onze selectiecriteria en uitgangspunten voor overeenkomsten die we sluiten. Onze sleutelfuncties risicobeheer en internal audit hebben goed op dit proces meegekeken. Na het vaststellen van dit herijkte

beleid door het bestuur zijn we begonnen om al onze (onder)uitbestedingspartijen en overeenkomsten langs deze nieuwe lat te leggen.

Ons bestuur voert regie en blijft altijd eindverantwoordelijk voor de uitbestede werkzaamheden

Daarom hebben we met de uitbestedingspartijen duidelijke afspraken gemaakt over de kwaliteit van de dienstverlening. Deze afspraken hebben we contractueel vastgelegd. Dit geldt ook voor de afspraken over onderuitbesteding door uitbestedingspartijen. Daarbij besteden onze uitbestedingspartijen een deel van een proces of product weer uit aan een (derde) partij.

We houden in de gaten of de uitbestedingspartijen zich aan de afspraken houden

De uitbestedingspartijen sturen ons hiervoor regelmatig rapportages. Daarin gaan ze in op de operationele werkzaamheden en de risico's die daarbij

horen. En de mate waarin zij onze doelstellingen weten te realiseren. Met elke uitbestedingspartij bespreken we regelmatig de gang van zaken. Soms dagelijks, maar zeker per maand en kwartaal spreken wij onze uitbestedingspartijen en bespreken we met elkaar hun rapportages en eventuele aandachtspunten. Ook evalueren we elk jaar de contractuele afspraken die we met hen hebben. Mede dankzij deze tussentijdse en jaarlijkse evaluaties kunnen we de afspraken met onze uitbestedingspartijen voortdurend aanscherpen en processen verbeteren. De wereld om ons heen verandert immers ook. We hebben vastgesteld dat in 2023 de dienstverlening van de hier genoemde uitbestedingspartijen voldeed aan de overeenkomsten die we met ze afgesloten hadden.

Onze uitbestedingspartijen moeten altijd hun bedrijfsprocessen op orde hebben

Dat zien we als een basisvoorwaarde om de kwaliteit van onze dienstverlening hoog te houden. We controleren de kwaliteit via rapportages die de partijen leveren en die door onafhankelijke partijen zijn gecontroleerd:

- een ISAE 3402-rapportage
- eventueel een aanvullende ISAE 3000-rapportage

De ISAE 3402-rapportage gaat over de processen die belangrijk zijn voor onze financiële verantwoording. Soms geeft de ISAE 3402-rapportage niet genoeg informatie. In die gevallen vragen we ook om de ISAE 3000-rapportage. Deze rapportages gaan over andere onderwerpen zoals informatiebeveiliging, privacy en fraude.

Onderstaande uitbestedingspartijen hebben wij gecontracteerd voor vermogensbeheer en pensioenuitvoering

Werkzaamheden

Pensioenadministratie en financiële administratie

Fiduciair vermogensbeheer

Operationeel vermogensbeheer

Vastgoedadvies en vastgoedbeheer

Balansmanagement

Custodian

Beleggingsadministratie aanvullende vrijwillige regeling (Flexioen)

Beleggingsadvies aanvullende vrijwillige regeling (Flexioen)

* tot 1 april 2024

Uitbestedingspartij

- Achmea Pensioenservices NV
- Achmea Investment Management BV
- Achmea Investment Management BV
- Cardano Risk Management BV
- Dynamic Credit
- PGIM Limited
- Legal & General Investment Management
- Robeco Institutional Asset Management BV
- State Street Global Advisors
- UBS Fund Management
- Syntrus Achmea Real Estate & Finance BV
- Cardano Risk Management BV
- The Bank of New York Mellon SA/NV, Amsterdam Branch
- ABN AMRO Pension Services BV*
- Robeco Institutional Asset Management BV*

Missie, visie en beleidsdoelstellingen

Als bestuur zetten wij ons in om de missie en visie van het pensioenfonds waar te maken. Dat doen we in de eerste plaats voor iedereen die pensioen bij ons opbouwt, in het verleden heeft opgebouwd, of maandelijks een pensioenuitkering van ons ontvangt. Ook doen we dit voor de bij ons aangesloten werkgevers. Zij willen als werkgever een goed pensioen voor medewerkers, oud-medewerkers en hun partners. In dit hoofdstuk leest u meer over onze missie en visie, strategie en de uitvoering van onze doelstellingen.

Onze hoofddoelstelling hebben wij vastgelegd in onze formele fondsdocumenten:

“De statutaire doelstelling van het pensioenfonds is het verlenen, het verzekeren of doen verzekeren van pensioenen en/of andere uitkeringen in de meest ruime zin aan of ten behoeve van deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden.” Dit betekent dat we de pensioenregeling zo goed mogelijk uitvoeren. En we beheren het opgebouwde pensioenvermogen zo passend mogelijk. Op die manier zorgen we voor een goed rendement voor een koopkrachtig pensioen.

In 2020 maakten we concreet welke strategische doelen horen bij onze missie en visie.

We hebben ze ingedeeld onder vijf beleidsterreinen:

- Pensioenbeleid
- Pensioenuitvoering
- Financiering en reservering
- Balansbeheer
- Beleggingen

Voor elk van deze terreinen formuleerden we strategische doelen. Ook in 2023 hebben we deze doelen nagestreefd. Wel zijn we in 2022 begonnen met onszelf afvragen of dit de doelen zijn die we naar de toekomst toe ook nog nastreven. In 2023 hebben we daarom gewerkt aan ons strategische focusthema: Strategie 2030. Meer hierover is te lezen in ons hoofdstuk [Focusthema: Strategie 2030](#) (pagina 35). In 2024 gaan we hier mee verder en willen we onze strategische doelen verder tegen het licht houden.

De strategische doelen op de vijf beleidsterreinen zijn:

Beleidssterreinen	Strategische doelen	Beleidssterreinen	Strategische doelen
<p>Pensioenbeleid</p> <p>Pensioenuitvoering</p> <p>Financiering en reservering</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Het bestuur heeft een visie op (toekomstige) ontwikkelingen die impact kunnen hebben op onze positie en op de gevolgen daarvan. • De pensioenadministratie voldoet steeds aan de kwantitatieve en kwalitatieve eisen uit de pensioenbeheerovereenkomst. • We beheersen de risico's voor de pensioenuitvoering. Daarbij horen ook mogelijke toekomstige eisen en het beheersen van de datakwaliteit. • De pensioenbeheerkosten vergelijken we elk jaar met een algemeen referentiekader. De pensioenuitvoerder licht kostenverschillen toe. • De deelnemers kennen de pensioenregeling en hun eigen pensioensituatie. Ze nemen zelf verantwoordelijkheid voor hun pensioen. Wij helpen ze om dat te doen. • Het bestuur kiest de grondslagen voor sterfte, invaliditeit en kosten zodanig dat deze een break-evenresultaat opleveren. • Het bestuur stelt elk jaar de premie vast. Deze is in ieder geval gelijk aan de kostendekkende premie. • De toegekende pensioenopbouw is elk jaar gelijk aan de mogelijke pensioenopbouw voor de vastgestelde premie. • De ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioen-aanspraken zijn waardevast. 	<p>Balansbeheer</p> <p>Beleggingen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ten minste elke drie jaar voeren we een Asset Liability Management (ALM)-studie uit. Deze studie is de basis voor ons financiële beleid. De resultaten van de ALM-studie komen overeen met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook passen ze bij de risicohouding van het pensioenfonds. De risicohouding hebben we afgestemd met het verantwoordingsorgaan (VO). • Het bestuur stelt vast in hoeverre we: <ul style="list-style-type: none"> • het risicobudget inzetten; • opties wel of niet gebruiken. • We zetten het risicobudget in binnen de toegestane afwijking volgens het bestuursbesluit. Het risicobudget hebben we vastgesteld vanuit het balansrisicoraamwerk (BRR). • Het jaarlijkse nettorendement is hoger dan de vastgestelde referentiekaders. • We leven het beleid na dat het bestuur heeft vastgesteld. • We beheersen de beleggingskosten. Daarbij houden we rekening met het rendement na kosten en risico.

Premiedekkingsgraad

Deze geeft aan in hoeverre de ontvangen pensioenpremie in een jaar voldoende is voor de financiering van de nieuwe pensioenaanspraken.

Hieronder leest u meer over de voortgang van een aantal van deze doelen:

We houden ontwikkelingen voor het nieuwe pensioenstelsel en daarna, nauwlettend in de gaten

Met de invoering van de Wtp op 1 juli 2023 is een formele start gemaakt met de overgang naar een nieuw pensioenstelsel. Sociale partners en wij waren ons al langer hierop aan het voorbereiden. Dit is ook nodig, er komt veel op ons af. U leest meer over onze voorbereidingen in het hoofdstuk *Focusthema: Voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel*. Als pensioenfonds kijken we ook vooruit, naar de middellange en lange termijn, de wereld na invoering van de Wtp. Op die wereld willen we ook voorbereid zijn. Wat we daaraan gedaan hebben leest u terug in het hoofdstuk *Focusthema: Strategie 2030*.

Balansbeheer

In 2023 hebben we ons verdiept in ons balansbeheer. We hebben de werking en toegevoegde waarde van het BRR geëvalueerd en we hebben een ALM uitgevoerd. De conclusies die we hebben getrokken leest u in het hoofdstuk *Beleggingen en balansbeheer*. Om de juiste basis te leggen voor ons beleggingsbeleid onder de Wtp hebben wij in de zomer van 2023 een Risicopreferentieonderzoek (RPO) gehouden onder onze deelnemers. Zo'n RPO geeft inzicht in de mate waarin deelnemers risico's kunnen en willen lopen ten aanzien van hun pensioen. Hiermee kunnen we vervolgens de risicohouding vaststellen. Deze risicohouding gebruiken we in 2024 als basis voor de ALM die we dan zullen uitvoeren.

Financiering en reservering

In 2023 konden we de pensioenen weer deels indexeren (mee laten stijgen met de prijzen) volgens ons beleid. Onze financiële positie was daarvoor voldoende. We voldeden hiermee dan ook gedeeltelijk aan onze doelstelling om de pensioenen waardevast te houden. Daarover leest u meer in het hoofdstuk *Financiële positie*. We hebben in 2023 geen gebruik gemaakt van soepelere regels om aanvullende indexatie te geven. Er is in 2023 nog geen intentie uitgesproken door sociale partners om over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel. Dit was een voorwaarde voor de aanvullende indexatie.

Voor een beheerste bedrijfsvoering geldt een aantal randvoorwaarden

Om onze doelen te halen, is het belangrijk dat we de basis op orde hebben in onze organisatie. Daarom hebben we in 2019 een aantal randvoorwaarden vastgesteld. Dit zijn voorwaarden waaraan we voortdurend willen voldoen. In 2023 hebben we deze randvoorwaarden gehaald.

Beleidsterreinen	Randvoorwaarden	Beleidsterreinen	Randvoorwaarden
<i>Bestuur</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Het bestuur en elk bestuurslid afzonderlijk beschikken over de juiste kennis en vaardigheden. Elk bestuurslid is daarnaast integer en heeft voldoende beschikbare tijd. • We vullen vacatures steeds in binnen een half jaar nadat de vacature bekend geworden is. • De samenstelling van het bestuur is steeds divers in tenminste: <ul style="list-style-type: none"> - deskundigheid - leeftijd - geslacht • Ook is het bestuur een goede afspiegeling van de samenstelling van het bestand van deelnemers en gepensioneerden. 	<i>Uitbesteding</i>	<ul style="list-style-type: none"> • We toetsen mogelijke uitbestedingspartijen op: <ul style="list-style-type: none"> - continuïteit - financiële en operationele processen - integriteit - compliance • Dat doen wij niet alleen wanneer wij een uitbestedingspartij selecteren. Ook na de selectie blijven wij hierop toetsen. • Alle uitbestedingsafspraken liggen vast in een schriftelijke overeenkomst. Dit geldt in ieder geval voor: <ul style="list-style-type: none"> - een right-to-audit - kwaliteitseisen - uitvoeringsrapportages - uitvoeringskosten
<i>Communicatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> • De communicatie voldoet aan de wettelijke eisen. We communiceren in ieder geval over: <ul style="list-style-type: none"> - het financiële beleid - het risicomanagement - de behaalde resultaten - de ontwikkeling van de dekkingsgraad - het MVB-beleid • Alle informatie is actueel en de website is steeds up-to-date. 		<ul style="list-style-type: none"> • Elk jaar evalueren we de uitbestedingspartijen op: <ul style="list-style-type: none"> - continuïteit - integriteit - kwaliteit van dienstverlening

Beleidsterreinen	Randvoorwaarden	Beleidsterreinen	Randvoorwaarden
<i>Risicobeleid</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Het bestuur benoemt alle risico's en beoordeelt deze jaarlijks op potentiële impact en kans op optreden. • Het bestuur beoordeelt de voorgestelde beheersingsmaatregelen op volledigheid en juistheid. Dat doet het om de risico's waar mogelijk te verminderen, als dat wenselijk is. • Het bestuur stelt vast of er sprake is van een solide borging van de getroffen beheersmaatregelen. 	<i>IT-beleid</i>	<ul style="list-style-type: none"> • We zorgen voor een continue, optimale beveiliging van de gegevens van: <ul style="list-style-type: none"> - werkgevers - deelnemers - verbonden personen - kritische werkprocessen binnen het pensioenfonds en bij de uitbestedingspartijen • We borgen: <ul style="list-style-type: none"> - het voldoen aan toezichtseisen zoals de CobiT-controls van DNB en DORA (Digital Operational Resilience Act) van de EU. - een continue werking van bedrijfskritische processen - beschikbaarheid van bedrijfskritische data - een stabiele IT-infrastructuur • De inrichting van de IT-infrastructuur en ondersteunende (beheers)processen zorgt voor een stabiele, effectieve en integrale dienstverlening.
<i>Personeel</i>	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben per functie eisen geformuleerd voor kennis, cultuur en gedrag. Onze medewerkers voldoen aan deze eisen. We stimuleren ze om zich steeds verder te ontwikkelen. • We vullen vacatures steeds in binnen een half jaar nadat de vacature bekend is geworden. • Beloningen kennen we toe vanuit de beloningsstructuur van de Rabobank. Deze beloningen hangen niet af van de financiële resultaten van het pensioenfonds. 		

Strategische thema's

The image features a solid blue background. In the upper left quadrant, the text "Strategische thema's" is written in a white, italicized serif font. To the right of the text, a large white circle is partially visible, overlapping the text. At the bottom of the image, a white curved line arches across the width, intersecting the lower part of the circle.

Focusthema:

Gerichte voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel

Op 1 juli 2023 ging de Wet toekomst pensioenen (Wtp) in. Dit was een belangrijk moment waar we al jaren naartoe werkten. Ook in 2023 was de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel een belangrijk thema. In dit hoofdstuk nemen we u mee in alles wat we hebben gedaan en de belangrijke discussies die we met elkaar hebben gevoerd.

We zijn trots dat we onze doelen hebben gehaald

Doordat we in 2022 en begin 2023 veel tijd hebben geïnvesteerd in de voorbereiding en implementatie van Pensioenregeling 2023 (PR2023), konden we daarna pas de volledige focus op de Wtp leggen. Dat betekende in korte tijd veel werk verzetten. Gelukkig bleek dat juist het proces rondom PR2023 ons juist enorm heeft geholpen de doelen voor 2023 voor de Wtp te halen. Die doelen waren:

- Opbouwen bestuurlijke kennis over de Wtp en onze visie bepalen.
- Een goede samenwerking met de sociale partners inrichten.
- Een integraal plan van aanpak opstellen.

We hebben een vernieuwd plan van aanpak

Vorig jaar schreven we al over het globale plan van aanpak. Nu we de focus écht op het nieuwe pensioenstelsel konden leggen, was het tijd voor een update en verdieping. In het nieuwe plan van aanpak hebben we onder

andere een gedetailleerde routekaart en een tijdsplan opgenomen. We gaan ervan uit dat de overstap op het nieuwe pensioenstelsel ruim 2 jaar in beslag neemt. We willen op 1 januari 2026 de overstap maken.

We hebben geïnvesteerd in een goede samenwerking

Het proces rondom PR2023 leerde ons wat nodig is voor een goede samenwerking. Daarom hebben we op 5 juni een sessie georganiseerd met alle betrokken partijen. Tijdens die sessie wisselden we uit hoe we de overstap voor ons zien. Welk tijdsplan heeft elke partij in zijn hoofd? Welke formele rol heeft welke partij en hoe vul je die in? Welke doelen stellen alle partijen zichzelf? Door deze vragen te bespreken, hebben we elkaar beter leren kennen en is de verbinding tussen deze partijen verder versterkt. En we hebben verwachtingen naar elkaar uitgesproken. Een cruciale stap in het proces.

We ondersteunden de cao-partijen in de voorbereiding

Uiteindelijk is het aan de cao-partijen om een keuze te maken over de pensioenregeling en de invulling daarvan. Door de invoering van PR2023 hebben wij al een goed beeld gekregen van wat er komt kijken bij de overstap naar een nieuwe regeling. De evaluatiepunten uit dat traject hebben we meegenomen in de voorbereiding van dit traject. Daarom wilden we cao-partijen graag alle benodigde informatie geven om een gedegen keuze te kunnen maken. Ook wilden we van tevoren de voor Rabobank Pensioenfonds belangrijke uitgangspunten en beoordelingscriteria meegeven. Daarom hebben we een informatiepakket samengesteld en aan de cao-partijen meegegeven voor van de cao-onderhandelingen. Met bijvoorbeeld informatie, uitgangspunten en beoordelingscriteria over de uitvoerbaarheid, uitlegbaarheid en evenwichtigheid. Daarnaast zijn de uitkomsten van een uitgevoerd deelnemersonderzoek en een analyse van de gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor de beleggingsportefeuille gedeeld met cao-partijen. Ook hebben we een juridische analyse toegevoegd over invaren. Dat is het overzetten van het opgebouwde pensioen van het oude stelsel naar het nieuwe stelsel. Juist bij zo'n juridisch ingewikkeld thema willen we de cao-partijen ondersteunen waar het kan.

Hoe voorkomen we vervelende gevolgen van een hoge inflatie? En wat mag het dan kosten?

We voerden goede gesprekken over toekomstig vermogensbeheer

Zo bespraken we onze opties voor inflatiebescherming. De vraag is dan: "Hoe voorkomen we vervelende gevolgen van een hoge inflatie? En wat mag het dan kosten?". Een ander onderwerp is het beschermen van de richtdekkingsgraad. De dekkingsgraad laat zien of er genoeg geld is om pensioenen nu en in de toekomst uit te keren. Het laat de verhouding zien tussen onze verplichtingen en onze bezittingen.

De richtdekkingsgraad is de dekkingsgraad waarmee we verantwoord, uitlegbaar en evenwichtig de overstap kunnen maken naar het nieuwe stelsel. Maar hoe zorgen we ervoor dat de richtdekkingsgraad vlak voor en tijdens de overstap op niveau blijft? Een derde onderwerp gaat over onze illiquide beleggingen. Dit zijn bijvoorbeeld beleggingen in vastgoed of in bedrijven die niet beursgenoteerd zijn (zoals private equity en infrastructuur). Het zijn goede investeringen voor de lange termijn. Maar deze beleggingen zijn minder snel te verhandelen. Wat is een goed evenwicht in het nieuwe stelsel? Deze gesprekken zijn een goede voorbereiding en zorgen dat we een helder beeld krijgen van de keuzes die nog voor ons liggen.

Extra aandacht voor risico's

Naast het uitvoeren van een zogenaamd risk self assessment (RSA, zie hoofdstuk *Risicomanagement en compliance*) hebben wij een externe partij gevraagd ons te helpen met zicht te houden op het proces. Dit noemen we een Quality Assurance traject, daarmee bewaken we de kwaliteit van het proces bij onze uitvoerders. Deze externe partij heeft hier veel kennis van en kijkt maandelijks naar de voortgang van het proces en de kwaliteit van de uitkomsten. Ook hebben we hulp ingeschakeld bij het gehele proces rondom de contracten. Dit is heel specialistisch werk. Daar hebben we extra aandacht voor zodat in de contracten de belangen van Rabobank Pensioenfonds goed worden meegenomen.

Cao-partijen geven ons het vertrouwen

Een belangrijke mijlpaal is natuurlijk het besluit van cao-partijen in het najaar van 2023 dat wij de nieuwe regeling onder de Wtp mogen uitvoeren. Wij zijn daar erg blij mee en trots op. We kijken dan ook vol vertrouwen richting de toekomst. Want de voorbereiding voor de overstap naar het nieuwe pensioenstelsel is nog niet afgerond. Daarvoor hebben we zeker nog heel 2024 nodig. Eind maart 2024 hebben cao-partijen de keuze gemaakt voor een nieuwe regeling. Wij zullen in het najaar het proces van opdrachtaanvaarding ingaan. Daarop zijn we al goed voorbereid doordat we dat ook al gedaan hebben voor PR2023. De cao-partijen komen halverwege dit jaar met een transitieplan. Wij zelf werken ondertussen aan een implementatieplan en een communicatieplan, die medio 2024 in concept af moeten zijn. Hopelijk kunnen we dan eind 2024 beginnen met de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel. Genoeg werk dus, waarvoor een gedegen en constructieve samenwerking tussen alle betrokken partijen van groot belang is.

Focusthema: Toekomstbestendig beleggingsbeleid

Een toekomstbestendig pensioen in een leefbare wereld. Dat is wat Rabobank Pensioenfonds wil voor zijn deelnemers. In 2023 hebben we hier heel bewust bij stilgestaan. Zo hebben we onze beleggingsovertuigingen tegen het licht gehouden en opnieuw geformuleerd. Verder hebben we onze visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) aangescherpt en een nieuw MVB-meerjarenplan opgesteld. Daarnaast is ons balansrisicoraamwerk op een aantal onderdelen aangepast. In dit hoofdstuk leest u meer over de uitwerking van dit focusthema.

Beleggingsovertuigingen raken de kern van ons beleggingsbeleid

We stelden de vraag of de overtuigingen nog bij ons en bij de veranderende omgeving passen. We hebben hier als bestuur in 2023 uitvoerig bij stilgestaan. Beleggingsovertuigingen vormen namelijk een belangrijke basis voor onze keuzes op het gebied van beleggen en balansbeheer. We hebben de overtuigingen opnieuw geformuleerd en op een paar belangrijke punten aangevuld. Een overtuiging die in het oog springt is dat we als fonds streven naar overzicht, eenvoud en uitlegbaarheid. We vinden het belangrijk dat onze deelnemers begrijpen welke keuzes wij maken en dat de portefeuille goed beheersbaar is. Daarvoor is eenvoud waar mogelijk erg belangrijk. Beleggingsoplossingen die meer complex zijn, zullen we alleen kiezen als daar een duidelijke meerwaarde tegenover staat. Een andere overtuiging die aandacht verdient, is dat we kosten een belangrijke overweging vinden bij het beleggen. Kosten waren altijd al belangrijk, maar we hebben de

Beleggingsovertuigingen van Rabobank Pensioenfonds

Ons pensioenfonds ...

- neemt beleggingsrisico om voldoende rendement te behalen op lange termijn
- gebruikt zijn kracht als langetermijnbelegger
- belegt op basis van risicofactoren die naar verwachting voldoende worden beloond
- ziet renterisico als een niet voldoende beloond risico
- ziet valutarisico voor ontwikkelde markten als een niet voldoende beloond risico
- vindt spreiding over beleggingscategorieën essentieel voor een robuuste portefeuille
- onderschrijft de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan een duurzame samenleving
- maakt per categorie een bewuste keuze tussen actief of passief beleggen
- vindt kosten een belangrijke overweging bij het beleggen
- streeft naar overzicht, eenvoud en uitlegbaarheid

De speerpunten van ons nieuwe MVB-meerjarenplan zijn klimaatbeleid, het uitbouwen van impactbeleggen en het versterken van risicobeheer op het gebied van duurzaam beleggen.

afwegingen hierbij nu meer expliciet gemaakt. We kijken niet alleen naar de kosten en het rendement dat daar tegenover staat, maar ook naar kosten-transparantie, uitlegbaarheid en maatschappelijke impact.

Klaar voor de toekomst

De vernieuwde beleggingsovertuigingen zijn ook goed bruikbaar bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. De overtuigingen zijn daarmee toekomstbestendig en sluiten aan bij de behoefte van onze deelnemers. De overtuigingen over eenvoud en transparantie in de kosten zijn hierbij goede voorbeelden. Daarnaast weten we dat deelnemers duurzaamheid heel belangrijk vinden. Dat is weerspiegeld in de overtuiging dat we als fonds verantwoordelijkheid willen nemen voor een duurzame samenleving.

Visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

In 2023 is ook uitgebreid aandacht geweest voor visievorming op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). Dit heeft geresulteerd in een vernieuwde visie van het pensioenfonds met aandacht voor zowel financieel als maatschappelijk rendement.

In het verlengde van de visie hebben we in 2023 een nieuw MVB-meerjarenplan opgesteld. Speerpunten van dit plan zijn het doorontwikkelen van klimaatbeleid, het uitbouwen van impactbeleggen en het versterken van risicobeheer op het gebied van duurzaam beleggen. Daarnaast hebben we in 2023 ook concrete acties ondernomen in onze portefeuilles. Daarover leest u meer in het hoofdstuk over [beleggingen en balansbeheer](#).

Duurzame visie van Rabobank Pensioenfonds

Een toekomstbestendig pensioen in een leefbare wereld. Dat is wat Rabobank Pensioenfonds wil voor zijn deelnemers. We zien het daarom als onze verantwoordelijkheid om bij te dragen aan een duurzame samenleving, naast het behalen van een goed rendement. We geloven dat we met onze beleggingen invloed hebben op de wereld om ons heen en dat onze keuzes verschil kunnen maken. Daarom is Maatschappelijk Verantwoord Beleggen een integraal onderdeel van ons beleggingsproces. Ook wanneer onze invloed indirect is, willen we onderdeel zijn van een brede beweging richting een duurzame wereld.

We investeren bij voorkeur in ondernemingen en overheden die op een goede manier omgaan met milieu, maatschappij en bestuur. We zijn er namelijk van overtuigd dat dit betere beleggingen zijn, zeker op lange termijn. Ook willen we met onze beleggingen een positieve impact realiseren. Bij de keuzes die we hierin maken wegen we mee wat de verwachte gevolgen zijn voor het rendement, het risico en de kosten. Voor alle beleggingen hanteren we een normatieve ondergrens, omdat we niet willen verdienen aan ondernemingen en overheden die onze basisprincipes schenden. Daarnaast oefenen we invloed uit op ondernemingen om verbeteringen op het gebied van duurzaamheid te stimuleren.

We richten ons op een breed scala aan duurzaamheidsvraagstukken en besteden speciale aandacht aan de thema's klimaatverandering en voedselzekerheid. Dit komt overeen met de voorkeur van onze deelnemers en de focus van Rabobank. Zo dragen we in Nederland en internationaal bij aan een duurzame samenleving.

Balansrisicoraamwerk is up-to-date gemaakt

Dit was ook een stap in het toekomstbestendig maken van ons beleggingsbeleid. Het raamwerk helpt ons om vast te stellen hoeveel risico we nemen in onze beleggingsportefeuille. We hebben dit in 2023 vanuit verschillende invalshoeken bekeken. Daarbij vroegen we ons af: "Kunnen we met dit raamwerk gerust naar de toekomst kijken?" Na serieuze afwegingen hebben we besloten: "Ja, op de korte termijn kan dat." Met een paar kleine wijzigingen kunnen we hier tot de overgang naar het nieuwe stelsel mee blijven werken, het is toekomstbestendig beleid.

We kijken met vertrouwen vooruit

Kortom: we hebben in 2023 goede stappen gezet om ons beleggingsbeleid toekomstbestendig te maken. Met de vernieuwde beleggingsovertuigingen, een aangescherpte MVB-visie, een nieuw MVB-meerjarenplan en het aangepaste balansrisicoraamwerk zien we de toekomst met vertrouwen tegemoet.

Daarbij vroegen we ons af: kunnen we met met ons balansrisicoraamwerk gerust naar de toekomst kijken? Na serieuze afwegingen hebben we besloten: ja, op de korte termijn kan dat.

Focusthema: Strategie 2030

Wat is de juiste koers om te varen, zodat we ook in de toekomst het beste kunnen doen voor onze deelnemers en hun pensioen? In 2023 zijn we aan de slag gegaan om die vraag te beantwoorden. Met als doel om een strategie uit te stippelen richting 2030 die ons pensioenfonds de juiste focus geeft. We zijn begonnen met het formuleren van een toekomstbeeld voor Rabobank Pensioenfonds. We hebben de wereld om ons heen serieus genomen en gekeken naar welke kansen en bedreigingen er voor ons zijn. Ook keken we kritisch in de spiegel: waar zijn we al goed in en wat kan nog beter?

Wij geloven in de unieke toegevoegde waarde van Rabobank Pensioenfonds

Dat is een belangrijke conclusie. Al in 2022 hebben we verschillende betrokkenen geïnterviewd en een studiedag gewijd aan nadenken over de strategie richting 2030. Daarbij stond de vraag centraal: "Hoe zien we de toekomst van Rabobank Pensioenfonds?". Deze goede gesprekken vormden de basis om de strategie verder te ontwikkelen. We keken daarbij niet alleen naar de wettelijke transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Maar veel breder naar de veranderende omgeving van de laatste vijf jaar en de komende tien jaar. Daarom was de volgende belangrijke stap om goed naar de wereld om ons heen kijken, en kritisch naar onszelf.

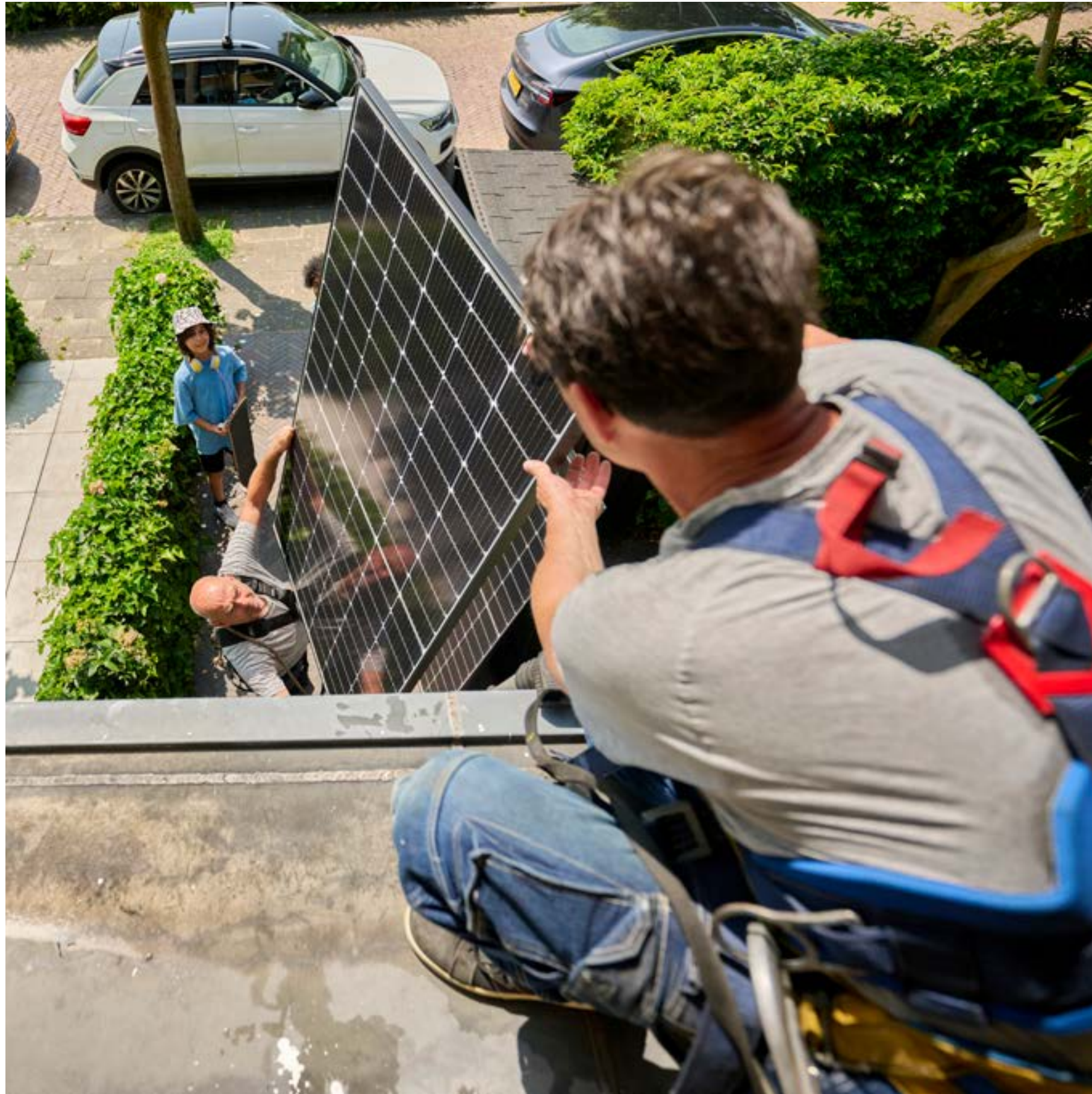
We willen kansen benutten vanuit onze kracht

Zo zien we bijvoorbeeld dat er grote behoefte is aan heldere, concrete en persoonlijke communicatie. Dat is iets waar wij onze kracht kunnen inzetten. Als Rabobank Pensioenfonds staan wij namelijk heel dicht bij onze deelnemers. We kunnen daarom goed persoonlijk communiceren en hebben daardoor sneller zicht op de wensen van onze deelnemers. Ook is in de wereld om ons heen de roep om duurzaamheid niet te negeren. Ook hier ligt een kracht van ons die we verder willen benutten. We willen nog beter laten zien welke toegevoegde waarde tegenover de kosten staat die we maken. En natuurlijk de kosten beheersbaar houden. Verder kunnen we op het gebied van digitalisering zeker nog een slag slaan. Na zorgvuldige analyses hebben we nagedacht over wat belangrijke vertrekpunten zijn voor ons als fonds. De conclusie was dat in elk geval de deelnemer centraal moet staan in de keuzes die we maken.

We zochten uit welke strategische opties we hebben

Hieruit kwamen meerdere opties naar voren. Daaruit wilden we op een zorgvuldige manier een optie kiezen met een feitelijke onderbouwing. We

*Hoe krijgt 'bijdragen aan leefbare wereld' vorm binnen ons vermogensbeheer?
Hoe versterken we onze verbinding met de achterban? En hoe kunnen we
deelnemers het best betrekken?*

legden de verschillende strategische opties naast elkaar. Daarmee bekeken we met welke optie we onze krachten het beste kunnen inzetten om in te spelen op kansen in de markt. Dit doen we met de uitgangspunten die voor ons belangrijk zijn. Hierover hebben we goed en lang met elkaar van gedachten gewisseld. Op die manier is het gelukt om een richting te bepalen voor de strategie 2030. Als eigen pensioenfonds van Rabobank gaan we nog meer de verbinding zoeken met Rabobank en onze deelnemers. Daarmee gaan we de kansen benutten die in die verbinding liggen. Een voorbeeld daarvan is klantbediening die sterker aansluit op de behoeften van onze deelnemers. En een herkenbaarder Rabobank-DNA in onze manier van werken.

In 2024 krijgt de strategie verder vorm

Dit proces is nog niet afgerond. We moeten onze strategische richting nog concreter maken. Wat betekent het concreet voor de pensioenregeling en de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel? Hoe krijgt 'bijdragen aan een leefbare wereld' vorm binnen ons vermogensbeheer? Hoe versterken we onze verbinding met de achterban? En hoe kunnen we deelnemers het best betrekken bij wat we doen? Deze en andere vragen gaan we dit jaar beantwoorden.

Interactie met deelnemers en andere belanghebbenden

Pensioenbewustzijn gaat erom dat onze deelnemers weten waar ze aan toe zijn. Dat ze weten wat voor pensioen ze krijgen en wat ze mogen verwachten van de toekomst. Het handelingsperspectief gaat over weten wat je op welk moment moet doen. Tussen de start van je carrière en je pensioen moet je belangrijke keuzes maken. Die grote gevolgen kunnen hebben voor het leven na je werk. We werken hard om te zorgen dat onze deelnemers deze keuzes op tijd en bewust maken. In dit hoofdstuk leest u hoe we dat in 2023 gedaan hebben.

Thema's communicatie

Uiteraard heeft een pensioenfonds reguliere contactmomenten met deelnemers. Denk hierbij aan het verstrekken van een uniform pensioenoverzicht en het welkom heten van nieuwe deelnemers. Daarnaast werkt het pensioenfonds actief aan pensioenbewustzijn en handelingsperspectief. Dit wordt gerealiseerd in de breedte, maar ook op drie aanvullende relevante thema's in 2023:

- Een nieuwe pensioenregeling: wat betekent dat voor u en uw partner?
- Wat gebeurt er met uw pensioengeld: hoe draagt het bij aan een betere wereld?
- Op weg naar een nieuw landelijk pensioenstelsel: over een paar jaar een nieuwe pensioenregeling. Rabobank en de vakorganisaties werken er aan.

De basis van onze communicatie met deelnemers rondom deze thema's is vraaggestuurd werken. We peilen waar de behoefte zit, en passen de

communicatie daarop aan. Dit doen we via een panel, bij jaarlijkse grootschalige inhoudelijke onderzoeken en heel gericht bij specifieke thema's. Voor elk traject is bij aanvang goed in kaart gebracht wat de kenmerken zijn van de deelnemers die de communicatie ontvangen. Deze deelnemersanalyses helpen ons om de communicatie goed af te stemmen op de ontvanger.

We hebben de deelnemers geïnformeerd over hun nieuwe pensioenregeling

In 2023 hadden onze actieve deelnemers voor het eerst een pensioenregeling die gebaseerd is op het opbouwen van een eigen pensioenkapitaal. Het was essentieel om hen goed te begeleiden en informeren over wat dit inhoudt, en welke impact dit heeft.

In 2023 zoomden we in op specifieke onderwerpen die veranderd zijn in de pensioenregeling. Zo is het nabestaandenpensioen anders geregeld dan voorheen. We maakten een uitgebreide toelichting in de Regie, het online magazine dat in het voorjaar verstuurd werd. Daarin hebben we ook situaties opgenomen van drie fictieve personen die komen te overlijden, en wat de financiële impact is voor partner en kinderen.

Keuzebegeleiding

Met de komst van de nieuwe pensioenregeling, kwamen er ook nieuwe keuzes. We hebben alle actieve deelnemers geattendeerd op de keuze van de eigen pensioenbijdrage van 3,5 of 5,5% aan het einde van het jaar. Ook werden deelnemers van 55 jaar en ouder actief benaderd over keuzes rondom pensioneren, zoals eerder of al gedeeltelijk met pensioen gaan.

Nieuwe keuze: stabiel of variabel pensioen

Een nieuwe keuze voor deelnemers in de pensioenregeling 2023 is de keuze om vanaf 58 jaar het pensioenkapitaal geleidelijk om te zetten naar pensioen. Omdat er dit jaar voor het eerst een beschikbare premiereregeling was, moest de keuze aan alle deelnemers die in 2023 58 jaar of ouder waren voorgesteld worden. Dit was een groep van circa 4.000 deelnemers, die vanaf 2023 werkzaam zijn (geweest) bij Rabobank, DLL, Obvion en BPD. Zij hebben in die periode pensioen opgebouwd via Rabobank Pensioenfonds.

De standaardkeuze is door de Rabobank en de vakorganisaties vastgesteld op 'stabiel'. Met andere woorden: als de deelnemer geen actie onderneemt, dan wordt zijn vanaf 2023 opgebouwde pensioenkapitaal geleidelijk omgezet naar pensioen. 55% van de deelnemers heeft actief een keuze gemaakt voor variabel of stabiel. Voor de overige 45% geldt dat hun pensioenkapitaal standaard geleidelijk omgezet wordt naar pensioenaanspraken.

Op weg naar een nieuw landelijk pensioenstelsel

We vinden het belangrijk onze deelnemers zorgvuldig te informeren over de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel, zowel over de inhoud als het proces. Daarover communiceren we regelmatig via onze website, de Regie en andere kanalen. In de zomer hebben alle deelnemers ook de mogelijkheid gekregen om deel te nemen aan een risicopreferentieonderzoek. Ruim 13,5% van onze deelnemers heeft aan het onderzoek deelgenomen. Met dit onderzoek hebben we waardevolle informatie gekregen over hoe onze deelnemers denken over het beleggen van geld voor hun pensioen.

We blijven ons klachtenproces verbeteren

We voldoen aan de Gedragslijn goed omgaan met klachten van de Pensioenfederatie. Wij hebben een score van 86% op deze gedragslijn behaald. Daar zijn we blij mee. We streven ernaar het klachtenproces verder te verbeteren. Ook vanuit het gesprek met de Stichting het Gouden Oor geeft ons hiervoor input. Deze stichting stimuleert organisaties om goed te luisteren naar hun klanten, bij ons deelnemers, en te leren van wat zij aangeven.

We hebben 192 klachten gehad in 2023

In 2023 hebben 116 deelnemers bezwaar gemaakt tegen het mogelijke invaren naar de nieuwe pensioenregeling die binnen de Wet toekomst pensioenen valt. In 2022 hadden we deze categorie nog niet. Daarnaast hebben 76 deelnemers over andere onderwerpen een klacht ingediend; vier klachten meer dan het jaar daarvoor over deze onderwerpen. Relatief veel van de 76 klachten gingen over de hoogte van de indexatie. In de tabel staat de verdeling per onderwerp.

We hebben een klachtenbeleid opgesteld

We hebben hiermee meteen een aantal verbeteringen doorgevoerd:

- Geëscaleerde klachten worden behandeld door het Uitvoerend Bestuur en niet meer door de Commissie Klachten en Bezwaarschriften. We verwachten hierdoor sneller te kunnen reageren op klachten.
- We hebben de reactietermijn voor klachten aangescherpt, deze is nu teruggebracht van zes naar maximaal vier weken.

Het bestuur ontvangt ieder kwartaal een klachtenrapportage. Deze rapportage wordt twee keer per jaar besproken door het bestuur.

We blijven ons verbeteren

We willen nog meer aansluiten bij de verschillende informatiebehoeften van deelnemers. We hebben bijvoorbeeld aan het nieuwsbericht over de indexatie van 1 juli 2023 een verdiepingsbericht toegevoegd. Met de feedback van onze deelnemers willen we blijven leren en doorgroeien in onze dienstverlening.

Aantal behandelde klachten per rubriek (tussen haakjes de cijfers uit 2022)

Rubriek	Klachten	Geëscaleerde klachten (CK&B)	Geschillen (Ombudsman en rechter)	Totaal
Toepassing wet- en regelgeving: invaren, transitie	116 (-)	- (-)	- (-)	116 (-)
Informatieverstrekking	22 (7)	- (-)	- (-)	22 (7)
Financiële situatie	19 (7)	1 (-)	- (-)	20 (7)
Toepassing wet- en regelgeving algemeen	11 (15)	3 (-)	2 (-)	16 (15)
Deelnemersportaal	11 (4)	- (-)	- (-)	11 (4)
Pensioenberekening en -betaling	6 (20)	3 (7)	2 (3)	11 (30)
Service en klantgerichtheid	3 (8)	- (1)	- (-)	3 (9)
Registratie werknemersgegevens / datakwaliteit	2 (4)	- (-)	- (-)	2 (4)
Overig	2 (-)	- (-)	- (-)	2 (-)
Behandelingsduur	- (7)	- (-)	- (-)	- (7)
Totaal	192 (72)	7 (8)	4 (3)	203 (83)

Communicatie

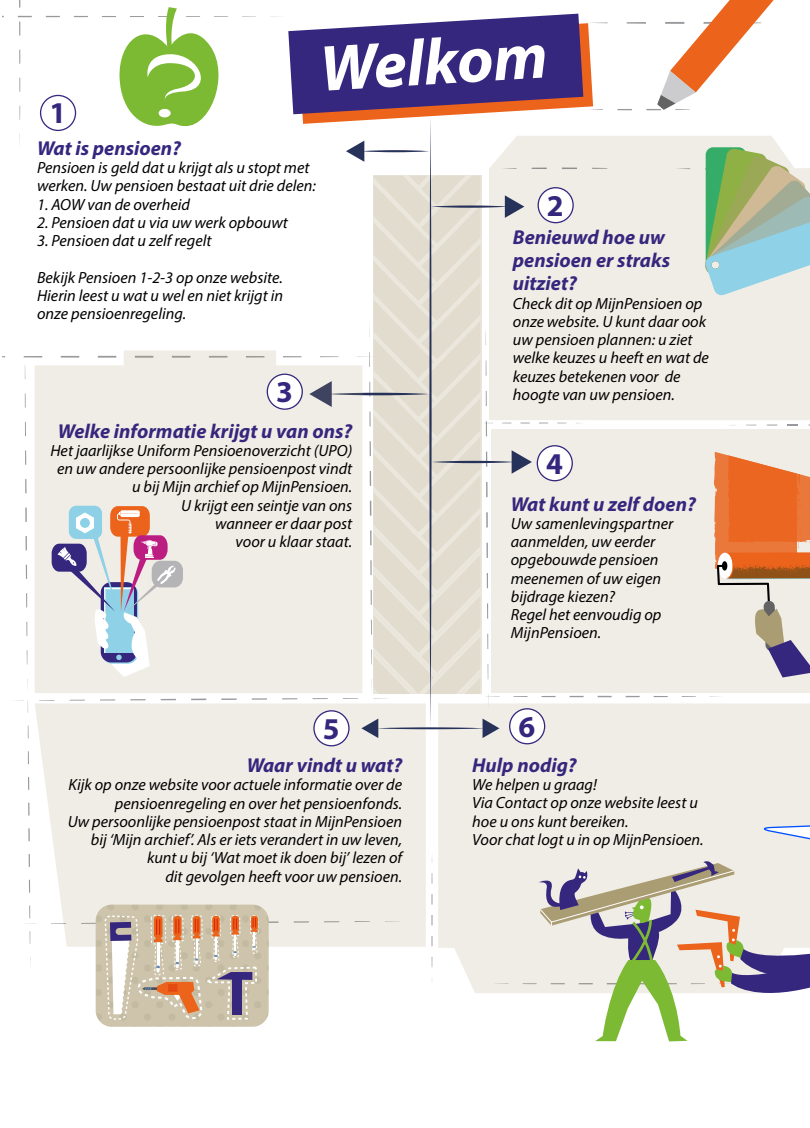
Regie

In 2023 hebben we drie edities van ons digitale magazine Regie verzonden; een najaars- en voorjaars-editie en een special over het jaarverslag.

Campagnes

Aan de slag met uw pensioen Rabobank Pensioenfonds

Deelnemers van 55 jaar en ouder werden in drie stappen meegenomen in de voorbereiding op pensionering.

We stuurden een e-mail rondom de verzending van de UPO's.

Nieuwe deelnemers ontvingen een e-mail of kaart met een welkomstboodschap.

Stabiel of variabel pensioen

Een nieuwe keuze in pensioenregeling 2023 is de keuze om vanaf 58 jaar het pensioenkapitaal geleidelijk om te zetten naar pensioen. In 2023 stonden deelnemers van 58 jaar of ouder met een pensioenkapitaal voor het eerst voor deze keuze.

We hebben aan deze deelnemers informatie verstrekt over de keuze voor een stabiel of variabel pensioen. Dat deden we via informatie op de website, Q&A's, toelichtingsvideo's, een online sessie, e-mails en brievenbuspost. Van de 4.000 deelnemers die deze keuze kregen heeft 55% een actieve keuze gemaakt.

Evaluatie

- Verschil stabiel/variabel duidelijk voor **77%**
- Consequentie niet kiezen duidelijk voor **85%**
- Keuze geldt alleen over opbouw vanaf 2023 duidelijk voor **88%**

Resultaten online

Meer dan **1 miljoen** paginabezoeken website

Meer dan **300.000** bezoeken MijnPensioen

Bijna **20.000** bezoeken nieuwe pensioenplanner

Waardering

- MijnPensioen: **8**
- Klant Contact Center: **8,3**
- Digitaal pensioen aanvragen: **8,5**
- Een Net Promoter Score van: **41**

Onze financiële positie

In dit hoofdstuk leest u hoe we er financieel voor staan. Dat is gebaseerd op de financiële positie van ons fonds per 31 december 2023. De technische voorzieningen per 31 december 2023 zijn gebaseerd op de opgebouwde pensioenaanspraken tot en met eind 2023 en de pensioenkapitalen in de beschikbare premieregeling (PR2023) en de Flexioen-regelingen.

Het is onze ambitie om de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers te beschermen tegen inflatie, zodat de koopkracht niet afneemt. Dit heet indexatie. We verhogen dan de pensioenaanspraken, zodat ze waardevast blijven. Of we kunnen indexeren hangt af van onze financiële positie. Die wordt voor een groot deel bepaald door de beleidsdekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad. Een andere voorwaarde voor indexatie is dat we voldoen aan de wettelijke regels voor Toekomstbestendig Indexeren (TBI). Dit betekent dat we de pensioenen alleen mogen verhogen als er voldoende financiële ruimte is om de verhoging ook in de toekomst uit te betalen. De pensioenkapitalen in de beschikbare premieregeling worden niet geïndexeerd.

Onze financiële positie is iets verslechterd ten opzichte van 2022

De verschillende dekkingsgraden zijn een belangrijke graadmeter voor de ontwikkeling van onze financiële positie. In de tabel hiernaast vindt u de verschillende dekkingsgraden op een rij. Onder de tabel lichten we de ontwikkeling van de dekkingsgraden toe.

DEKKINGSGRADEN PER EIND 2023 EN EIND 2022

	2023	2022
Actuele dekkingsgraad DNB-RTS (*)	116,5%	118,4%
Beleidsdekkingsgraad	118,8%	120,9%
Vereiste dekkingsgraad	113,1%	114,5%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,2%
Reële beleidsdekkingsgraad DNB-RTS (wettelijk)	87,5%	90,8%
Reële beleidsdekkingsgraad DNB-RTS (op basis van Break-Even Inflatie)	71,4%	67,4%

(*) De DNB-RTS is de rentetermijnstructuur (RTS) voor pensioenfondsen die De Nederlandsche Bank (DNB) maandelijks publiceert. Daarmee worden de technische voorzieningen berekend.

- *De actuele dekkingsgraad is gedaald*

De actuele dekkingsgraad geeft aan hoe we er financieel voor staan volgens de balans van dat moment. In 2023 daalde de actuele dekkingsgraad van 118,4% eind 2022 naar 116,5% eind 2023. Deze daling kwam vooral door een stijging van de technische voorzieningen als gevolg van de daling van de rente en door de verleende indexatie van 2,63% van 1 juli 2023.

- *De beleidsdekkingsgraad is gedaald*

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden in de laatste 12 maanden. De actuele dekkingsgraden lagen in 11 van de 12 maanden in 2023 lager dan in 2022. Daardoor daalde de beleidsdekkingsgraad.

- *De vereiste dekkingsgraad is gedaald*

De vereiste dekkingsgraad berekenen we op basis van wettelijke regels. Deze dekkingsgraad bestaat uit de waarde van alle huidige opgebouwde pensioenaanspraken die we in de toekomst moeten betalen én de buffers die nodig zijn om risico's op te kunnen vangen als die zich voordoen. Het gaat daarbij onder andere om beleggingsrisico's. Onze vereiste dekkingsgraad is eind 2023 gedaald naar 113,1% (2022: 114,5%). De daling van het strategisch Vereist Eigen Vermogen (VEV) wordt enerzijds veroorzaakt door de daling van de rente waardoor het renterisico (S1) is afgenomen. Daarnaast is het zakelijke waarden risico (S2) in 2023 afgenomen. Het valutarisico (S3) is daarentegen toegenomen. Dit komt doordat het fonds in 2023 is gestart om de afdekking van het valutarisico stapsgewijs gedeeltelijk af te bouwen. In de toelichting op de jaarrekening wordt de vereiste dekkingsgraad in euro's per risico (S1-10) weergegeven.

- *De minimaal vereiste dekkingsgraad blijft stabiel*

De minimaal vereiste dekkingsgraad is de dekkingsgraad die we minimaal moeten hebben om aan onze verplichtingen te kunnen voldoen. Voor de berekening gelden wettelijke regels. Onze minimaal vereiste dekkingsgraad is constant gebleven op 104,2%.

- *De reële beleidsdekkingsgraad op basis van wettelijke regels is gedaald*

De reële beleidsdekkingsgraad laat zien of we naar verwachting genoeg vermogen hebben als we rekening houden met toekomstige indexaties. De berekening van de toekomstige indexaties is gebaseerd op verwachte indexaties en een verwacht rendement. Onze reële beleidsdekkingsgraad is gedaald naar 87,5% (2022: 90,8%). Deze dekkingsgraad ligt onder de 100%. Dit betekent dat we op dit moment niet genoeg vermogen hebben om in de toekomst elk jaar de pensioenen voldoende te kunnen verhogen om koopkrachtverlies te voorkomen.

- *De reële dekkingsgraad op basis van Break-Even Inflatie (BEI) is gestegen*

Ook deze reële dekkingsgraad laat zien of we naar verwachting genoeg vermogen hebben als we rekening houden met toekomstige indexaties. De berekening is anders: we rekenen met recente inflatiecijfers (31 december 2023). Die zijn hoger dan de cijfers waarmee voor de reële beleidsdekkingsgraad op basis van wettelijke regels wordt gerekend. Het gevolg is dat de reële dekkingsgraad BEI kan schommelen, omdat deze afhankelijk is van recente inflatiecijfers. Die inflatiecijfers worden vervolgens volledig meegenomen naar de toekomst. De reële dekkingsgraad BEI is gestegen naar 71,4% (2022: 67,2%). Dit betekent dat we op dit moment niet genoeg vermogen hebben om de toekomstige uitkeringen inclusief inflatie op basis van BEI per 31 december 2023 te betalen.

Onze reservepositie is in 2023 verslechterd

De reservepositie laat zien hoeveel financiële ruimte we nog hebben bovenop de noodzakelijke buffers om risico's op te vangen. We bepalen de reservepositie door de vereiste dekkinggraad in mindering te brengen op de beleidsdekkinggraad. De beleidsdekkinggraad is in 2023 meer gedaald dan de daling van de vereiste dekkinggraad. Daardoor nam de reservepositie af.

Het positieve percentage eind 2023 laat zien dat we genoeg reserves hebben om risico's op te vangen. In de tabel hieronder vindt u de berekening van onze reservepositie in 2023 en 2022.

BEREKENING VAN DE RESERVEPOSITIE	2023	2022
Beleidsdekkinggraad	118,8%	120,9%
Af: vereiste dekkinggraad	113,1%	114,5%
Reservepositie	5,7%	6,4%

Onze dekkingpositie is in 2023 verslechterd

De dekkingpositie laat zien of we genoeg vermogen hebben om aan onze nominale verplichtingen te voldoen. Dit zijn de pensioenen die we moeten kunnen uitkeren, zonder dat we rekening houden met toekomstige indexatie. Deze positie is verslechterd ten opzichte van 2022. We kunnen nog ruimschoots aan onze nominale verplichtingen voldoen.

BEREKENING VAN DE DEKKINGSPOSITIE	2023	2022
Beleidsdekkinggraad	118,8%	120,9%
Af: minimaal vereiste dekkinggraad	104,2%	104,2%
Dekkingpositie	14,6%	16,7%

In 2023 konden we de pensioenen met 2,63% indexeren

Het bestuur heeft in 2023 besloten om de pensioenen per 1 juli 2023 te verhogen met 2,63%. Dit was mogelijk doordat de beleidsdekkinggraad eind 2022 (120,9%) hoger was dan de minimale beleidsdekkinggraad die nodig is voor indexatie (110%). Volgens ons indexatiebeleid betekende dit dat het pensioenfonds gedeeltelijk kon indexeren. Volgens de wettelijke regels mag er alleen geïndexeerd worden als voldaan is aan de vereisten voor Toekomstbestendig Indexeren (TBI). Indexatie is volgens deze regels toekomstbestendig als er voldoende ruimte is om deze indexatie ook in de toekomst toe te kennen. De TBI-grens is de beleidsdekkinggraad waarbij de pensioenen volledig kunnen worden geïndexeerd. De TBI-grens was 133,1% per 31 december 2022. De beleidsdekkinggraad was op 31 december 2022

meer dan 110%, maar minder dan de TBI-grens. De pensioenen kunnen in dat geval gedeeltelijk geïndexeerd worden.

Voor de hoogte van de indexatie keken we naar de stijging van de CBS consumentenprijsindex, alle huishoudens afgeleid, over de periode april 2022 - april 2023. De prijzen stegen in deze periode met 5,0%. De pensioenen stegen dus gedeeltelijk mee met de inflatie.

Eind 2021 was nog sprake van een indexatie-achterstand van 1,3%.

Het bestuur besloot in 2020 om eenmalig inhaalindexatie over 2020 ter grootte van 1,3% toe te kennen als de financiële positie van het pensioenfonds dit weer zou toelaten. Deze indexatie is in 2023 nog niet ingehaald.

Onze ambities zijn nog steeds haalbaar

Vanwege de invoering van de nieuwe pensioenregeling per 31 december 2022, is in het vierde kwartaal van 2022 een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. Dit is een wettelijk verplichte toets bij een significante wijziging van het pensioenbeleid. Met de haalbaarheidstoets bekijken we of de resultaten die we willen halen op de lange termijn behaald kunnen worden. En welke risico's daarbij spelen. De toets bestaat uit scenarioberekeningen

die aangeven of we op koers liggen voor de lange termijn. Uit de haalbaarheidstoets blijkt dat de ambities van het fonds in de toekomst nog steeds haalbaar zijn binnen de vastgestelde grenzen voor de risico's die spelen.

Er zijn op dit moment geen beleidsmaatregelen nodig

De uitkomsten van de aanvangshaalbaarheidstoets overschrijden de vastgestelde ondergrenzen niet. Deze ondergrenzen vormen samen onze risicohouding voor de lange termijn. In de haalbaarheidstoets werd een verwacht pensioenresultaat berekend van 87,9% (ondergrens: 87%). Dit verwacht pensioenresultaat werd berekend vanuit de financiële positie eind 2022. Het pensioenresultaat in een slecht-weer-scenario was 20,2% lager dan in het verwacht scenario (maximale afwijking: 40%).

We sloten boekjaar 2023 af met een negatief resultaat

De behaalde resultaten bepalen mede de financiële positie van het pensioenfonds. Het resultaat in boekjaar 2023 is € 109,5 miljoen negatief. Dit ziet u terug in het saldo van de baten en lasten in de jaarrekening. Op de volgende pagina vindt u een overzicht van de deelresultaten voor 2023. Onder de tabel lichten we een aantal deelresultaten toe.

De behaalde resultaten bepalen de financiële positie van het pensioenfonds. Het resultaat in boekjaar 2023 is € 109,5 miljoen negatief.

RESULTATENANALYSE, DEELRESULTATEN 2019 TOT EN MET 2023

Alle bedragen in miljoenen euro's tenzij anders vermeld.

	2023	2022	2021	2020	2019
Beleggingsopbrengsten	1.711,3	-9.325,7	593,0	4.533,4	3.002,3
Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)	-654,9	8.659,4	1.973,8	-3.724,0	-3.827,8
Benodigde interest	-646,2	136,2	153,4	83,7	51,9
Premie	5,4	-25,6	-54,8	22,5	65,9
Waardeoverdrachten	-1,7	0,4	0,5	0,7	1,9
Kosten	1,0	4,3	1,2	2,5	1,3
Uitkeringen	0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1
Sterfte	2,8	12,2	12,9	11,6	6,1
Arbeidsongeschiktheid	-1,1	-8,8	0,3	-6,0	2,4
Mutaties	-18,7	-0,6	9,9	7,4	-1,6
Toeslagverlening	-508,0	-1.635,1	-0,2	0,6	-99,1
Overige incidentele mutaties	0,4	-219,5	-66,9	578,6	2,8
Andere oorzaken	0,0	0,0	1,2	-1,3	-2,7
Totaal resultaat	-109,5	-2.403,0	2.624,2	1.509,6	-796,7

Een toelichting op de belangrijkste resultaten:

- Het resultaat van € 654,9 miljoen negatief komt door de gewijzigde rentetermijnstructuur voor pensioenfondsen die DNB voorschrijft. De technische voorzieningen zijn in 2023 met € 654,9 miljoen toegenomen, doordat de gemiddelde rekenrente met 0,2%-punten is gedaald: van 2,5% gemiddeld eind 2022 naar 2,3% gemiddeld eind 2023.
- Tegenover het negatieve resultaat op de technische voorzieningen staat een positief resultaat op de ontwikkeling van rentederivaten. Met deze rentederivaten dekken we het renterisico voor het grootste deel af. Dit bedrag is onderdeel van het resultaat op beleggingsopbrengsten.
- De benodigde interest is gebaseerd op de eerstejaarsrente van de rentetermijnstructuur die DNB heeft gepubliceerd. Doordat deze positief was voor 2023 (3,264%), namen de technische voorzieningen met € 629,1 miljoen toe. Daarnaast wordt het positieve rendement van € 15,1 miljoen van de nieuwe beschikbare premiereregeling (PR2023) en € 2,0 miljoen van de Flexioen-regelingen als benodigde interest verantwoord.
- Het resultaat op beleggingen is € 1.711,3 miljoen positief. Dit werd voor een groot deel veroorzaakt door de positieve resultaten op aandelen en vastrentende waarden.
- Het resultaat op premie is € 5,4 miljoen positief. De feitelijke premie die het fonds ontving, is namelijk hoger dan de premie die we nodig hadden om de inleg in de beschikbare premiereregeling te financieren. Het resultaat wordt grotendeels veroorzaakt door de opslag voor solvabiliteit.
- Het resultaat op toeslagverlening is € 508,0 miljoen negatief. Dit wordt veroorzaakt door de verleende indexatie van 2,63% per 1 juli 2023 over de pensioenaanspraken in de oude (PR2014/CDC-)regeling.

Het bedrag voor de technische voorzieningen was hoger in 2023

De technische voorzieningen voor risico van het pensioenfonds waren op 31 december 2023 € 20.647,3 miljoen. De technische voorzieningen voor risico fonds van de actieven en arbeidsongeschikten is afgenomen, omdat het vanaf 2023 alleen nog de technische voorziening van arbeidsongeschikten bevat. De technische voorziening van de actieven is ultimo 2022 namelijk omgezet naar status gewezen deelnemers.

De technische voorzieningen voor risico van de deelnemer waren € 452,3 miljoen. Dit bestaat voor € 435,8 miljoen uit de pensioenkapitalen in de nieuwe beschikbare premiereregeling en voor € 16,5 miljoen uit de pensioenkapitalen in de vrijwillige bijspaarregelingen Bruto en Netto Flexioen.

De premie in 2023 is gewijzigd door de beschikbare premiereregeling

De nieuwe pensioenregeling is een beschikbare premiereregeling. De premie die wordt ingelegd, wordt daarbij grotendeels belegd in de pensioenkapitalen van de deelnemers. De premie die wordt ingelegd in de pensioenkapitalen is 25% van de pensioengrondslag, bestaande uit 21,5% bijdrage van de werkgever en 3,5% van de werknemer. Daarnaast kunnen werknemers nog 2% van de pensioengrondslag extra betalen voor inleg in de pensioenkapitalen. Voor deelnemers die op 30 december 2022 pensioen bij ons opbouwden en op 1 januari 2023 38 jaar of ouder waren, betaalt de werkgever vanaf de 47-jarige leeftijd een leeftijdsafhankelijke compensatiepremie. Van de basispremie en de compensatiepremie wordt 100/101^e deel toegevoegd aan het kapitaal van de deelnemer. 1/101^e deel wordt toegevoegd aan de reserve voor het minimaal vereist eigen vermogen.

Bovenop deze basispremie en compensatiepremie betaalt de werkgever risicopremies voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid, overlijdensrisico en uitvoeringskosten. Deze opslagen waren in 2023 respectievelijk 1,07%, 0,64% en 0,46% van de pensioengrondslag.

De premie wordt in de beschikbare premiereregeling niet meer gedempt en een premiedekkingsgraad is niet meer aan de orde. De feitelijke premie is in de beschikbare premiereregeling in beginsel gelijk aan de benodigde premie.

TECHNISCHE VOORZIENINGEN (TV) NAAR DEELNEMERSGROEPEN (VIJFJARENOVERZICHT)

Alle bedragen in miljoenen euro's

	2023	2022	2021	2020	2019
<i>TV risico fonds</i>					
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	526,9	5.403,2	8.113,2	9.064,3	8.039,8
Gewezen deelnemers	11.718,7	6.427,5	9.506,5	10.539,7	9.403,2
Pensioengerechtigden	8.249,6	7.493,2	8.710,5	8.877,3	8.108,8
Overig					
- Schadereserve	146,3	139,8	161,3	182,7	180,6
- IBNR	33,4	31,8	22,8	21,4	20,1
- Niet-opgevraagd pensioen	1,1	0,7	0,5	0,7	0,7
- Anticumulatie	-28,8	-28,8	0	0	0
Subtotaal TV risico fonds	20.647,3	19.467,4	26.514,9	28.686,1	25.753,2
<i>TV risico deelnemers</i>	452,3	14,2	21,3	20,1	21,4
Totaal	21.099,6	19.481,6	26.536,2	28.706,2	25.774,6

De feitelijke premie in 2023 was hoger dan de zuivere kostendekkende premie

De feitelijke premie was in 2023 € 0,1 miljoen hoger dan de zuivere kostendekkende premie. Dit komt doordat er nog premie en opbouw met terugwerkende kracht is over de vorige regeling.

FEITELIJKE PREMIE (in miljoen €)

	2022	2022
Inkoop aanspraken	-11,5	403,5
Premiebijdrage risico deelnemer	411,2	1,6
Risicokoopsom overlijden	8,1	9,8
Risicokoopsom arbeidsongeschiktheid	15,5	14,2
Opslag solvabiliteit	5,3	-
Opslag uitvoeringskosten	6,7	8,9
Totaal	435,3	438,0

ZUIVERE KOSTENDEKKENDE PREMIE (in miljoen €)

	2023	2022
Actuarieel benodigd bedrag voor inkoop nieuwe aanspraken (inclusief opslagen)	423,2	454,7
Opslag solvabiliteit	5,3	52,1
Opslag uitvoeringskosten	6,7	-0,9
Totaal	435,2	505,9

De inkoop aanspraken van € 11,5 miljoen negatief betreft grotendeels (€ 12,2 miljoen) de vrijval van de spaarpremie uit de schadereserve voor premievrijstelling bij invaliditeit. De premiebijdrage risico deelnemer betreft € 410,3 miljoen spaarpremie in PR2023 en € 0,9 miljoen inleg in de bruto en netto Flexioen-regelingen.

Uitvoeringskosten

In dit hoofdstuk vindt u meer informatie over de uitvoeringskosten. We maken daarbij onderscheid tussen de kosten voor pensioenbeheer en de kosten voor vermogensbeheer.

De kosten voor pensioenbeheer waren € 13,35 miljoen in 2023 (2022: € 11,81 miljoen)

De uitvoeringskosten, en specifiek de kosten per deelnemer, zijn een belangrijk onderwerp van gesprek. Bij onze strategische besluiten nemen we steeds de impact op de kosten mee in de besluitvorming.

Bij deze kosten is rekening gehouden met een doorbelasting van de algemene kosten. Het gaat onder andere om de kosten van het bestuur en het bestuursbureau, toezichtkosten (DNB en AFM), controlekosten van accountant en actuaris en een toerekening van de btw-last. Deze kosten worden op basis van verdeelsleutels toegekend aan pensioenbeheer en vermogensbeheer. Dit doen we om inzichtelijk te maken waar de kosten daadwerkelijk aan besteed zijn. In de jaarrekening wordt dat onderscheid niet gemaakt. Vanuit het totaal is € 3,01 miljoen in 2023 (2022: € 2,59 miljoen) aan vermogensbeheer toegerekend.

In 2023 waren de totale kosten voor pensioenbeheer € 235 per actieve of gepensioneerde deelnemer (2022: € 220)

De kosten van pensioenbeheer worden beïnvloed door de aard van het fonds, de complexiteit van de regeling, het aantal deelnemers en het serviceniveau. Deze componenten vertalen zich in de pensioenadministratiekosten, communicatiekosten en kosten van bestuur en bestuursbureau. Daarnaast is er sprake van advies- en controlekosten en projectkosten.

De volgende ontwikkelingen waren in 2023 van invloed op de kosten per deelnemer:

1. Door de introductie van PR2023 per 31 december 2022 voert het fonds twee regelingen uit. Dit leidt gemiddeld genomen tot hogere kosten voor deelnemerscommunicatie, (accountants)controle en advies en heeft dus een kostenverhogend effect. Dit verklaart voor ongeveer de helft de stijging van de kosten.
2. Daarnaast stijgen de kosten als gevolg van de voorbereiding voor de transitie naar het nieuwe stelsel. Dit komt tot uiting in de gestegen kosten van het bestuursbureau en de bijdrage aan toezichthouder DNB.
3. De diensten die het fonds afneemt, zijn onderhevig aan prijsstijgingen door inflatie.

Als bestuur vinden we dat de uitvoeringskosten passen bij de omvang van het fonds, de complexiteit en kwaliteit van de pensioenregelingen die worden uitgevoerd en bij het geboden serviceniveau.

De uitvoeringskosten voor pensioenbeheer passen bij de pensioenregeling en het serviceniveau

In de wettelijke definitie van kosten per deelnemer wordt alleen rekening gehouden met de actieve deelnemers (inclusief de arbeidsongeschikte deelnemers) en de pensioengerechtigden. Een gedeelte van de kosten voor pensioenbeheer is niet of slechts beperkt afhankelijk van het aantal deelnemers. In 2023 steeg het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden. Het totaal aantal deelnemers nam beperkt toe. Bij Rabobank Pensioenfonds is

sprake van een relatief groot aantal gewezen deelnemers, namelijk bijna 50% van het totaal. Als we ook de gewezen deelnemers meetellen, bedragen de kosten per deelnemer in 2023 € 125 per deelnemer (2022: € 112).

In 2023 is door IBI een benchmarkonderzoek uitgevoerd. Daarin is bepaald hoe onze uitvoeringskosten voor pensioenbeheer in 2022 zich verhouden tot de uitvoeringskosten van vergelijkbare pensioenfondsen. Als bestuur vinden we dat de uitvoeringskosten passen bij de omvang van het fonds, de complexiteit en kwaliteit van de pensioenregelingen die worden uitgevoerd en bij het geboden serviceniveau. De conclusies uit het benchmarkonderzoek bevestigen dit.

KOSTEN PENSIOENBEHEER

	2023	2022	mutatie
Aantal actieven en gepensioneerden	56.867	53.696	3.171
<i>Kosten per deelnemer (actief of gepensioneerd)</i>	€ 235	€ 220	€ 15
Totaal aantal deelnemers (incl. slapers)	106.597	105.807	790
<i>Kosten per deelnemer</i>	€ 125	€ 112	€ 14

Kosten pensioenbeheer 2023

bedragen x 1 miljoen	Jaarrekening	Toegerekend vermogensbeheer	Basis kosten pensioenbeheer
(1a) Kosten bestuursbureau	3,68	1,84	1,84
(1b) Overige administratiekosten	9,86	-	9,86
(1) Administratiekostenvergoeding	13,54	1,84	11,70
(2a) Belastingadvies	0,04	0,02	0,02
(2b) Kosten certificerend actuaris	0,08	0,02	0,06
(2c) Overige controle- en advieskosten	0,27	-	0,27
(2) Controle- en advieskosten (exclusief accountantskosten)	0,39	0,04	0,35
(3) Accountantskosten	0,18	0,05	0,13
(4) Bestuurskosten	0,38	0,19	0,19
DNB	0,76	0,38	0,38
AFM en Pensioenregister	0,10	0,05	0,05
Overige bijdragen	1,01	0,46	0,55
Contributie en bijdragen	1,87	0,89	0,98
Totale kosten pensioenbeheer	16,36	3,01	13,35

Kosten pensioenbeheer 2022

bedragen x 1 miljoen	Jaarrekening	Toegerekend vermogensbeheer	Basis kosten pensioenbeheer
(1a) Kosten bestuursbureau	2,80	1,40	1,40
(1b) Overige administratiekosten	9,10	-	9,10
(1) Administratiekostenvergoeding	11,90	1,40	10,50
(2a) Belastingadvies	0,10	0,05	0,05
(2b) Kosten certificerend actuaris	0,10	0,03	0,07
(2c) Overige controle- en advieskosten	0,30	-	0,30
(2) Controle- en advieskosten (exclusief accountantskosten)	0,50	0,08	0,42
(3) Accountantskosten	0,20	0,06	0,14
(4) Bestuurskosten	0,40	0,20	0,20
(5a) DNB	0,60	0,30	0,30
(5b) AFM en Pensioenregister	0,10	0,05	0,05
(5c) Overige bijdragen	0,70	0,50	0,20
(5) Contributie en bijdragen	1,40	0,85	0,55
Totale kosten pensioenbeheer	14,40	2,59	11,81

Kosten vermogensbeheer

De totale kosten voor vermogensbeheer waren € 104,9 miljoen in 2023

De kosten voor vermogensbeheer zijn alle kosten die we maken om ons vermogen op de juiste manier te beleggen en te beheren. In 2023 waren de totale kosten voor vermogensbeheer € 104,9 miljoen (2022: € 134,7 miljoen) bij een gemiddeld belegd vermogen van € 23,1 miljard (2022: € 27,1 miljard). Uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen daalden de kosten van 0,50% naar 0,45%. De totale kosten voor vermogensbeheer bestaan uit beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten. De kosten voor het beheer van de verschillende beleggingscategorieën zijn marktconform. We hebben een significante allocatie naar een aantal alternatieve beleggingscategorieën. De beheerkosten hiervan zijn bovengemiddeld en hebben daarmee een opwaarts effect op onze totale kosten. Hieronder lichten we drie kostencomponenten kort toe.

De beheerkosten zijn gedaald in 2023

De totale beheerkosten waren € 88,6 miljoen in 2023 (2022: € 77,7 miljoen). Uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen stegen deze kosten van 0,31% in 2022 naar 0,38% in 2023. De stijging komt vooral doordat we door de relatief goede prestaties van vastgoed, infrastructuur en private equity meer in deze duurdere categorieën belegd waren. Hieronder leest u per beleggingscategorie meer over de hoogte van de kosten.

Vastrentende waarden

De beheerkosten van vastrentende waarden bedroegen in 2023 € 8,8 miljoen. Dit is een daling van € 2,3 miljoen ten opzichte van 2022. De daling van de kosten is het gevolg van een daling van het gemiddeld belegd vermogen waarop de vergoedingen gebaseerd zijn. Dit kwam mede doordat we eind 2022 belegd hebben in staatsobligaties van opkomende markten. Dit kwam ten laste van staatsobligaties ontwikkelde markten. Staatsobligaties van ontwikkelde markten, classificeren wij als alternatieve beleggingen.

Aandelen

De beheerkosten van aandelen waren in 2023 € 1,2 miljoen. De kosten liggen daarmee iets hoger dan de € 0,8 miljoen in 2022. Dit komt door het hogere gemiddeld belegd vermogen in het afgelopen jaar. De beheervergoedingen zijn structureel sterk lager dan voor 2022, door de beweging naar passief beleggen.

Vastgoed

De beheerkosten van vastgoed bedroegen in 2023 € 27,0 miljoen. Dit is vrijwel gelijk aan de € 26,9 miljoen in 2022. Dit is op basis van de aangepaste vergelijkende cijfers, in verband met het voortschrijdende inzicht dat de kostenweergave in 2022 onvolledig was. De beheerkosten van vastgoed-

beleggingen zijn relatief hoog ten opzichte van andere categorieën. Dit gaat gepaard met minder volatiele rendementen en levert een bijdrage aan de risicospreiding van onze portefeuille.

Alternatieve beleggingen

De beheerkosten van alternatieve beleggingen bedroegen in 2023 € 35,0 miljoen. Dit is een stijging van € 5,4 miljoen ten opzichte van 2022. De kostenstijging komt door de extra allocatie naar staatsobligaties opkomende markten vanaf eind 2022 en een stijging van het belegd vermogen in private equity. Ook de beheerkosten van alternatieve beleggingen zijn relatief hoog ten opzichte van andere categorieën. Dit gaat gepaard met hogere verwachte rendementen en levert een bijdrage aan de risicospreiding van onze portefeuille.

Derivaten

De beheerkosten van de afdekkingen bedroegen in 2023 € 2,4 miljoen en zijn daarmee dicht bij de beheerkosten van 2022 gebleven.

Overige vermogensbeheerkosten

Deze kosten zijn opgebouwd uit de kosten fiduciair beheer, bewaarloon, de kosten vermogensbeheer van het pensioenfonds zelf, de kosten voor engagement met bedrijven en het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. De beheerkosten van de categorie overige vermogensbeheerkosten bedroegen in 2023 € 13,8 miljoen, een lichte stijging ten opzichte van 2022.

Onderliggend is sprake van hogere kosten voor bewaarloon, hogere kosten bij het pensioenfonds en bestuursbureau zelf en een lagere vergoeding voor het fiduciaire beheer. Het pensioenfonds en bestuursbureau hebben in 2023 vooral hogere kosten gemaakt door de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

De daling van de vergoeding voor het fiduciaire beheer komt met name door de lagere afdekkings- en projectkosten in 2023.

De prestatievergoedingen zijn gehalveerd ten opzichte van 2022

De prestatievergoedingen bedroegen in 2023 € 6,7 miljoen. Dit is een sterke daling ten opzichte van de € 22,6 miljoen van 2022. In 2022 waren deze vergoedingen hoger door de goede prestaties van de alternatieve beleggingen. Ook in 2023 hebben de illiquide beleggingen grotendeels positieve rendementen laten zien, maar niet zo goed als voorgaande jaren.

De transactiekosten waren in 2023 lager dan het voorgaande jaar

Transactiekosten zijn de kosten die aan de beurs of aan een effectenmakelaar betaald moeten worden om een transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Deze kosten zijn niet altijd direct transparant te maken omdat ze onderdeel kunnen zijn van een totaalprijs waarin de transactiekosten al zijn meegenomen. Vermogensbeheerders zijn vanuit toezichtwetgeving verplicht om te komen tot een 'beste uitvoeringprijs' ('best execution'). Hierdoor wordt per transactie bijgedragen aan het bereiken van lage kosten. De transactiekosten zijn daarom vaak op basis van een schatting tot stand gekomen. Hiervoor zijn we aan richtlijnen gebonden.

Inzicht in de beheerkosten

De beheerkosten worden bepaald door verschillende factoren. In dit kader leggen we er een aantal aan u uit.

Beleggingsmix

Het type belegging is in belangrijke mate bepalend voor de hoogte van de beheerkosten. De belangrijkste verschillen tussen type beleggingen zijn afwegingen tussen:

- zakelijke waarden en vastrentende waarden;
- liquide versus illiquide beleggingen;
- traditionele versus alternatieve beleggingen en
- beleggingen in ontwikkelde markten versus opkomende markten.

Sommige categorieën zijn duurder dan andere categorieën zoals alternatieve beleggingen en beleggingen in opkomende markten. Maar in onze totale beleggingsmix kiezen we ook duurdere categorieën. Wij verwachten dat deze bijdragen aan een betere rendement-risicoverhouding van onze totale beleggingsportefeuille.

Schaalvoordelen

Als wij of een fiduciaire beheerder schaalvoordelen hebben, uit zich dat in lagere kosten.

Actief of passief beleggen

Bij actief beheer krijgt de manager een strakke doelstelling mee. We zetten de manager af tegen een relevante benchmark en verwachten dat hij het beter doet. Dit betekent dat er dan een hoger rendement wordt verwacht. Maar hier staan wel hogere kosten tegenover. Die manager steekt veel tijd en energie in onder andere het beleggingsproces, zijn onderzoek en analyses. Bij passief beleggen volgt een manager alleen de benchmark. Daar betalen we als pensioenfondsen dan ook minder voor.

Overige factoren

Het aantal managers dat we inschakelen om ons vermogen te beheren heeft impact op de kosten. Maar ook de keuze tussen een discretionaire oplossing en/of een beleggingsfonds heeft invloed op de hoogte van de kosten.

De (deels) geschatte transactiekosten in 2023 bedroegen € 9,3 miljoen (2022: € 28,8 miljoen). Uitgedrukt als percentage van het totaal gemiddeld vermogen komt dit neer op 0,04% (2022: 0,11%). De transactiekosten zijn daarom zowel in absolute zin als in relatieve zin sterk gedaald. Dit komt door negatieve impliciete transactiekosten in de derivatenportefeuille en doordat in 2022 sprake was van hogere kosten door herschikking van de renteafdekking door onderpandvereisten. Ook waren de transactiekosten bij vastgoed lager.

Vastrentende waarden

De transactiekosten van vastrentende waarden waren in 2023 € 2,7 miljoen. Dit is een afname van € 2,6 miljoen ten opzichte van 2022, omdat er in 2022 in de vastrentende portefeuilles extra gehandeld moest worden door onderpandvereisten en bijsturingen van de portefeuilles.

Aandelen

De transactiekosten van aandelen waren in 2023 met een totaal van € 1,9 miljoen ongeveer € 2,8 miljoen lager dan in 2022. Dat komt doordat er relatief weinig gehandeld hoefde te worden door bijsturingen van de portefeuille en door de structureel lagere transactiekosten als gevolg van de passieve uitvoering van de beleggingsportefeuille.

Vastgoed

De transactiekosten in de vastgoedportefeuille daalden in 2022 naar € -0,4 miljoen omdat er weinig transacties zijn gedaan. Dat deze bedragen negatief kunnen zijn komt door een btw-effect vanuit het voorgaande jaar.

Alternatieve beleggingen

De kosten in deze categorie waren met € 5,1 miljoen vergelijkbaar met vorig jaar.

Overlay beleggingen

De transactiekosten van de overlay zijn sterk gedaald ten opzichte van 2022, van € 8,0 miljoen naar € -0,8 miljoen. Dit is vooral toe te schrijven aan de scherpe rentestijging in 2022. Hierdoor moesten we in dat jaar onder andere veel onderpand vrijmaken. Dit ging gepaard met extra transacties. Daarnaast hadden we te maken met nieuwe wet- en regelgeving ten aanzien van de afwikkeling van renteswaps wat resulteerde in meer transacties. In vergelijking met 2022 was 2023 juist een rustig jaar voor de overlay beleggingen, met de veel lagere kosten tot gevolg. Dat de kosten negatief kunnen zijn, komt doordat de uiteindelijke kosten vergeleken worden met de gemiddelde (bied/laat-)prijzen in deze (vaak bilaterale) markten.

Ook de verhouding tussen de gemaakte kosten en ons gemiddeld belegd vermogen is gedaald

De daling van de kosten is grotendeels te verklaren door de daling van het vermogen. De meeste vergoedingen die wij betalen zijn gerelateerd aan ons

gemiddeld belegd vermogen, dat is in 2023 gedaald: van € 27,1 miljard naar € 23,1 miljard. We kijken daarom ook altijd naar de verhouding tussen de totale kosten voor vermogensbeheer en het gemiddeld belegd vermogen. We zien dat de kosten voor vermogensbeheer per belegde euro zijn gedaald. Zoals hiervoor toegelicht wordt dit grotendeels verklaard door lagere prestatievergoedingen en lagere transactiekosten.

TABEL 3

TOTALE KOSTEN VERMOGENSBEHEER ALS % VAN HET GEMIDDELD

BELEGD VERMOGEN

	2023	2022	2021
Beheerkosten	0,38	0,31*	0,28
Prestatievergoedingen	0,03	0,08	0,13
Totale vermogensbeheer kosten	0,41	0,39	0,41
Transactiekosten	0,04	0,11	0,10
Totale kosten vermogensbeheer	0,45	0,50	0,51

* De beheerkosten over 2022 zijn gecorrigeerd in verband met voortschrijdend inzicht

TABEL 4
KOSTEN VERMOGENSBEHEER
IN 2023 (In € x 1 miljoen)

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	Performance	Transactiekosten gerelateerde kosten	Totaal (inclusief aan- en verkoopkosten)
Vastgoed	27,0	0	-0,4	26,6
Aandelen	1,2	0	1,9	3,1
Alternatieve beleggingen	35,0	6,7	5,1	46,8
Vastrentende waarden	8,8	0	2,7	11,5
Hedgefonds	0	0	0	0
Commodities	0	0	1,0	1,0
Overige beleggingen	0,4	0	0	0,4
Totaal kosten exclusief overlay	72,4	6,7	10,3	89,4
Kosten overlay beleggingen	2,4	0	-0,8	1,6
Totaal kosten inclusief overlay	74,8	6,7	9,5	91,0
Overige vermogensbeheerkosten				
Kosten pensioenfondsen en bestuursbureau	3,0	0	0	3,0
Kosten fiduciair beheer	9,1	0	0	9,1
Bewaarloon	1,8	0	0	1,8
Overige kosten	0	0	0	0
Totaal overige vermogensbeheerkosten	13,9	0	0	13,9
Totaal kosten vermogensbeheer	88,7	6,7	9,5	104,9

TABEL 5
KOSTEN VERMOGENSBEHEER
IN 2022 (In € X 1 miljoen)

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	Performance	Transactiekosten gerelateerde kosten	Totaal (inclusief aan- en verkoopkosten)
Vastgoed	26,9*	-	3,0	29,9
Aandelen	0,7	-	4,7	5,4
Alternatieve beleggingen	29,6	22,6	5,8	58,0
Vastrentende waarden	11,1	-	5,3	16,4
Hedgefonds	-	-	-	-
Commodities	-	-	2,0	2,0
Overige beleggingen	0,1	-	-	0,1
Totaal kosten exclusief overlay	68,4	22,6	20,8	111,8
Kosten overlay beleggingen	2,5	-	8,0	10,5
Totaal kosten inclusief overlay	70,9	22,6	28,8	122,3
Overige vermogensbeheerkosten				
Kosten pensioenfondsen en bestuursbureau	2,6	-	-	2,6
Kosten fiduciair beheer	9,7	-	-	9,6
Bewaarloon	0,0	-	-	0,0
Overige kosten	0,3	-	-	0,3
Totaal overige vermogensbeheerkosten	12,6	-	-	12,6
Totaal kosten vermogensbeheer	83,5	22,6	28,8	134,9

* De beheerkosten over 2022 zijn gecorrigeerd in verband met voortschrijdend inzicht

Beleggingen en balansbeheer

We willen de pensioenen niet alleen nu, maar ook in de toekomst kunnen blijven uitkeren in een leefbare wereld. Daarom beleggen we het vermogen op een zorgvuldige en maatschappelijk verantwoorde manier. Onze beleggingen zijn afgestemd op de langlopende verplichtingen. Het resultaat op de beleggingen heeft invloed op de dekkingsgraad van ons pensioenfonds. Daarmee zijn de beleggingen zeker ook van invloed op de (toekomstige) pensioenen van onze deelnemers. We streven naar een optimaal rendement bij een acceptabel risico. Om dit te bereiken spreiden we onze beleggingen over diverse categorieën, zoals aandelen, obligaties, vastgoed, private equity, infrastructuur en grondstoffen. In dit hoofdstuk lichten we de ontwikkelingen rondom onze beleggingen en ons beleggingsbeleid toe. Ook besteden we aandacht aan de vooruitgang op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen.

2023 was een prima beursjaar

In 2023 liet onze beleggingsportefeuille een duidelijke waarde stijging zien. Het portefeuillerendement, exclusief het resultaat uit de rente- en valuta-afdekkingen, kwam uit op 5,8%. Het portefeuillerendement inclusief het resultaat uit deze 'overlays' bedroeg 7,6%. De meeste beleggingscategorieën in onze portefeuille leverden een positieve bijdrage aan het rendement. Koploper was de categorie 'aandelen wereldwijd' met een rendement van ongeveer 18%. Vastrentende waarden rendeerden gemiddeld ruim 6% afgelopen jaar. Obligaties konden profiteren van de daling van de rente. Deze rentedaling kreeg vooral gestalte richting het einde van het jaar.

Beleggers kregen vertrouwen dat de centrale banken de inflatie onder controle houden en dat er ruimte ontstaat voor renteverlagingen in 2024. De markten gedijden ook goed bij de robuuste ontwikkeling van de Amerikaanse economie. Daarmee vergeleken was de economische groei in Europa wel meer gematigd. Naast de positieve rendementen van aandelen en obligaties, hebben de alternatieve beleggingen ook winst geboekt. Uitzondering waren de categorieën grondstoffen (-2,8%) en vastgoed (-6,9%). Vastgoed heeft in 2023 te maken gehad met een vertraagde afwaardering van de prijzen, nog voortkomend uit het negatieve beursjaar 2022.

Dekkingsgraad van het fonds is iets gedaald

Het beleggingsresultaat heeft positief bijgedragen aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Daar stond tegenover dat de rentedaling drukte op de dekkingsgraad. Ook de toegekende indexatie van de pensioenen per 1 juli 2023 van 2,63% zorgde voor een negatief effect in dekkingsgraadtermen. Per saldo is onze dekkingsgraad gedurende 2023 enigszins gedaald van 118,4% naar 116,5%. U leest meer over de ontwikkeling van de dekkingsgraad in het hoofdstuk [Financiële Positie](#).

Risicobudget bleef ongewijzigd, beheersmaatregel renterisico is wel afgebouwd

Het risicobudget is een maatstaf voor de mate van risico die we als pensioenfonds willen nemen. Op die manier kunnen we de ontwikkeling van onze

dekkingsgraad beter bewaken. De hoogte van het risicobudget is in 2023 niet gewijzigd. Er is wel een belangrijke wijziging geweest bij het afdekken van het renterisico. We zijn in de loop van 2023 namelijk teruggekeerd naar de standaard afdekking van het renterisico van 70% lineair en 15% niet-lineair (via swaptions) op de dekkingsgraad. Deze verhouding lag tijdelijk op 60%-25% als gevolg van een in 2021 ingevoerde beheersmaatregel. De beheersmaatregel was destijds met name ingesteld vanwege het toegenomen inflatierisico. Er is in juni besloten om deze beheersmaatregel te beëindigen. Het risico had zich inmiddels voltrokken en het verlengen van de maatregel was relatief duur geworden. Daarom zijn de extra swaptions die in het derde kwartaal afliepen, niet meer verlengd. De beheersmaatregel heeft in de periode 2021-2023 een significant positief effect gehad van ongeveer vijf dekkingsgraadpunten.

Pas op de plaats voor vastgoed en private equity

Vanwege de forse marktbevingen in 2022, zijn de illiquide categorieën vastgoed en private equity duidelijk overwogen in vergelijking tot het strategische gewicht in de portefeuille. We hebben om die reden besloten om in 2023 geen nieuwe investeringen te doen voor vastgoed en private equity. We bekijken van jaar tot jaar of deze pas op de plaats verstandig blijft.

Afbouw strategische aandelen putopties

We hebben in 2023 ook besloten om de structurele inzet van aandelen putopties geleidelijk af te bouwen. De toegevoegde waarde hiervan was beperkt. Afbouw van de strategische opties sluit ook goed bij het streven naar betere uitlegbaarheid van het beleid.

Evaluatie balansrisicoraamwerk

In 2023 heeft een evaluatie van het balansrisicoraamwerk (BRR) plaatsgevonden. Onze bevinding is dat het raamwerk goed blijft passen als ankerpunt van het beleggingsbeleid voor de komende jaren (tot aan de overgang naar de Wtp). Het raamwerk is op een aantal onderdelen van een update voorzien, maar er was geen aanleiding om onze filosofie wezenlijk aan te passen.

Herijking beleggingsovertuigingen

We hebben in 2023 ook aandacht besteed aan een herijking van onze beleggingsovertuigingen. De herijking heeft ertoe geleid dat deze puntig zijn verwoord en dat de consequenties voor ons beleid duidelijk zijn. Daarbij is meer de nadruk gelegd op eenvoud en uitlegbaarheid van onze beleggingen, kostenbeheersing en het maken van impact (naast rendement en risico). Wij vinden dit belangrijke zaken om ons beleggingsbeleid toekomstbestendig te houden.

ALM-studie 2023

Er is in het najaar van 2023 een Asset Liability Management (ALM)-studie uitgevoerd. Doel was om te bekijken of ons strategische beleggingsbeleid nog in lijn is met de langetermijnrisicohouding. Met het oog op de overgang naar de Wtp is ook specifiek gekeken naar de resultaten op een korte horizon van drie jaar. De berekeningen laten zien dat de huidige portefeuille passend is op de lange termijn en dat er geen aanleiding is om het beleid bij te sturen. Wel willen we de mogelijkheid van extra dekkingsgraadbescherming in het kader van de Wtp nader onderzoeken in 2024.

We hebben in 2023 aandacht besteed aan een herijking van onze beleggingsovertuigingen.

Balansrisicoraamwerk als strategische kader voor de beleggingen

We gebruiken het balansrisicoraamwerk om onze beleggingsportefeuille te laten aansluiten bij onze pensioenverplichtingen. Binnen dit kader zijn er vier belangrijke stappen:

- 1) Vaststelling van de risicohouding van onze deelnemers.
- 2) Vertaling van de risicohouding naar een concreet risicobudget in dekkingsgraadpunten.
- 3) Maandelijkse toetsing van het risicobudget.
- 4) Bijsturing van het risicobudget als de toegestane bandbreedte wordt overschreden.

We hebben de mogelijkheid om tijdelijk minder risico te nemen door de inzet van een beheersmaatregel. We kunnen het risicobudget dan verlagen met maximaal 5 dekkingsgraadpunten. Er zijn drie mogelijke aanleidingen voor een beheersmaatregel:

- Grote verandering van het economisch basis-scenario.
- Optreden van het slechtweersscenario.
- Risico's rond de Wtp.

Gevoeligheidsanalyse van onze dekkingsgraad

Uit de tabel hiernaast blijkt een duidelijk verband van de dekkingsgraad met de ontwikkeling van rente en aandelen. De tabel toont de gevoeligheid van de marktdekkingsgraad voor verschillende combinaties van rente- en aandelenschokken ten opzichte van de niveaus op 30 december 2022.

GEVOELIGHEID MARKTDEKKINGSGRAAD VOOR RENTEBEWEGINGEN EN AANDELENRENDEMENTEN

Aandelenschok >

	-50%	-30%	-10%	0%	10%	30%	50%
-2%	92%	98%	105%	109%	113%	120%	127%
-1%	92%	100%	(c)108%	(b)113%	117%	126%	135%
-0,5%	92%	100%	110%	115%	119%	129%	139%
0%	92%	101%	(a)112%	117%	122%	133%	144%
0,5%	92%	103%	114%	119%	125%	137%	148%
1%	92%	104%	116%	122%	128%	141%	154%
2%	93%	106%	120%	127%	135%	149%	164%

^ Renteschok

Hoe gebruiken we deze tabel?

- De startsituatie is een marktdekkingsgraad van 117% (donkergele cel).
- Stel aandelenschok -10% en renteschok 0% => marktdekkingsgraad daalt naar 112% (a).
- Stel aandelenschok 0% en renteschok -1% => marktdekkingsgraad daalt naar 113% (b).
- Stel aandelenschok -10% en renteschok -1% => marktdekkingsgraad daalt naar 108% (c).

Nieuwe opbouw via pensioenregeling 2023 heeft nog een beperkte omvang

Per 31 december 2022 is de pensioenregeling 2023 van kracht. De nieuwe pensioenopbouw vindt plaats op basis van een beschikbare premierregeling. Voor deze nieuwe regeling is een basis life cycle ontworpen. Deze life cycle is opgebouwd uit alle beleggingscategorieën in de portefeuille. Het belegde vermogen in de modules rendement, rente en matching bedroeg in totaal € 435 miljoen per eind 2023. Dit is gelijk aan 1,8% van het totaal vermogen van het pensioenfonds (exclusief overlays).

Aanpassing huurverhogingsbeding vastgoed

Er zijn uitspraken gedaan door de kantonrechter in Amsterdam dat het huurverhogingsbeding voor Nederlandse huurwoningen in strijd zou zijn met Europese richtlijnen voor het consumentenrecht. Het is op het moment van schrijven nog onzeker of deze uitspraken standhouden en of die landelijk navolging krijgen. De Hoge Raad buigt zich hierover. Het is niet bekend wanneer hierover duidelijkheid komt. De omvang van de eventueel terug te betalen huur is relatief beperkt. In een uiterst geval kan er wel serieuze invloed zijn op de waardering van de Nederlandse woningen in onze portefeuille. In de tussentijd hebben we maatregelen genomen om de risico's voor onze Nederlandse vastgoedportefeuille zoveel mogelijk te verkleinen door het huurverhogingsbeding voor nieuwe huurcontracten aan te passen. Daarnaast is sprake van verdergaande regulering vanuit de overheid voor de vaststelling van huurprijzen in Nederland. De impact op onze woningportefeuille is naar verwachting beperkt.

Beleggingsresultaten in 2023

Rendement van de portefeuille

Alle beleggingscategorieën rendeerden in 2023 positief, met uitzondering van vastgoed en grondstoffen. Positieve uitschieter was het rendement op aandelen (18,3%), maar ook de vastrentende waarden (6,1%) en de alternatieve beleggingen (4,4%) eindigden per saldo in de plus. De portefeuille liet een rendement zien van 5,8% exclusief het resultaat op de overlays. Inclusief de overlays kwam het rendement uit op 7,6%. De vergelijking met het benchmarkrendement valt in 2023 negatief uit (zie tabel pagina 64). Onderliggend was sprake van een gemengd beeld. Zo rendeerden zowel aandelen, euro staatsobligaties en euro bedrijfsobligaties iets hoger dan de relevante benchmarks in 2023. Daar staat tegenover dat private equity, infrastructuur, vastgoed en hypotheek achterbleven bij de relevante benchmarks. Bij private equity en infrastructuur speelt een rol dat deze categorieën zich jaar op jaar lastig laten vergelijken met een benchmark. De waardering van deze categorieën loopt over het algemeen één tot twee kwartalen achter op de trend in de markt. De markten sloten het jaar sterk af en dit effect ijlt doorgaans dus na voor deze categorieën. We beoordelen de vergelijking met de benchmarkrendementen vooral op een horizon van meerdere jaren. Dit laat een positief beeld zien.

Rendementsbijdrage van de renteafdekking

We zien het renterisico als een onbeloofd risico en dekken dit risico in belangrijke mate af. Ons beleid is om het renterisico op de dekkingsgraad

voor 85% af te dekken als percentage van de dekkinggraad. Dit doen we standaard voor 70% via renteswaps en staatsobligaties en voor 15% via swaptions. In 2022 was deze verhouding aangepast naar 60% lineair (renteswaps, staatsobligaties) en 25% niet-lineair (swaptions). Dit beleid is in 2023 teruggedraaid naar de standaard verhouding 70%-15%. De bijdrage van de rente-afdekking aan het rendement kwam in 2023 uit op 1,8%.

Rendementsbijdrage valuta-afdekking

We zien het valutarisico ook als een onbeloond risico. Om die reden dekken we de belangrijkste valuta voor een groot deel af. De valuta-afdekking beschermt tegen een daling, maar levert een verlies op als de afgedekte valuta's stijgen. De Amerikaanse dollar daalde in 2023 met 3% ten opzichte van de euro en de Japanse yen zelfs met bijna 10%. Het Britse pond steeg ten opzichte van de euro met ruim 2%. De ontwikkeling van de Amerikaanse dollar gaf de doorslag voor een per saldo licht positief valutaresultaat van 0,4% in 2023.

De tabel op de volgende pagina laat de beleggingsresultaten zien van alle categorieën in de portefeuille, afgezet tegen de relevante benchmarks.

TABEL 1 OVERZICHT RENDEMENTEN PORTEFEUILLE RABOBANK PENSIOENFONDS IN 2023

	Portefeuille rendement	Benchmark rendement	Benchmark(s)
Aandelen Wereld	18,3%	18%	FTSE Custom All-World ESG Low Carbon Index, net total return
Vastrentende waarden	6,1%	6,7%	
Staatsobligaties en niet-staatsobligaties euro	6,6%	6,4%	Customized Barclays Index, total return Barclays Euro Corporate 1+, 1-5 jr, Securitized AAA 1+ Indices, total return
Hypotheke	3,9%	8,4%	Barclays Bellwether Swap: 8 year EUR total return +0,75%; Customized Barclays Capital PHF Maturity Profile Swap Index, total return +0,75%
Alternatieve beleggingen	4,4%	6,8%	
Risk Parity	0,6%	0,6%	Portefeuillerendement Risk Parity RPF
High Yield	9,5%	10,2%	Customized Barclays US Corp HY + Pan European HY (2,5% cap) market weighted index ex financials, Euro hedged, total return
Grondstoffen	-2,8%	-4,3%	S&P GSCI F3 Equal Weight Commodity Sector Index excess return hedged + €STR
Private Equity	2,8%	14,0%	MSCI World (DC), net total return, 3-jrs voortschrijdend gemiddelde +3%
Infrastructuur	4,0%	8,4%	Euribor 3-maands deposito rente + 5%
Staatsobligaties opkomende markten - lokale valuta*	12,7%	12,6%	JPMorgan GBI EM Global Diversified ex RPF ESG exclusions (unhedged, in euro)
Vastgoed	-6,9%	-5,7%	
Vastgoed Nederland	-4,9%	-4,6%	MSCI Netherlands Annual Property Index, SI, TR
Vastgoed Internationaal	-10,0%	-7,4%	Customized internationale vastgoedindex
Totaal exclusief overlays**	5,8%	6,8%	
Valuta overlay	0,4%	n.v.t.	n.v.t.
Rente overlay	1,7%	n.v.t.	n.v.t.
Zakelijke waarden overlay	-0,3%	n.v.t.	n.v.t.
Totaal inclusief overlays	7,6%	n.v.t.	n.v.t.

* Startdatum 1 december 2023

**Overlay staat voor derivatenposities om rente-, valuta- en aandelenrisico's te beheersen

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Doorontwikkeling van ons MVB-beleid

In het afgelopen jaar hebben we verdere stappen gezet in de ontwikkeling van ons duurzaamheidsbeleid. Daarbij is in de eerste plaats de visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) aangescherpt, waarbij de rol van maatschappelijk rendement sterker is aangezet naast het behalen van financieel rendement. De aangepaste visie staat vermeld bij het focusthema *Toekomstbestendig beleggingsbeleid*.

Beleggingsovertuigingen op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Rabobank Pensioenfondsen onderschrijft de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan een duurzame samenleving.

- We hanteren een normatieve ondergrens en willen niet verdienen aan ondernemingen en overheden die onze basisprincipes schenden.
- We verwachten dat beleggingen in ondernemingen en overheden die milieu-, sociale- en bestuurlijke risico's goed beheersen, betere resultaten opleveren.
- We kunnen met impactvolle investeringen een positieve bijdrage leveren aan de samenleving, binnen de kaders van onze kerntaak.

In het verlengde van de MVB-visie is de beleggingsovertuiging op het gebied van MVB in 2023 van een update voorzien. Belangrijkste toevoeging is dat we met impactvolle investeringen een positief verschil willen en kunnen maken voor de maatschappij in binnen- en buitenland.

Daarnaast is een nieuw meerjarenplan voor MVB opgesteld. Leidraad is onze aangescherpte MVB-visie. In dit plan zijn de volgende vijf speerpunten genoemd, die we in de komende periode verder uitwerken:

1. Klimaatbeleid versterken en (middel)lange termijn doelen bepalen
2. Impactstrategie en focusthema's verder vormgeven
3. ESG-risicobeheer versterken
4. ESG-rapportage doorontwikkelen
5. Evaluatie stemmen en engagement (actief aandeelhouderschap)

Versterking ESG integratie in het beleggingsproces

Onze inspanningen zijn erop gericht om bij de diverse beleggingscategorieën de integratie van ESG (environment, social, governance) verder te versterken. Dit is ook in 2023 onze leidraad geweest.

Aandelen

We hanteren voor onze aandelenbeleggingen sinds 2021 een maatwerk index waarin criteria zijn verwerkt voor een hogere ESG-score en een lagere CO₂-intensiteit. Uitgangspunt is dat we niet beleggen in de 25% slechtst presterende bedrijven op het gebied van ESG-scores. Daarnaast is afgesproken dat de CO₂-intensiteit van de aandelenportefeuille 50% lager moet zijn, in vergelijking met 2019. Dit doel is in 2023 behaald.

Bedrijfsobligaties

We hebben in 2022 soortgelijke doelstellingen afgesproken voor onze beleggingen in bedrijfsobligaties, namelijk dat de ESG-score hoger ligt dan de relevante benchmark en de CO₂-intensiteit tenminste 50% lager ligt dan in 2019. Ook dit doel is in 2023 gerealiseerd.

High Yield

Een deel van de high yield-beleggingen zat in een fonds bij Robeco. De transitie van een fonds naar mandaten is gedurende 2023 afgerond. Dit maakte de weg vrij om ook voor de beleggingen in high yield aangescherpte doelstellingen af te spreken. Doelstelling voor de high yield-mandaten is een ESG-score voor de portefeuille die hoger ligt dan de benchmark. Verder is als doel bepaald dat de CO₂-intensiteit tenminste 50% lager ligt dan het niveau van de benchmark eind 2019. De high yield-managers, Robeco en PGIM, hebben per eind 2023 aan deze doelstelling voldaan.

Grondstoffen

Voor onze beleggingen in grondstoffen hanteren we een aangepaste benchmark. We hebben het gewicht voor fossiele energie binnen deze benchmark in 2022 al verlaagd van 50% naar 25%. De andere sectoren zijn basismetalen (25%), edelmetalen (25%) en landbouw/veeteelt (25%).

Risk Parity

Voor deze risicogewogen strategie zijn twee managers aangesteld: Bridgewater en AQR. We hebben een paar jaar geleden de overstap gemaakt naar

de duurzame variant van het fonds van Bridgewater. Binnen dit fonds is sprake van versterkte ESG-integratie. Voor het fonds van AQR is nog geen sprake van een ESG-variant.

Infrastructuur

We hebben het streefgewicht bereikt om 35% van de categorie infrastructuur in te vullen via duurzame energieprojecten in OESO-landen. Daarbij kiezen we primair voor beproefde technologieën via wind, water en zon.

Private Equity

Binnen ons private equity-programma stimuleren we de managers om ESG-factoren mee te nemen in het beleid. Dit is vastgelegd in aparte afspraken die we hebben gemaakt. We hebben binnen deze categorie nog geen specifieke impactbeleggingen gedaan.

Vastgoed

Er is veel aandacht voor het ESG-beleid binnen de categorie vastgoed. Onze vastgoedbeleggingen kennen een relatief hoge duurzaamheidswaardering van het benchmarkinstituut GRESB. In 2023 zijn verdere stappen gezet in het verbeteren van de duurzaamheid van onze vastgoedportefeuille aan de hand van een CO₂-routekaart. Het streven is om de CO₂-uitstoot van onze woningenportefeuille in Nederland met minimaal 90% te verlagen richting 2050. Daarnaast onderzoeken we de klimaatrisico's van onze vastgoedportefeuille via klimaatadaptatiescans. Dit geeft inzicht in de impact van het klimaat op onze vastgoedportefeuille en welke maatregelen wij moeten nemen om dit risico te beheersen (zie ook het kader op de volgende bladzijde).

Bij de internationale vastgoedfondsen gaat Syntrus Achmea Real Estate & Finance (SARE&F) namens ons pensioenfonds het gesprek aan met de managers om ESG-integratie waar mogelijk te stimuleren. De voortgang op dit gebied wordt op jaarbasis gerapporteerd aan het pensioenfonds.

Klimaatrisico's in relatie tot onze vastgoedbeleggingen

Klimaatverandering kan reële risico's voor vastgoed met zich meebrengen. Deze risico's zijn binnen onze eigen woningportefeuille in kaart gebracht. Er is door onze vastgoedmanager SARE&F een scan uitgevoerd op vijf klimaatrisicofactoren, namelijk: hittestress, wateroverlast, natuurbrand, droogte en overstroming. Hierbij geldt een onderscheid tussen omgevingsrisico's en objectrisico's.

Omgevingsrisico (locatie)

Voor elk object in onze woningenportefeuille is in samenwerking met adviseur Climate Adaptation Services (CAS) een scan op de relevante klimaatrisico's uitgevoerd. Het klimaatrisico wordt gemeten door het model: 'kans x impact'. Ter illustratie: als een woningobject in een gebied onder de zeespiegel ligt, dan zal er een flinke schade ontstaan als er daadwerkelijk een overstroming plaatsvindt. De kans dat dit zich voordoet is in de meeste gevallen uitermate klein door de goed ontwikkelde

infrastructuur van waterkeringen in Nederland.

De uitkomst van de klimaatrisicoscan is dat de kansgewogen impact van klimaatrisico's op onze woningportefeuille zeer beperkt is.

Objectrisico's

Naast locatierisico's dienen ook de eigenschappen van een object meegenomen te worden. Objecteigenschappen kunnen er toe leiden dat klimaatrisico's groter of kleiner worden. Bijvoorbeeld in het geval van hitte-
risico's kan toepassing van groene daken of gebruik van zonnerevende materialen tot een verlaging van een klimaatrisicoscore leiden. SARE&F participeert mede namens ons in de Dutch Green Building Council klimaatadaptie werkgroep. In deze werkgroep wordt gewerkt aan een uniforme methodiek die als standaard kan gaan dienen. Daarnaast werkt SARE&F aan een objectrisicoscan om voor een aantal objecten specifieke kwetsbaarheden in kaart te brengen en beheersmaatregelen te onderzoeken.

Actief aandeelhouderschap: engagement

We geven invulling aan het actieve aandeelhouderschap via de dienstverlener Robeco. Robeco voert - mede namens ons pensioenfonds - een constructieve dialoog met een aantal bedrijven waarin we hebben belegd. Via het klantenpanel van Robeco kunnen we invloed uitoefenen op de gekozen thema's van engagement, waarbij we de focus leggen op de brede thema's klimaat en voedselzekerheid.

Doel van de engagementactiviteiten is om bedrijven te stimuleren verbeteringen door te voeren op het gebied van ESG-factoren. Dit raakt de onderwerpen milieubeleid (environment), sociale omstandigheden (social) en goed ondernemingsbestuur (governance). Deze onderwerpen houden verband met kansen en risico's die de waarde van een onderneming kunnen beïnvloeden. Startpunt voor de dialoog zijn internationaal geaccepteerde en erkende codes, zoals de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. De beoordeling vindt plaats aan de hand van deze internationale codes en richtlijnen op het gebied van MVB.

Via engagement worden bedrijven aangesproken die zich schuldig maken aan schendingen van internationale normen. We hanteren een duidelijke escalatiestrategie, waarbij we bedrijven die onvoldoende progressie boeken kunnen uitsluiten. In 2023 zijn namens het pensioenfonds 192 gesprekken gevoerd met ondernemingen waarin we beleggen. Deze gesprekken leidden bij diverse ondernemingen tot goede resultaten. Van de 31 afgeronde engagementtrajecten in 2023 waren er 24 succesvol. Hierna drie voorbeelden van engagementtrajecten die lopen en/of zijn afgerond:

1. Levenscyclus van mijnbouw

Mijnbouwactiviteiten hebben vaak een negatieve impact op landschappen, verstoren ecosystemen en gebruiken schaarse waterbronnen van lokale gemeenschappen. Het belang van de sector neemt echter toe door de toenemende vraag naar schone technologieën, zoals zonnepanelen, windturbines en elektrische auto's, waarvoor metalen en mineralen nodig zijn. In 2020 is Robeco, mede namens ons pensioenfonds, een engagementprogramma begonnen om mijnbouwondernemingen aan te sporen hun impact op het milieu te beperken. Het engagementprogramma liep in de periode 2020-2023 en was gericht op de grootste mijnbouwondernemingen wereldwijd, zoals Anglo American, Barrick Gold, BHP en Fortescue Metals. Deze bedrijven houden zich bezig met de winning van grondstoffen, zoals goud, platinum, koper en nikkel. Doelen van de dialoog met deze bedrijven waren het verbeteren van (i) het waterbeheer, (ii) het veiligheidsbeheer van residudammen en (iii) de planning voor het sluiten van mijnen. In de afgelopen drie jaar hebben bijna alle ondernemingen hun beleid voor waterbeheer versterkt en hun efficiëntie van watergebruik en recycling verbeterd. Er is wel verdere samenwerking met de mijnbouwsector nodig voor duurzame resultaten en hervormingen. Om die reden heeft Robeco zich, mede namens ons pensioenfonds, aangesloten bij het wereldwijde initiatief Mining 2030.

2. Engagement op het gebied van klimaat

In 2023 zijn nieuwe bedrijven toegevoegd aan het door Robeco ingezette engagementtraject 'Versnelling richting Parijs'. Hoewel we nog redelijk aan

het begin van het programma staan, zijn er al wel goede resultaten geboekt. Zo zijn er verschillende ondernemingen die doelstellingen op het gebied van CO₂-reductie hebben opgesteld en/of aangescherpt. Naast 'Versnelling richting Parijs', voeren we ook engagementgesprekken met bedrijven over klimaat-gerelateerde onderwerpen binnen de thema's: 'klimaatneutraliteit' en 'klimaattransitie in de financiële sector'.

3. Engagement op het gebied van biodiversiteit

Het verlies van biodiversiteit is een van de belangrijkste uitdagingen van deze tijd. In 2020 is het engagementtraject gestart dat is gericht op het tegengaan van ontbossing. De focus lag op bedrijven die grondstoffen gebruiken met een verhoogd risico op ontbossing. Denk daarbij aan grondstoffen zoals cacao, papier, natuurrubber, rundvlees en soja. Aan bedrijven is gevraagd hun biodiversiteitsvoetafdruk te beoordelen, duidelijke doelen te stellen en bewijs te leveren van vooruitgang bij het tegengaan van ontbossing. Belangrijke successen binnen dit thema zijn onder meer het naar voren halen en vaststellen van doelen voor 'geen ontbossing en aantasting' richting 2025.

De volgende engagementthema's zijn in 2023 gestart:

- Het tegengaan van moderne slavernij in diverse productieketens.
- Het stimuleren van een sociale en inclusieve transitie in opkomende markten (focus op energiesector en mijnbouw).
- Het verbeteren van belastingtransparantie zodat grote bedrijven ook een eerlijk aandeel leveren aan de belastingen.

De pensioenregelingen promoten ecologische of sociale kenmerken of een combinatie van die kenmerken.

Actief aandeelhouderschap: stemmen

Via ons stembeleid kunnen we de kwaliteit van het ondernemingsbestuur stimuleren. Bij het stemmen nemen we de internationale principes van het International Corporate Governance Network (ICGN) als uitgangspunt. In 2023 is namens ons pensioenfonds wereldwijd gestemd op 1.405 aandeelhoudersvergaderingen. Op 65% van de vergaderingen hebben we tenminste één keer tegen een aanbeveling van het management gestemd. Een link naar onze gedetailleerde steminstructies vindt u op:

<https://www.rabobankpensioenfonds.nl/ons-pensioenfonds/ons-beleggingsbeleid>

We voldoen aan Europese regelgeving voor duurzaam beleggen

Rabobank Pensioenfonds voldoet aan de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) en aan de EU-Taxonomie. Deze verordeningen maken deel uit van het Action Plan for Financing Sustainable Growth van de Europese Commissie. Rabobank Pensioenfonds classificeert als een artikel 8 fonds. Dit betekent dat onze pensioenregelingen ecologische of sociale kenmerken of een combinatie van die kenmerken promoten. We doen dit door instrumenten in te zetten zoals engagement, stemmen op aandeel-

houdersvergaderingen, ESG-integratie en uitsluiting. Daarnaast wegen we de belangrijkste negatieve impact op duurzaamheidsfactoren mee in investeringsbeslissingen.

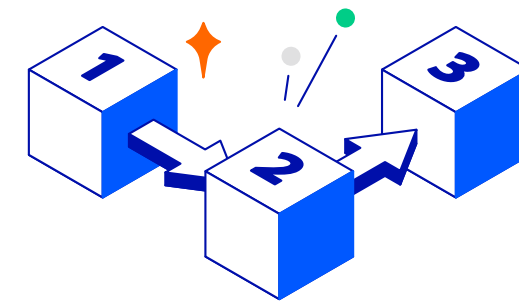
De EU-Taxonomie is een raamwerk aan de hand waarvan wordt beoordeeld of economische activiteiten bijdragen aan milieudoelstellingen. We hanteerden in 2023 geen concrete milieudoelstelling, zoals gedefinieerd in de EU-Taxonomie. We verwachten dat in de komende jaren meer EU-Taxonomie-data beschikbaar komen. We verwijzen naar onze website voor de MVB-rapportages en specifieke toelichtingen over de SFDR en EU-Taxonomie.

Beleggingen

2023 was een goed beursjaar

Onze portefeuille behaalde een totaalrendement van 7,6%. Positieve uitschieter was het rendement op aandelen van ruim 18%.

Duurzame visie als leidraad voor nieuwe stappen

We hebben een langetermijnvisie geformuleerd met aandacht voor zowel financieel als maatschappelijk rendement. Op basis hiervan is een meerjarenplan voor ons MVB-beleid opgesteld.

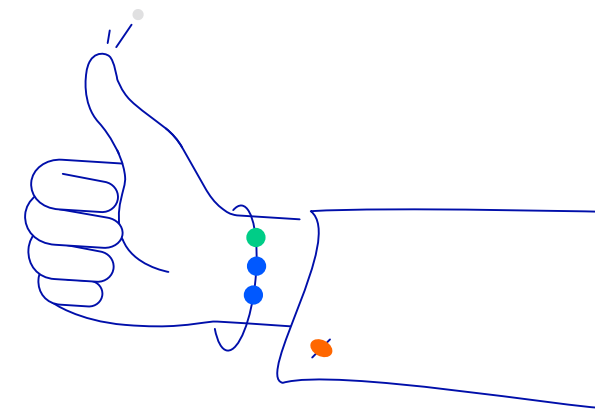
Herijking van onze beleggingsovertuigingen

We hebben onze beleggingsovertuigingen aangescherpt, met focus op eenvoud, kosten en impact.

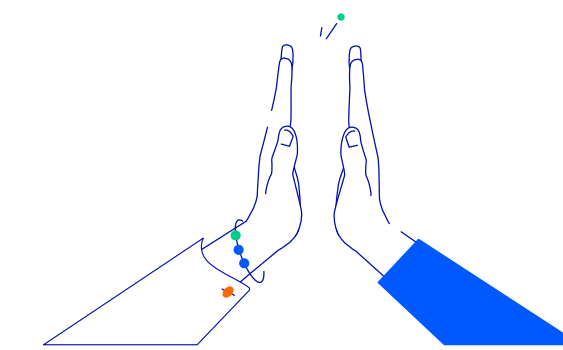
Versterking klimaatbeleid

We hebben de transitie voor een fonds van High Yield naar een mandaat succesvol afgerond. Doel van 50% CO₂-reductie (t.o.v. 2019) is per eind 2023 behaald voor zowel aandelen, bedrijfsobligaties als High Yield obligaties.

Vorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel

We hebben in 2023 goede stappen gezet om ons beleggingsbeleid toekomstbestendig te maken.

Beleggen met betekenis

We maken impact met onze beleggingen in duurzame energieprojecten (35% van categorie infrastructuur) en via verduurzaming van onze vastgoedportefeuille in binnen- en buitenland.

Risicomanagement en compliance

Risicomanagement en compliance spelen een grote rol in het op orde houden van onze bedrijfsvoering. Dat is belangrijk, want alleen met een goede bedrijfsvoering kunnen wij onze doelen bereiken. We houden steeds de risico's voor ons pensioenfonds in de gaten. We bepalen daarbij hoeveel risico we bereid zijn te nemen. Als het nodig is, nemen we maatregelen om risico's te verkleinen. Daarnaast moeten we ons blijven houden aan de wet- en regelgeving. Dat noemen we compliance. Het gaat hierbij ook om onze eigen interne regels. Denk aan de gedragscode. Die schrijft voor hoe we met elkaar omgaan en handelen in het belang van het fonds. Bijvoorbeeld het melden van nevenfuncties, of geschenken aangenomen kunnen worden en welke informatie onder de geheimhouding valt. Maar het gaat ook om externe wetten en regels. Zoals de AVG, die voorschrijft hoe we uw en onze privacy bewaken.

U leest in dit hoofdstuk:

- hoe we risicomanagement hebben ingericht;
- hoe we de belangrijkste risico's voor ons fonds afgelopen jaar beoordelen;
- hoe we de specifieke ERB hebben uitgevoerd voor de Pensioenregeling 2023 (PR2023) en
- hoe we afgelopen jaar zorgden dat we voldoen aan wet- en regelgeving.

We hebben risicomanagement geïntegreerd in onze bedrijfsvoering

We hanteren een risicomanagementbeleid. Daarin staat de manier waarop wij het risicomanagement georganiseerd hebben en hoe dit geïntegreerd is in het besluitvormingsproces. Daarnaast bevat het beleid een beschrij-

ving van de risico's die het pensioenfonds loopt (de zogeheten risicotaxonomie). Ook omvat het beleid de cyclus die we doorlopen om deze risico's te beheersen. Tot slot komt ook de ERB aan de orde en de manier waarop wij onze risicobereidheid bepalen.

Bij de opzet van het risicomanagementbeleid zijn de belangrijkste uitgangspunten onze:

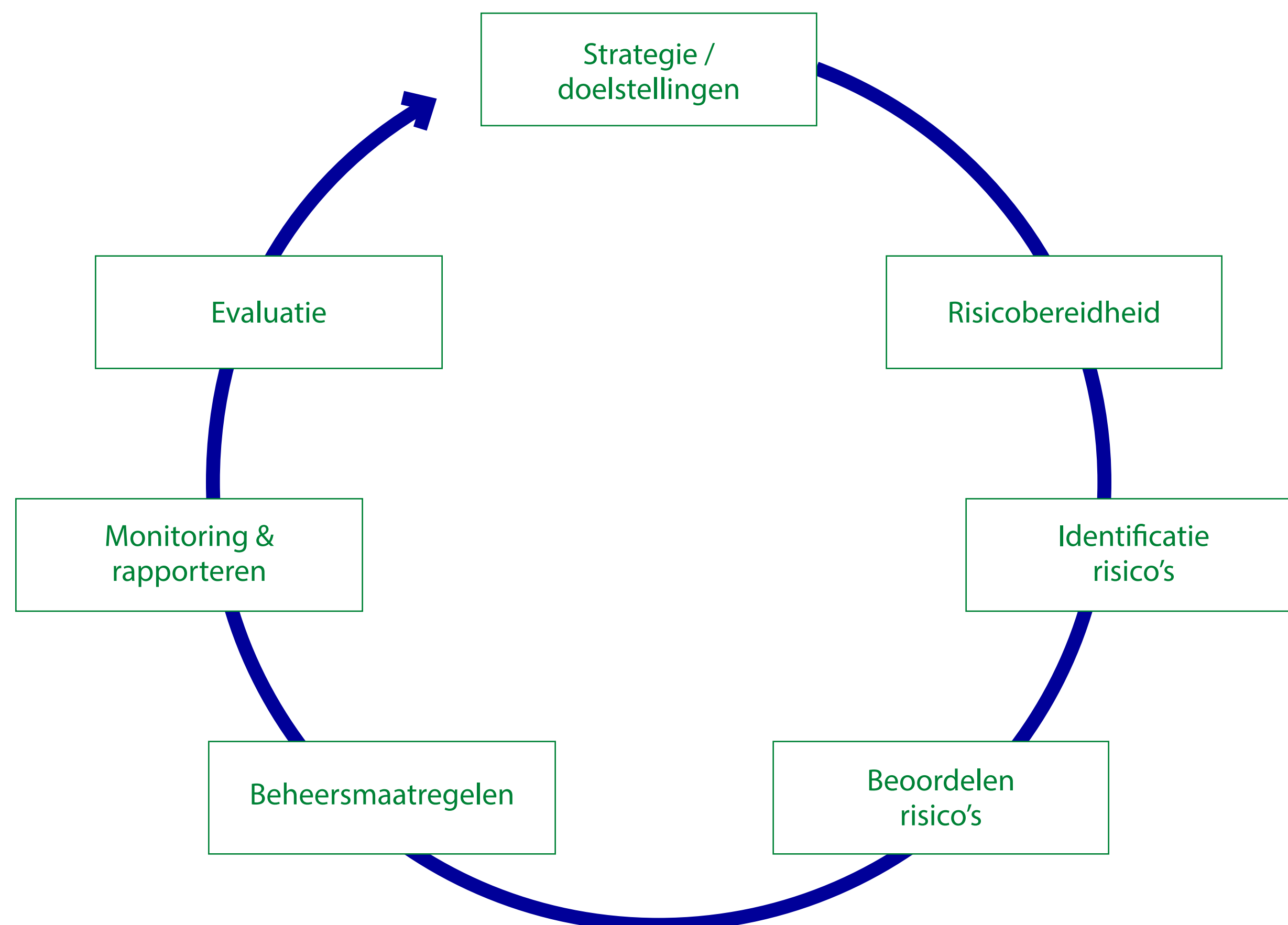
- missie
- visie
- strategische doelstellingen

De uitwerking van het risicomanagementbeleid hebben we hierop gebaseerd. De toepassing in de dagelijkse praktijk van het fonds vindt plaats aan de hand van de standaard beleidscyclus. Die bestaat uit de opzet, implementatie, evaluatie en bijsturing gericht op continue verbetering.

Ons risicomanagement is het fundament

Het bestuur van het pensioenfonds is eindverantwoordelijk voor het risicomanagement. De UB en het bestuursbureau ondersteunen het bestuur hierbij. De NUB houdt toezicht op de uitvoering en de risicobeheersing daar omheen. De Auditcommissie adviseert hen bij deze taak. Over de verschillende rollen en het toezicht leest u hierover meer in de hoofdstukken [Verslag van het intern toezicht](#) en [Bestuur en organisatie](#).

ONS RISICOMANAGEMENT IS HET FUNDAMENT

Inclusief de sleutelfuncties is de governance georganiseerd in drie lijnen:

1. Het (uitvoerend) bestuur vormt met het bestuursbureau de eerste lijn. Zij gaan over de processen en de risico's. Dat betekent dat zij primair verantwoordelijk zijn voor het beheersen daarvan.
2. De sleutelfuncties risicobeheer en actuarieel, de compliance officer en privacy officer vormen de tweede lijn. Zij rapporteren onafhankelijk van de eerste lijn naar het bestuur of de onafhankelijke voorzitter. Zij ondersteunen de eerste lijn door deze kritisch te ondervragen. En door inhoudelijke adviezen en opinies te verstrekken.
3. De sleutelfunctie interne audit is de derde lijn. Interne audit evalueert de doeltreffendheid van het risicobeheer (voornamelijk op procesniveau), en voert gerichte deep dives uit. De sleutelfunctie interne audit rapporteert aan het bestuur.

Verder komen onder de risicogovernance ook de benodigde deskundigheid van de betrokkenen in het risicomanagementproces en de risicocultuur aan de orde.

Risicomanagement is een vast onderdeel van iedere bestuursvergadering

Bij ieder voorgesteld bestuursbesluit staat in de voorlegger een risico-paragraaf van de eerste lijn. Daarin wordt toegelicht welk effect het voorstel kan hebben op de risico's van het fonds. Daarnaast voorziet de tweede lijn ieder beleidsvoorstel en (des)investeringsvoorstel van een risico-opinie. Dat is een inhoudelijk oordeel over het voorstel, inclusief over de risicoparagraaf.

We toetsen risico's altijd aan onze risicobereidheid

Zonder risico's te nemen kunnen we onze doelstellingen niet realiseren. Maar het is wel belangrijk dat we niet te grote risico's nemen. De belangrijkste risicobereidheidsprincipes zijn:

- Het bestuur neemt beleggingsrisico's om rendementen te behalen die de toekomstbestendigheid van de pensioenen en pensioenaanspraken moeten zekerstellen. Het bestuur is bereid om een weloverwogen niveau van beleggingsrisico's te accepteren. Dat doet het als dat nodig is om een optimaal beleggingsrendement te behalen. Dit rendement draagt er aan bij om de toegekende pensioenrechten en -aanspraken zoveel mogelijk waardevast te houden.
- Het bestuur beperkt zo veel mogelijk de beleggingsrisico's die kunnen leiden tot ongewenste effecten voor de reputatie van het pensioenfonds of de werkgever.
- Het bestuur wil voorkomen dat het pensioenfonds onacceptabele operationele risico's lijdt. Hierbij gaat het om risico's door:
 - de (wijze van) uitvoering van het pensioenbeleid;
 - het balansbeheer en/of;
 - het beleggingsbeleid.
- Ook de volgende risico's zijn voor het bestuur onacceptabel:
 - Een ondermaatse kwaliteit van de uitvoering.
 - Te hoge kosten van pensioenbeheer en vermogensbeheer in verhouding tot de kwaliteit.
 - Onvoldoende zicht op de toekomstbestendigheid van het pensioenfonds.

- Onjuiste, onvolledige of niet tijdige verstrekking van relevante informatie over de pensioenregeling en de eigen pensioensituatie aan deelnemers en gepensioneerden.

We voeren in 2024 een ERB uit, in 2023 is het beleid geactualiseerd

De eigenrisicobeoordeling (ERB) is een instrument om inzicht te krijgen in de samenhang tussen de strategie van het pensioenfonds, de materiële risico's die het pensioenfonds kunnen bedreigen en de mogelijke consequenties hiervan voor de financiële positie en de pensioenen van de deelnemers. De ERB geeft inzicht in de effectiviteit van het risicobeheer, inclusief de (feitelijke) beheersmaatregelen.

In 2023 hebben we het risicomanagementbeleid geactualiseerd. We voeren nog steeds in ieder geval elke drie jaar een ERB uit. Daarnaast kunnen er zich ook gebeurtenissen voordoen die aanleiding geven om eerder een ERB uit te voeren. Dat is als een gebeurtenis een grote impact heeft op het risicoprofiel van het fonds of op de pensioenregelingen die het fonds uitvoert. Daarvoor hebben we nu voorbeelden van deze zogenoemde 'triggers' in het beleid opgenomen.

In 2024 voeren wij opnieuw een ERB uit. Daarin wordt dan onder andere de verwachte effecten van de Wtp opgenomen. Maar bijvoorbeeld ook de wijzigingen die de nieuwe strategie met zich meebrengt.

We blijven de grootste bedreigingen voor onze strategische doelen monitoren

Uitkomst van onze laatste ERB was dat er zes grote ontwikkelingen zijn die een materieel risico of een ernstige bedreiging vormen voor de realisatie van onze strategische doelstellingen. Deze vallen in drie categorieën: financieel, opdrachtverlening en beheerste bedrijfsvoering. Hieronder leest u wat we in 2023 hebben gedaan om deze zes ontwikkelingen te volgen en waar mogelijk risico's te mitigeren.

Financieel

1. Schokbestendigheid financiële positie

We houden scherp in de gaten welke effecten internationale ontwikkelingen hebben op de financiële markten en daarmee op onze beleggingsportefeuille. Zo passen we elk jaar, en waar nodig vaker, ons economische basis-scenario aan naar de huidige economische en financiële omstandigheden in de wereld. Op basis van dit scenario baseren wij onze beslissingen. Hier leest u meer over in het hoofdstuk [Beleggingen en balansbeheer](#).

2. Klimaatverandering

Vanuit risicomanagement hebben we toegezien op het beter inzichtelijk maken van ons ESG-beleid. We gebruiken ESG-richtlijnen om te bepalen hoe duurzaam en verantwoord onze investeringen zijn. Hier leest u meer over in het hoofdstuk [Beleggingen en balansbeheer](#).

Opdrachtverlening:

3. Invoering Wet toekomst pensioenen (Wtp)

De specifieke ERB die we hebben gedaan voor PR2023, hebben we gebruikt als voorbereiding op de Wtp. Daarnaast hebben we geleerd van de opzet en implementatie van PR2023, deze lijkt op het transitieproces dat we aan het doorlopen zijn in het kader van de Wtp.

Zo baseren we de evenwichtige belangenafweging voor de Wtp op hetzelfde kader als voor PR2023. Dus met onze eerdere ervaringen en kennis uit de markt hebben we een eerste inzicht gemaakt van de risico's die van belang zijn bij het overstappen op de Wtp. Dit inzicht lopen we elke maand na en passen we aan als de situatie daar om vraagt.

Beheerste bedrijfsvoering:

4. IT-pensioenadministratie

We houden de ontwikkelingen bij de uitvoerder van onze pensioenadministratie nauwlettend in de gaten. Zo zitten we in de klantenraad van APS en in de klankbordgroep Accelerate, die zich bezighoudt met de monitoring van IT-ontwikkelingen binnen APS in het kader van de Wtp. Daarbij worden we ondersteund door externe, gespecialiseerde partijen. Hierbij wordt ook de verbinding gemaakt met de inhoud en tijdslijnen van de Wtp.

5. IT-cybersecurity

IT-cybersecurity is in 2023 continu gemonitord op basis van de beheersmaatregelen. Door de continue ontwikkelingen op het gebied van cybersecurity vraagt het pensioenfonds meer assurance bij de uitbestedingspartijen. Dit hebben we ook vastgelegd in zowel ons uitbestedingsbeleid en IT-beleid, beide zijn in 2023 herijkt. Belangrijk aandachtspunt hierbij wordt de implementatie van Digital Operational Resilience Act (DORA). Hieraan moeten we eind 2024 voldoen, DNB en AFM zullen hierop toezien.

6. Toekomstbestendig bestuur en bestuursbureau

Ons aandachtspunt hier is dat kennis en ervaring niet verloren gaan. Er zijn in voorgaande jaren veel wisselingen geweest in het bestuursbureau. Het risico is dan dat je kennis en ervaring kwijtraakt, die je wel nodig hebt. Zeker in een periode met grote veranderingen. Dit vraagt om een andere manier van werken, zoals het bewust kiezen voor een flexibele schil die ondersteunt op zowel capaciteit als kennis. We zijn dan ook blij met de projectorganisaties rondom onze strategische thema's en dat we de rol van eerstelijns risicomanager hebben kunnen invullen. Ook het bestuur is continu bezig met leren en versterken (zie hoofdstuk [Profiel: Bestuur en organisatie](#)). Het geheel van maatregelen heeft ertoe geleid dat Rabobank Pensioenfonds naast de grote strategische onderwerpen ook de meer reguliere werkzaamheden tijdens 2023 heeft kunnen afronden

We monitoren de beheersing van de belangrijkste risico's voor het pensioenfonds voortdurend

Omschrijving financieel risico	Werking beheersmaatregelen in 2023
<p>Matching- en renterisico</p> <p>Het risico dat activa en passiva niet gematcht zijn in termen van rentevoet en rentelooptijden, valuta, timing en omvang kasstromen en gevoeligheid voor inflatie.</p>	<p>De effectiviteit van het beleid rondom het renterisico en valutarisico is geborgd door de monitoring van de ontwikkelingen aan de hand van de rapportages.</p>
<p>Marktrisico</p> <p>Het risico van financieel verlies door het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van de financiële activa (inclusief off-balance instrumenten). Hieronder vallen prijsvolatiliteit, marktliquiditeit en concentratie & correlatie.</p>	<p>De effectiviteit van beheersing van het marktrisico is inzichtelijk in de rapportages van vermogensbeheerders waarmee we controleren of we binnen de tolerantiegrenzen blijven. Wanneer de afgesproken grenzen worden overschreden ondernemen we actie.</p> <p>We beoordelen maandelijks de gevoeligheidsanalyse over de verwachte impact op de financiële positie van het pensioenfonds van onzekerheden op de financiële markten.</p>
<p>Kredietrisico</p> <p>Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen niet nakomt. Of dat de kredietwaardigheid verslechtert, verdeeld naar concentratie, tegenpartijrisico, credit spreads en vervangingsrisico.</p>	<p>We monitoren de naleving binnen de portefeuille van de goedgekeurde mandaats- en beleggingsrichtlijnen.</p>
<p>Verzekeringstechnisch risico</p> <p>Het risico dat we uitkeringen in de toekomst niet kunnen financieren vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige aannames en grondslagen.</p>	<p>Elke twee jaar doen wij onderzoek naar de sterftegrondslagen. Deze passen we dan aan aan de laatste ontwikkelingen van de prognosetafels en de ervaringssterfte. In 2022 is dit voor het laatst gebeurd.</p> <p>Jaarlijks analyseren we de grondslagen voor de risicopremies en de kosten. Dit is in het kader van PR2023 gebeurd.</p>

Omschrijving niet-financieel risico	Werking beheersmaatregelen in 2023
<p>Omgevingsrisico: Het risico dat van buiten het pensioenfonds komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, afhankelijkheid van belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat een negatief effect hebben.</p>	<p>De belangrijkste beheersmaatregel was overleg met diverse belanghebbende partijen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de werkgever • vakbonden • de deelnemers • de gepensioneerden • andere pensioenfondsen en marktpartijen • betrokkenen bij het nieuwe pensioenstelsel <p>Hierdoor kreeg het pensioenfonds inzicht in ontwikkelingen en wensen van de diverse belanghebbende partijen.</p>
<p>Operationeel risico: Het risico dat procesinrichting en procesuitvoering ondoelmatig of onvoldoende doeltreffend zijn met betrekking tot informatie, productontwikkeling, kosten en personeel.</p>	<p>In het hoofdstuk Uitbestedingspartijen beschrijven we hoe we dit risico beheersen bij onze uitvoerders. We hebben continu aandacht voor de inrichting van een toekomstbestendig bestuursbureau gericht op capaciteit en kwaliteit. Ook volgen medewerkers verschillende (verplichte) trainingen die worden aangeboden door de Rabobank. Voor de kwaliteit van informatie binnen het pensioenfonds is in 2022 een datakwaliteitsbeleid vastgesteld, in 2023 hebben we de vervolgacties opgepakt.</p>
<p>Uitbestedingsrisico: Het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Hiertoe behoort ook het risico op onjuiste en onvolledige communicatie.</p>	<p>De effectieve beheersing van dit risico heeft plaats gevonden aan de hand van de monitoring van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de gedetailleerde afspraken in de dienstverleningsovereenkomsten (DVO's en SLA's); • de aangeleverde verklaringen door de uitbestedingspartijen om assurance te geven over de uitgevoerde werkzaamheden; • kwartaalevaluaties tijdens overleggen. <p>Wij hebben in 2023 ons uitbestedingsbeleid herijkt. Partijen moeten hier nu aan voldoen.</p>

Omschrijving niet-financieel risico	Werking beheersmaatregelen in 2023
<p>IT-risico: Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.</p>	<p>Het IT-risico is per uitbestedingsrelatie op continuïteit, integriteit en beveiliging gemonitord aan de hand van diverse rapportages en ISAE-verklaringen. Deze beheersmaatregelen dwingen de uitbestedingsrelaties zich bewust te verantwoorden over het IT-risico. Uit de rapportages kwamen in 2023 geen materiële incidenten naar boven. In 2022 zijn de eisen voor IT-risico's aangescherpt (DORA). Dit hebben wij in 2023 verwerkt in ons herijkte IT-beleid.</p>
<p>Integriteitrisico: Het risico dat de integriteit van het pensioenfonds wordt beïnvloed als gevolg van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • niet integere, onethische gedragingen van het pensioenfonds; • schending van maatschappelijke en door het pensioenfonds opgestelde normen; • fiscale, interne of externe fraude waardoor zaken anders worden voorgesteld dan ze zijn. 	<p>Het integriteitrisico wordt zowel in de niet-financiële risicorapportages van APS, AIM en SARE&F als in hun systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) geanalyseerd en getoetst aan ons integriteitsbeleid. De beheersmaatregelen met betrekking tot gedrag, incidenten en privacy zijn uitgebreid opgesomd. Deze beheersmaatregelen werken alleen effectief als er voldoende wordt toegezien op de naleving van gedragscodes binnen de organisaties. Wij oordelen dat dit mede geborgd wordt door de verklaringen van de Compliance Officers. Onze eigen gedragscode en klokkenluidersregeling hebben we in 2023 herschreven.</p>
<p>Juridisch risico: Het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het risico op aansprakelijkheid door deelnemers van gemist pensioen.</p>	<p>Ontwikkelingen in wet- en regelgeving zijn ook het afgelopen jaar actief gevolgd door het pensioenfonds, onze uitbestedingspartijen en adviseurs. Daar waar nodig zijn de ontwikkelingen geïmplementeerd in beleid. In 2023 hadden we bijzondere aandacht voor aanpassingen in ons klachtenbeleid.</p>
<p>Governancerisico: Het risico dat de juridische en/of organisatorische structuur onvoldoende invulling geeft aan onze uitvoeringstaak. En het risico dat de continuïteit of deskundigheid van de verschillende organen niet geborgd kan worden.</p>	<p>Na de aanpassing van de statuten in 2022 hebben we in 2023 naar het reglement van de AC en de BBC geëvalueerd. Zo zijn de rol en samenstelling van de BBC verduidelijkt en vastgelegd in het reglement.</p>

In 2023 deden zich geen bijzonderheden voor met betrekking tot de naleving van de privacywet- en regelgeving

Wel was er sprake van een aantal incidenten en datalekken. Deze incidenten en datalekken zijn afgewikkeld volgens de vastgestelde procedure. Er hebben 4 datalekken plaatsgevonden. De privacy officer heeft deze datalekken beoordeeld. Geen van de datalekken is gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP).

We voldoen aan alle normen van de Code Pensioenfondsen

In november 2023 is een nieuwe Code Pensioenfondsen verschenen. Deze is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. Deze herziene Code gaat per 1 januari 2024 in en vervangt dan de oude, in dit jaarverslag verantwoorde, Code. Met deze herziening wordt aangesloten bij de Wtp, maar ook bij enkele, recente (maatschappelijke) ontwikkelingen als duurzaamheid en diversiteit & inclusie. In ons jaarverslag over 2024 zullen wij ons over de herziene Code verantwoorden.

	Rapportagenormen Code Pensioenfondsen	Voldoet het pensioenfonds aan de norm?	Vindplaats toelichting verplichte rapportagenormen in bestuursverslag
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	ja	In <i>Profiel bestuur en organisatie</i> van het bestuursverslag schrijven we over de missie, visie en beleidsdoelstellingen. In de daarop volgende hoofdstukken geven we de gerealiseerde uitkomsten van dat beleid weer en schrijven we over de belangrijkste beleidskeuzes die het bestuur in 2022 heeft gemaakt.
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	ja	Het beleid op de samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit vastgelegd in ons Geschiktheidsbeleid. Dit beleid is in 2023 geactualiseerd. De personele invulling van ons bestuur, ons verantwoordingsorgaan en onze sleutelfuncties vindt u in het hoofdstuk <i>Profiel Bestuur</i> .
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	ja	In het hoofdstuk <i>Profiel bestuur en organisatie</i> blijkt dat we aan deze norm voldoen.
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	ja	De niet-uitvoerend bestuurders bespreken elk jaar de naleving van de normen van de Code Pensioenfondsen. Zij rapporteren hierover eventuele bijzonderheden in <i>het verslag van het intern toezicht</i> . Die waren er dit jaar niet.

	Rapportagenormen Code Pensioenfondsen	Voldoet het pensioenfonds aan de norm?	Vindplaats toelichting verplichte rapportagenormen in bestuursverslag
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	ja	In het <i>bestuursverslag</i> schrijven we over de missie, visie en beleidsdoelstellingen.
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	ja	In het hoofdstuk <i>Beleggingen en balansbeheer</i> lichten we de overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen. Ook lichten we dit jaar in de <i>Bijlagen SFDR</i> de classificatie naar duurzaamheid toe.
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	ja	In het hoofdstuk <i>Risicomanagement en compliance</i> rapporteren we over de naleving van de gedragscode. In het hoofdstuk <i>Profiel bestuur en organisatie</i> delen we conclusies van de zelfevaluatie van het bestuur.
65	Het bestuur zorgt voor een adequate interne klachten- en geschillen-procedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	ja	In het hoofdstuk <i>Interactie met deelnemers en andere belanghebbenden</i> rapporteren we over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.

Vooruitblik 2024

We maken ons klaar voor de toekomst en zijn wendbaar als er veranderingen op ons af komen.

Graag nemen we u mee in een korte vooruitblik voor het komende jaar.

We ronden de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel af

Sociale partners hebben eind maart besloten over de nieuwe pensioenregeling voor onze deelnemers. Op het moment van schrijven stellen sociale partners het transitieplan op. Wij starten in het tweede halfjaar met het proces van opdrachtaanvaarding. Dit betekent onder andere het opstellen van een implementatieplan en een communicatieplan. Ook moeten we knopen doorhakken over wat de nieuwe pensioenregeling betekent voor onze beleggingsportefeuille. Natuurlijk doorlopen we dit proces niet alleen. We blijven het hele proces intensief in contact met andere partijen zoals de Rabobank, de vakorganisaties en het verantwoordingsorgaan. Het is belangrijk dat we het samen doen en de voorbereidingen samen tot een goed einde brengen. Zo leggen we de juiste basis om het nieuwe stelsel te implementeren en op 1 januari 2026 de overstap te maken.

We maken dit jaar onze Strategie 2030 concreet

U las in dit jaarverslag al in welke richting we denken. We willen nog meer verbinding maken met de Rabobank en met onze deelnemers. In 2024 zullen we meer duidelijkheid geven over wat dit concreet betekent. Dit gaan we dan ook verkennen samen met de Rabobank. De implementatie van de nieuwe pensioenregeling is hier natuurlijk ook onderdeel van. En met deze strategie kijken we bewust verder dan dat. Het nieuwe pensioenstelsel is geen eindpunt. Het is een bouwsteen voor een succesvolle en toekomstbestendige strategie. We willen komend jaar een begin maken met de implementatie van de Strategie 2030. Tegelijk zijn we ons ervan bewust dat zoiets niet binnen één jaar geregeld is. In de jaren hierna blijven we hieraan werken.

We blijven actief bezig met verduurzaming en streven naar eenvoud

Onze nieuwe visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) helpt ons hierbij. Hierover las u al in het hoofdstuk [Focusthema: Toekomstbestendig beleggingsbeleid](#). Met deze visie in de hand kijken we in 2024 kritisch naar

Eind 2024 bestaan we 60 jaar. In de afgelopen 60 jaar is de wereld onherkenbaar veranderd. En al die tijd zijn wij in staat gebleken om mee te bewegen.

onze beleggingen. We leggen dit jaar de focus op het klimaatbeleid en het impactbeleid. Dus, hoe richten we onze portefeuille in met het oog op klimaatverandering? En hoe kunnen we met onze beleggingen een positieve bijdrage leveren aan een leefbare wereld? Verder beoordelen we onze beleggingen op complexiteit. Waar het kan, willen we de beleggingsmix eenvoudiger maken. Zeker als de complexiteit niet of te weinig bijdraagt aan een goed rendement. Eenvoud en uitlegbaarheid wordt namelijk steeds belangrijker, ook voor onze deelnemers.

Trots dat we al 60 jaar pensioenfonds zijn voor de Rabobank

Eind 2024 bestaan we 60 jaar. Dat is een moment om bij stil te staan. In de afgelopen 60 jaar is de wereld onherkenbaar veranderd. En al die tijd zijn wij in staat gebleken om mee te bewegen. Om onze deelnemers centraal te stellen. Dat geeft ons het vertrouwen dat we nog vele jaren kunnen blijven werken voor een toekomstbestendig pensioen in een leefbare wereld.

*De drie uitvoerend bestuurders
v.l.n.r. Jack Jonk, Sandra Schellekens en Martin Mos*

Verlag van het intern toezicht 2023

Alle pensioenfondsen zijn verplicht om interne toezichthouders aan te wijzen. Bij ons zijn dat de niet-uitvoerend bestuurders. Zij zijn verantwoordelijk voor het intern toezicht. Zo beoordelen ze hoe de uitvoerende bestuurders hun taken uitoefenen. Ook reflecteren ze op de algemene gang van zaken in het bestuur. In dit verslag vindt u de samenvatting van de interne toezichthouders over hun manier van werken, hun algemene indruk en hun bevindingen in 2023.

Hoe hebben wij onze toezichtstaak uitgevoerd?

Voor 2023 hebben we zes aandachtsgebieden aangewezen voor het toezicht

Het toezicht hebben we begin 2023 verdeeld in zes aandachtsgebieden. Dit hebben we gedaan vanuit een risico-gebaseerde aanpak en daarbij gelet op belangrijke ontwikkelingen de komende jaren. Het betreft thema's die bij onvoldoende beheersing een groot risico opleveren voor het pensioenfonds, de aangesloten deelnemers en/of de Rabobank. Het gaat om de volgende aandachtsgebieden:

- Risicobeheersing
- Sturing- en verantwoordingsinformatie
- Toekomstig Beleggingsbeleid/Beleggingen en Balansbeheer
- Gerichte voorbereiding transitie nieuw pensioenstelsel
- Governance, bedrijfsvoering en strategie
- Uitbesteding en informatietechnologie

Om per aandachtsgebied tot een goede beeld- en oordeelsvorming te kunnen komen, bestudeerden we onder andere notulen, beleidsdocumenten en uitvoeringsrapportages. Daarnaast voerden we meerdere gesprekken met uitvoerend bestuurders en andere betrokkenen. Onze bevindingen en conclusies bespraken we onderling en vervolgens ook met de uitvoerend bestuurders. Uiteindelijk zijn de bevindingen en conclusies vastgesteld in een vergadering van de niet-uitvoerend bestuurders. Onze bevindingen met betrekking tot deze gebieden hebben we hieronder samengevat. We hebben deze observaties en bevindingen ook besproken met het verantwoordingsorgaan (VO).

Wat is ons algemene beeld over 2023?

De bestuursagenda van 2023 stond grotendeels in het teken van de gerichte voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. We zijn gedurende het jaar goed meegenomen in de voorbereidingen en hebben daarover een constructieve en doorlopende afstemming met de uitvoerend bestuurders. Naast de reguliere bestuursvergaderingen waarbij dit een agenda-onderwerp is, hebben we tijdens studiedagen en themasessies specifieke onderwerpen over deze transitie besproken. Ook in 2024 zal dit een belangrijk onderwerp op de bestuursagenda zijn waarbij besluitvorming over de transitie een belangrijk aandachtspunt blijft voor ons om te monitoren.

We waarderen het dat de uitvoerend bestuurders naast deze voorbereidingen voor de transitie ook al verder kijken dan 2026. Zij werken aan de strategie 2030 en richten zich op deze wijze op de toekomst. Het bestuur is hier intensief bij betrokken geweest het afgelopen jaar.

Goed om te constateren is dat de bezetting van het bestuursbureau gedurende het jaar verder is versterkt. Ook de gewenste cultuur krijgt veel aandacht en we zien dat het fonds investeert in de kennis en competenties van nieuwe medewerkers. Dit blijft ook de komende jaren van belang gelet op de toekomstige opgave van het pensioenfonds met betrekking tot de Wtp.

In 2023 is op een aantal terreinen het beleid geactualiseerd. In 2024 zal implementatie daarvan verder ter hand worden genomen. De uitvoerend bestuurders zullen ons informeren over de voortgang hiervan zodat wij deze ontwikkelingen kunnen monitoren.

Risicobeheersing

We constateren dat de uitvoerend bestuurders in 2023 goede stappen hebben gezet met betrekking tot risicomanagement, onder andere met het 'three lines of defence'-model. Zo is in 2023 het risicomanagementbeleid herzien en geactualiseerd. Dit beleid draagt in algemene zin bij aan het beheersen van de strategische- en uitvoeringsrisico's. Het beleid sluit qua taxonomie, taak- en rolverdeling en risicobereidheid beter aan bij de huidige

De Pensioenregeling 2023 heeft in het toezichtjaar veel aandacht gekost.

situatie en werkwijze van het pensioenfonds. Dit is behulpzaam bij het nog beter beheersen van de strategische- en uitvoeringsrisico's.

Daarnaast hebben de uitvoerend bestuurders aandacht besteed aan de personele bezetting. Na diverse wisselingen is een integraal risicomanager benoemd en is Joop Winterink begin 2024 benoemd als nieuwe sleutel-functiehouder risicobeheer.

De risicoparagrafen behorende bij besluitvormingsdocumenten zijn ook in 2023 verder verbeterd. Ze kennen meer diepgang en een duidelijker scheiding tussen eerste en tweede lijn. Deze zijn daarom behulpzaam voor het intern toezicht.

In 2023 is een herijkt IT- en informatiebeveiligingsbeleid vastgesteld.

We constateren dat de uitvoerend bestuurders veel aandacht hebben voor de stappen die APS zet ten behoeve van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Dit wordt bewaakt aan de hand van een Quality Assurance-traject. Een externe partij is aangesteld die namens meerdere klanten een doorlopend onafhankelijk Quality Assurance-onderzoek doet naar de planning en capaciteit bij APS.

Sturing- en verantwoordingsinformatie

De jaarrekening en het jaarverslag voldoen aan wet- en regelgeving. Ook gelet op de goedkeurende verklaringen die bij de jaarrekening zijn afgegeven door accountant en actuaris. De investeringen die de afgelopen jaren zijn gedaan voor het jaarwerkproces, hebben zich vertaald in een iteratief verbeterproces dat naar onze mening goed werkt. Ook inhoudelijk is het jaarverslag verbeterd: het geeft meer inzicht en is beter leesbaar. De informatieverschaffing aan het bestuur zoals de informatie voor besluitvorming, verloopt goed en adequaat. Daarbij is bijzondere aandacht voor de voorbereiding op de transitie. De informatieverschaffing is het afgelopen jaar aanzienlijk verbeterd. Datzelfde geldt voor de informatieverschaffing aan het VO. Na vergaderingen evalueren we de informatieverschaffing om steeds verder te kunnen verbeteren. Het BOB-proces wordt goed gevolgd en het bestuur wordt op een goede manier meegenomen in het voorbereidingsproces om te komen tot nieuw of aangepast beleid. Het werken met themasessies vinden wij positief.

Wij merken op dat op het gebied van sturings- en verantwoordingsinformatie ook in 2023 veel verbeterd is. De uitvoerend bestuurders inventariseren in overleg met ons hoe de volgende verbeteringen opgepakt kunnen worden in 2024. Daarbij kan gedacht worden aan de samenhang tussen de rapportages en een nog efficiëntere rapportagestructuur.

Toekomstig Beleggingsbeleid/Beleggingen en Balansbeheer

We zijn goed meegenomen in de ontwikkelingen binnen vermogensbeheer. Zo is de langetermijnvisie MVB vastgesteld. Bij de voorbereiding hiervan is het bestuur intensief betrokken met een enquête en behandeling op een studiedag. Het proces van beleidsvorming is adequaat geweest. Ook is een meerjarenplan opgesteld, waarin speerpunten voor het MVB-beleid zijn vastgesteld. Daarnaast hebben we met betrekking tot de in 2023 geïntroduceerde pensioenregeling PR2023 inzicht gekregen in de processen bij Achmea IM en APS voor de toedeling van rendementen en de werking van controles. Het proces van rendementsverdeling is ons inziens voldoende onder controle. Het balansrisicoraamwerk is geëvalueerd. Geconcludeerd is dat het raamwerk binnen het FTK voldoende functioneert en gehanteerd kan blijven worden.

Gerichte voorbereiding transitie nieuw pensioenstelsel

Wij concluderen dat in 2023 belangrijke voorbereidingen zijn gedaan in het kader van de transitie naar het nieuwe stelsel. Wij hebben geconstateerd dat de voorbereiding tot op heden goed en zorgvuldig verloopt. Zo heeft het pensioenfonds een stappenplan met mijlpalen gemaakt, een projectteam met een stuurgroep en werkgroepen ingericht en er is een risk self assessment uitgevoerd, inclusief beheersmaatregelen. De bijhorende beheercyclus wordt regelmatig doorlopen. De belangrijke beslissingen worden in 2024 genomen.

De bestuurders houden ons goed op de hoogte. We zijn van mening dat de transitie de juiste aandacht krijgt binnen het pensioenfonds: er wordt tijdig geïnvesteerd in kennis en ontwikkeling van alle bestuurders en er wordt gewerkt op basis van een duidelijke planning. De planning en voorbereidingen zijn en worden goed afgestemd met sociale partners. Bovendien heeft de werkgever bevestigd dat sociale partners ervoor hebben gekozen dat het pensioenfonds de Wtp-regeling mag uitvoeren.

In dit proces spelen twee belangrijke risico's een rol, namelijk dat onze uitbestedingspartijen niet in staat zijn tijdig (en naar wens) te leveren en dat sociale partners niet in staat zijn om keuzes tijdig te maken.

Deze risico's worden door het bestuur onderkend en hiervoor zijn verschillende mitigerende maatregelen genomen. Goede voorbereiding op het kunnen uitvoeren van plannen door bijvoorbeeld het treffen van mitigerende maatregelen is daarom cruciaal. We hebben daar extra aandacht voor de komende jaren, maar met name in de komende kwartalen.

De meest recente informatie over dit onderwerp leest u in het hoofdstuk *Focusthema: Gerichte voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel*.

Aangezien de transitie impact heeft op alle stakeholders van het pensioenfonds vinden wij het van belang te constateren dat zij worden geïnformeerd over de verschillende (keuze)-opties en mechanismes van de transitie. Daarnaast is een risicopreferentie-onderzoek uitgezet onder alle (ex-)deelnemers. Deze dient als input voor het beleggingsbeleid en is onderdeel van het informatiepakket ter ondersteuning van de cao-onderhandelingen dat het fonds heeft uitgereikt aan de cao-partijen. Het pensioenfonds zal ook de komende tijd aandacht besteden aan communicatie met stakeholders.

We hebben in 2023 ook aandacht gegeven aan de beheersing van de financiële risico's tijdens transitie naar en onder Wtp. In dat kader constateren we dat de sociale partners geen voornemen tot invaren hebben afgegeven

waardoor de huidige wettelijke regeling, namelijk het FTK, onverkort van toepassing blijft en wordt nageleefd. Als voorbereiding op de transitie zijn de relevante risico's wel in beeld gebracht. Zodra er duidelijkheid is of en wanneer er ingevaren kan worden zal aan de beheersing daarvan zo nodig invulling gegeven worden. Door de hoge mate van renteafdekking zijn we al goed beschermd voor een scenario van rentedaling.

In de beleidsvoorbereiding is waar nodig voldoende oog geweest voor evenwichtige belangenafweging. Wanneer meer zekerheid is over de contractkeuze en invaardatum moet specifiekere gekeken worden naar de gewenste mate van dekkinggraadbescherming, de hieraan verbonden kosten en evenwichtige belangenafweging.

Governance, bedrijfsvoering en strategie

Ook in 2023 zijn weer goede stappen gezet in de formele inrichting van de governance. Formele governance documenten zoals reglementen, maar ook een aantal beleidsdocumenten op het gebied van governance zijn geëvalueerd en geactualiseerd.

We constateren dat de aanbevelingen uit 2022 over de inrichting van de BBC (Beleggings- en Balansbeheercommissie) en de aansturing van de vastgoedportefeuille zijn opgevolgd. De inrichting en werking van de BBC zijn vastgelegd in een nieuw reglement. De BBC heeft tot doel het AB te adviseren over de strategische en beleidsmatige voorstellen en adviezen die de UB doen aan het AB.

Er is een duidelijke keuze gemaakt over de wijze van beheer en de gewenste inrichting en werking met betrekking tot vastgoed. De aansturing van de internationale vastgoedportefeuille (indirect internationaal) wordt in 2024 gecentraliseerd bij Achmea IM. Daarnaast zal Achmea IM voor de volledige vastgoedportefeuille als fiduciair optreden.

Het pensioenfonds voldoet aan governance wet- en regelgeving. De Code Pensioenfondsen is naar behoren toegepast.

De AC is geëvalueerd en wordt momenteel opnieuw ingericht, onder meer door toevoeging van een externe deskundige. Ook is de taakstelling van deze commissie verhelderd.

We waarderen dat de uitvoerende bestuurders actief werken aan een bestuursplanning, met een goede en gestructureerde bestuurlijke agenda die het besluitvormingsproces bevordert. Dat maakt dat het bestuur tijdig wordt betrokken bij beleidsvorming en strategie. Ook themasessies zijn hierbij behulpzaam.

Het strategieproces is in 2023 voortvarend opgepakt en met ons besproken. Er lag een heldere planning, met mijlpalen. In het verlengde van de strategie komt ook stakeholdermanagement aan de orde, gericht op afstemming over de strategie met stakeholders of om hen te informeren.

Als we terugkijken naar 2023 zijn we tevreden over de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel door het bestuur.

Uitbesteding en informatietechnologie

De mate van succes in de uitbesteding en IT is een kritische factor in de uitvoering van de pensioenregeling. Daarom is er vanuit intern toezicht veel aandacht geweest voor dit onderwerp en zal dit ook in 2024 zo blijven. Er hebben veel activiteiten plaatsgevonden op het vlak van uitbesteding en IT. Voor de normale run activiteiten zijn er afgelopen jaar geen bijzondere aandachtspunten geweest. Ook de voorbereiding op de overgang naar de Wtp wordt nauwlettend gevolgd. Hierin worden goede stappen gezet, maar blijft het realiseren van de tijdslijnen spannend.

Concluderend en vooruitblik naar 2024

Als we terugkijken naar 2023 zijn we tevreden over de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel door het bestuur. Ook in 2024 blijft deze voorbereiding een belangrijk onderwerp op de bestuursagenda en zullen we de ontwikkeling en besluitvorming daarover monitoren. Communicatie naar stakeholders waaronder communicatie over dit onderwerp is ook in 2024 een aandachtspunt voor ons.

Ook met betrekking tot de andere hiervoor bedoelde aandachtsgebieden zien we goede ontwikkelingen en verwachten we dat deze lijn zich voortzet in 2024.

Andere aandachtspunten die we in 2024 willen monitoren zijn uitbesteding en verdere implementatie van beleid en regelgeving.

Namens de niet-uitvoerend bestuurders,

Theo Camps

Voorzitter van de
niet-uitvoerend bestuurders

Nicole Beuken

Voorzitter van de Auditcommissie

Reactie van het bestuur op het verslag van het intern toezicht

De uitvoerend bestuurders danken de niet-uitvoerend bestuurders voor de uitoefening van hun werkzaamheden in het kader van het intern toezicht in 2023. De open dialoog en samenwerking met de niet-uitvoerend bestuurders was ook dit jaar constructief en wordt gewaardeerd.

Het jaar 2023 was voor het bestuur wederom een goed gevuld jaar, we hebben veel werk verzet. Zo hebben we ons verder voorbereid op alle grote veranderingen die op ons af komen naast onze reguliere werkzaamheden. Een belangrijke mijlpaal dit jaar was de verdere voorbereiding om de transitie naar de Wtp te maken en de gesprekken die we hierover hebben gevoerd met onze belangrijke stakeholders. Daarnaast hebben we in 2023 onze strategie herijkt om toekomstbestendig te blijven. De vernieuwde visie op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is een belangrijke stap daarbij. Dat alles was niet mogelijk zonder de betrokkenheid en tomeloze inzet van het bestuursbureau, de bestuurders zelf, het verantwoordingsorgaan en de adviseurs van het fonds.

De belangrijkste onderwerpen uit 2023 lopen door in 2024. We gaan verder met de voorbereidingen op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel, waarbij sociale partners, het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de uitbestedingspartners een belangrijke rol hebben. Daarnaast gaan we verdere invulling geven aan de herijkte strategie. En ook in 2024 gaan we verder met het toekomstbestendig maken van het vermogensbeheer. De aandachtspunten van het niet-uitvoerend bestuur in hun verslag over 2023 zijn daarbij zinvol en zullen wij zeker ter harte nemen. Veel punten zijn dan ook al ondergebracht in de jaarplannen 2024.

Verlag en oordeel van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) vertegenwoordigt de pensioengerechtigden, actieve deelnemers en slapers (dit zijn de gewezen deelnemers). Het bestuur van het pensioenfonds legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de uitvoering daarvan. In dit hoofdstuk leest u het oordeel van het VO over het door het bestuur gevoerde beleid en het verslag van onze werkzaamheden in 2023.

Oordeel van het verantwoordingsorgaan

Per 1 januari 2023 is de pensioenregeling op basis van beschikbare premie (PR2023) ingegaan. Tegelijkertijd zijn ook de voorbereidingen gestart voor de overgang naar een pensioenregeling onder de Wtp. Het afgelopen jaar heeft het VO regelmatig met het bestuur gesproken over de voorbereiding op deze uitdagende transitie. De gestructureerde aanpak van het bestuur, met onder meer een gedetailleerde routekaart, specifieke werkgroepen en een gedegen risicoanalyse wekt vertrouwen. Anderzijds blijft er voor het fonds sprake van een grote afhankelijkheid van zowel de besluitvorming door de sociale partners als van de keuzes die de beoogde pensioenuitvoerder kan ondersteunen qua regeling en tijdsplan. Het blijft daarom een bijzonder spannend traject dat het VO ook in 2024 nauwlettend zal blijven volgen.

Voor het VO blijft het belangrijk tijdig te worden meegenomen in de fasen van het transitieproces, om te volgen of een goede afweging van de belangen van alle deelnemers wordt gemaakt. Het VO is positief over de

door het bestuur ingeslagen weg en ziet dat in dat kader ook voldoende aandacht voor het ontwikkelen van communicatiebeleid naar de belanghebbenden. Daarnaast is aandacht voor communicatie over (on)mogelijkheden van indexatie in het kader van beleggingsresultaat en zeker ook qua wet- en regelgeving belangrijk geworden. Het bestuur heeft aangegeven dat hiervoor aandacht is.

Het VO is van mening dat het bestuur het belang en de noodzaak van de adequate inbedding en acties op het gebied van risk en compliance voldoende onderkent. Op dit punt zijn ook in 2023 concrete stappen gezet.

Algemene zaken en governance

Wisseling van de wacht

Na een gedegen overdracht heeft Armand Lagerweij per 1 juli 2023 de voorzittershamer overgedragen aan Sandra Gerth-Lunenborg. Armand is ruim 13 jaar met veel betrokkenheid en toewijding actief geweest in het VO

Voor het VO is het belangrijk om een goede verbinding te hebben met onze doelgroepen.

en heeft daarmee een grote bijdrage geleverd. Als VO hebben wij aandacht gegeven aan het inwerken van nieuwe leden in 2022 en de samenwerking in het vernieuwde team. De vacature die ontstond door het vertrek van Armand was aanleiding voor het algemeen bestuur om de samenstelling van het VO te evalueren. Dat heeft geleid tot het besluit om de samenstelling ongewijzigd voort te zetten en alert te blijven op een goede verdeling over de verschillende leeftijdscohorten. Bij invulling van de vacature wordt de werkwijze gevolgd die in de statuten en reglementen van het fonds is vastgelegd. Daarbij zal naast een relevant profiel, nadrukkelijk worden stilgestaan bij de gewenste vertegenwoordiging van leeftijdscohorten in het VO.

Zelfevaluatie

Het VO voert ieder jaar een zelfevaluatie uit volgens de richtlijnen en eisen die aan de zelfevaluatie worden gesteld. Zoals eens in de drie jaar een zelfevaluatie onder begeleiding van een externe adviseur. Dat was in 2023 het geval. In een vragenlijst voor zowel de VO-leden als de leden van het bestuur (360-graden feedback) kwamen onderwerpen als geschiktheid, gedrag & cultuur, werkwijze en betrokkenheid aan de orde. De conclusie was dat binnen het VO voldoende kennis aanwezig is en dat de betrokkenheid van de leden hoog is. Naar aanleiding van de zelfevaluatie heeft het VO een extra training gevolgd over de rol van het VO in de transitie naar de Wtp.

Permanente educatie

Begin november 2023 stonden de jaarlijkse studiedagen onder andere in het teken van de transitie naar de Wtp. Onderwerpen zoals invloed op beleggingsbeleid, risicohouding, de Wtp zelf en een invaarcasus werden behandeld. Naast de opleidingen heeft het VO regelmatig overleg met bestuurders en experts over inhoudelijke onderwerpen en worden vaktechnische artikelen en nieuwsberichten gelezen en onderling actief gedeeld.

Contact met onze doelgroepen

Voor het VO is het belangrijk om een goede verbinding te hebben met onze doelgroepen. Dat krijgt vorm door regelmatig contact met leden van de VG-Rabobank (VGR), jong rechthebbenden en Jong Rabo. In juni 2023 heeft het VO, bij de kick-off van de transitie Wtp, kennis kunnen maken met andere belanghebbenden/verenigingen en de sociale partners die ook allemaal vertegenwoordigd waren.

Communicatie

Inhoudelijk is in het overleg tussen het VO en het bestuur op constructieve wijze aandacht gegeven aan de communicatiestrategie en de doelstellingen. Wij constateren dat op goede wijze invulling is gegeven aan de communicatie ten aanzien van de diverse doelgroepen. Het VO bekijkt daarnaast of alle kanalen, zoals website, mail, en interne Rabosite actief door het fonds gebruikt worden.

Het VO geeft aandacht aan zowel communicatie die regulier vanuit het pensioenfonds verzorgd wordt of moet worden en de extra communicatie

voor de Wtp die nodig wordt geacht en/of wettelijk wordt opgelegd. Bij dat laatste gaat het in eerste instantie om procescommunicatie en in 2024 om het beschikbaar hebben van het communicatieplan Wtp. Het doel blijft om uitleg en voortgang over de Wtp eenvoudig en breed naar de deelnemers te communiceren.

Pensioentechnische zaken

Aanpassingen pensioenreglement

In 2023 heeft het VO tweemaal een formeel goedkeuringsverzoek ontvangen voor wijzigingen in het pensioenreglement, één voor wijzigingen per 1 juli 2023 en één voor wijzigingen per 1 januari 2024. Na zorgvuldige bestudering van de beoogde wijzigingen en afstemming met het fondsbestuur heeft het VO in beide gevallen goedkeuring verleend. De voorgestelde wijzigingen waren veelal technisch van aard (noodzakelijk om aan te blijven sluiten bij gewijzigde wet- en regelgeving) of waren kleine correcties en verduidelijkingen. In geen enkel geval ging het om een inhoudelijke wijziging van de regeling.

Financiële positie fonds en indexatie

Net als in 2022 bestond er in 2023 een mogelijkheid om, onder voorwaarden, ruimer te indexeren. Om van die mogelijkheid gebruik te kunnen maken dient een pensioenfonds aan specifieke, wettelijk vastgestelde regels te voldoen. Voor beide is het nodig dat sociale partners een intentie tot invaren uitspreken. Omdat deze intentie in 2023 niet is afgegeven heeft Rabobank

Pensioenfonds alleen kunnen indexeren conform bestaand beleid, met als resultaat in 2023 een indexatie van 2,63%.

Uitvoeringskosten

Met de inwerkingtreding van de Wtp per 1 juli 2023 heeft het VO de extra bevoegdheid gekregen om een oordeel te geven over de door het fonds gemaakte uitvoeringskosten. Ten aanzien van deze kosten voor pensioenbeheer heeft het VO geconstateerd dat de kosten licht gestegen zijn ten opzichte van 2022 en dat dit verklaarbaar is door de (tijdelijke) uitvoering van twee regelingen en de voorbereidingen voor de Wtp-transitie. Het VO heeft kennisgenomen van het externe benchmarkonderzoek waaraan het bestuur haar conclusie ontleent dat de uitvoeringskosten voor pensioenbeheer passen bij de omvang van het fonds, de kenmerken van de regeling en de kwaliteit van de dienstverlening.

Risicomanagement en compliance

In 2023 zijn de achterstanden in het actualiseren van het beleid en de vernieuwing van de risicotaxonomie grotendeels weggewerkt. De structurele invulling van de functie van 1e lijns risicomanager is eind 2023 geregeld, waardoor de continuïteit van kennis en ervaring op risicomanagement beter is geborgd. Mede gezien de uitdagende agenda voor het verantwoord besturen en beheersen van de Wtp-transitie, is het van belang blijvend prioriteit toe te kennen aan het tijdig uitvoeren van de planning van de risicomanagement-

activiteiten, naast het op korte termijn invullen van de recent ontstane vacature in het NUB met aandachtsgebied risicomanagement.

De kwartaal- en compliancerapportages geven goed inzicht in de risico's, mede door het zorgvuldig ontwikkelde risicodashboard met betrekking tot Wtp. De aandachtspunten worden goed gemonitord. De mondelinge besprekingen geven het VO een goed beeld en voegen waarde toe aan de rapportages.

Beleggingen en balansbeheer

2023 was een positief beleggingsjaar en het rendement van de beleggingsportefeuille was ruim 7%. De beleidsdekkingsgraad is op 31 december 2023 uitgekomen op 118,8%. In juli 2023 is de jaarlijkse indexatie vastgesteld op 2,63%. Het VO volgt de interne en externe communicatie over de beleggingsresultaten en heeft in dat kader om aandacht voor communicatie hierover bij het pensioenfonds gevraagd.

In 2023 heeft het bestuur op het gebied van beleggingsbeleid een aantal belangrijke stappen gezet. Er heeft een herijking plaatsgevonden van de beleggingsovertuigingen en het balansrisicoraamwerk en er is een meerjarenplan opgesteld voor Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Het komende jaar ligt de focus op het vormgeven van het beleggingsbeleid voor de nieuwe pensioenregeling, het uitrollen van het meerjarenplan voor maatschappelijk verantwoord beleggen en waar mogelijk het verminderen van complexiteit en kosten.

Het bestuur heeft haar visie en inzichten steeds gedeeld met het VO. Net zoals het VO periodiek door het bestuur wordt meegenomen in lopende ontwikkelingen en de keuzes die uiteindelijk gemaakt worden.

Het VO heeft kennisgenomen van de kosten van het vermogensbeheer van Rabobank Pensioenfonds over de jaren 2016 tot en met 2023 en van de gehanteerde benchmark. De totale kosten voor vermogensbeheer bestaan uit beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten en die zijn van 0,50% in 2022 gedaald naar 0,45% in 2023. De vermogensbeheerkosten in 2022 en 2023 zijn lager dan de jaren daarvoor met name door de keuze voor index-beleggen voor het aandelengedeelte van de portefeuille. In de jaren ervoor was er gekozen voor een actief mandaat voor de aandelenbeleggingen met hogere kosten. Zowel over de daling van de kosten van het vermogensbeheer als het kostenniveau van het vermogensbeheer van het fonds ten opzichte van de gehanteerde benchmark oordeelt het VO positief.

Adviezen en besluiten

- Reglement Auditcommissie
- Beloningsbeleid
- Pensioenreglement (tweemaal)
- Klachtenbeleid met inbegrip gewijzigde klachten- en geschillenprocedure
- Profielschetsen NUB

De informatiebehoefte van deelnemers zal na invoering van de nieuwe pensioenregeling wijzigen waarbij communicatie transparanter zal worden.

Naar aanleiding van de rapportage van het intern toezicht

Het VO heeft kennisgenomen van de rapportages van het Intern Toezicht. Wij zijn van mening dat het Intern Toezicht haar taak grondig heeft uitgevoerd en herkennen de punten die genoemd zijn. Wij spreken onze waardering uit voor de gestage doorontwikkeling van het Intern Toezicht en haar werkwijze.

Vooruitblik en aandachtspunten 2024

Het VO heeft een plan van aanpak Wtp ontvangen. De jaren 2024 en 2025 zijn belangrijk qua besluitvorming en implementatie van de Wtp. De doorlooptijd is ambitieus en de realisatie is mede afhankelijk van het tempo van besluitvorming door de cao-partijen en de capaciteit bij uitbestedingspartners. Het besluit over al dan niet invaren en de impact daarvan op het fonds en belanghebbenden is een belangrijk aandachtspunt. Inmiddels is het onderhandelingsresultaat bekend en hebben de cao-partners gekozen voor een flexibele regeling en invaren.

In januari 2024 zijn de beleggingsprestaties van het fonds beschreven in een artikel in het huismagazine van de VGR en is ook een rendementsvergelijking op de website overrendement.nl verschenen, waarbij het rendement werd vergeleken met andere pensioenfondsen. Naar aanleiding hiervan

heeft het VO vragen gesteld aan het bestuur. Er is aandacht gevraagd voor communicatie richting deelnemers. Het fonds heeft begin 2024 met een artikel gereageerd op dit bericht en het VO zal met interesse volgen of deze communicatie voldoet aan de informatiebehoefte van de deelnemers.

Herijking van de beleggingsovertuigingen, het balansrisicomanagement, de beleggingsresultaten en het beleid gericht op rente-afdekking en het ESG-beleid zijn speerpunten in 2024 voor het fonds. Daarnaast zijn de uiteindelijke keuzes die in 2024 gemaakt zullen worden over de nieuwe pensioenregeling ook van invloed op de beleggingen en het te voeren beleid in de toekomst. Daarmee blijft dit voor het VO een van de focuspunten.

De informatiebehoefte van deelnemers over het beleggingsbeleid, de gerealiseerde rendementen en de invulling van beleggingen zal na invoering van de nieuwe pensioenregeling wijzigen waarbij communicatie transparanter zal worden. Naast informatie over beleggingen is het ook belangrijk dat deelnemers tijdig en begrijpelijk worden geïnformeerd over de nieuwe pensioenregeling. Het VO volgt met interesse hoe het fonds hier invulling aan zal geven.

Het VO waardeert de blijvende proactieve informatievoorziening en constructieve contacten met het bestuur. Dit is voor het VO van belang om haar rol goed te kunnen uitvoeren. Wij blijven het transitieproces zeer aandachtig volgen en zullen daarbij ook uitvoering van de lopende regeling in het vizier houden.

Reactie van het bestuur op oordeel van het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur bedankt het VO voor de prettige en constructieve samenwerking gedurende 2023. Wij zijn blij dat het VO dit ook zo heeft ervaren en een positief oordeel geeft.

Allereerst willen wij op deze plek Armand Lagerweij bedanken voor zijn jarenlange inzet voor het fonds als lid van de deelnemersraad en, na de samenvoeging, van het verantwoordingsorgaan waarvan de laatste vijf jaar als voorzitter. In deze jaren hebben wij de werkwijze van het VO zien professionaliseren zonder dat de aandacht voor het individuele lid en de deelnemers verdween. Het laatste jaar heeft Armand Lagerweij zich gericht op het inwerken van het grotendeels vernieuwde VO wat naar onze mening ook is gelukt. Goed om te constateren dat Sandra Gerth bereid is gevonden de rol van voorzitter over te nemen. In 2024 is het VO versterkt met een nieuw lid. Het bestuur vindt het een goede ontwikkeling dat de representativiteit van het VO daardoor is versterkt.

In 2023 heeft het VO via diverse adviezen ons geholpen om gedegen en afgewogen besluiten te nemen. In onze gesprekken en in de kwartaaloverleggen heeft het VO steeds haar positief kritische blik met ons gedeeld. Het bestuur waardeert het dat het VO signalen van de achterban pro actief

met het bestuur deelt en vertaalt en daarbij ook de nodige aanbevelingen doet aan het bestuur.

In verband met een aantal wetswijzingen is ons pensioenreglement een aantal maal geactualiseerd. Daarnaast heeft het VO advies gegeven over het beloningsbeleid. Voor al deze adviezen geldt dat het VO zich in een korte periode heeft verdiept in de materie, constructieve afstemming gezocht en uiteindelijk tijdig een gedragen advies gegeven. Daarnaast is in 2023 ook voor het VO het traject gestart richting Wtp. Tijdens de eigen studiedagen, door het inwinnen van (extern) advies en gesprekken met andere verantwoordingsorganen is het VO zich gedegen aan het voorbereiden. Wij danken hen alvast voor deze investering.

In 2024 zal het proces tot invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) steeds intensiever worden. We nemen het VO in 2024 mee in de ontwikkelingen. Het VO zal daarom in een korte periode veel bijeenkomsten en afstemming hebben die leiden tot een adviesaanvraag in september bij de opdrachtaanvaarding van de Wtp. Wij willen het VO bij voorbaat al danken voor deze inzet om te komen tot het beste resultaat voor onze deelnemers.

Ondertekening van het bestuursverslag

Utrecht, 15 mei 2024

Th.W.A. Camps (onafhankelijk voorzitter)

J.L. Jonk

L. Treur

N.J.M. Beuken

S. van Kimmenaede

J.S. van Zanden

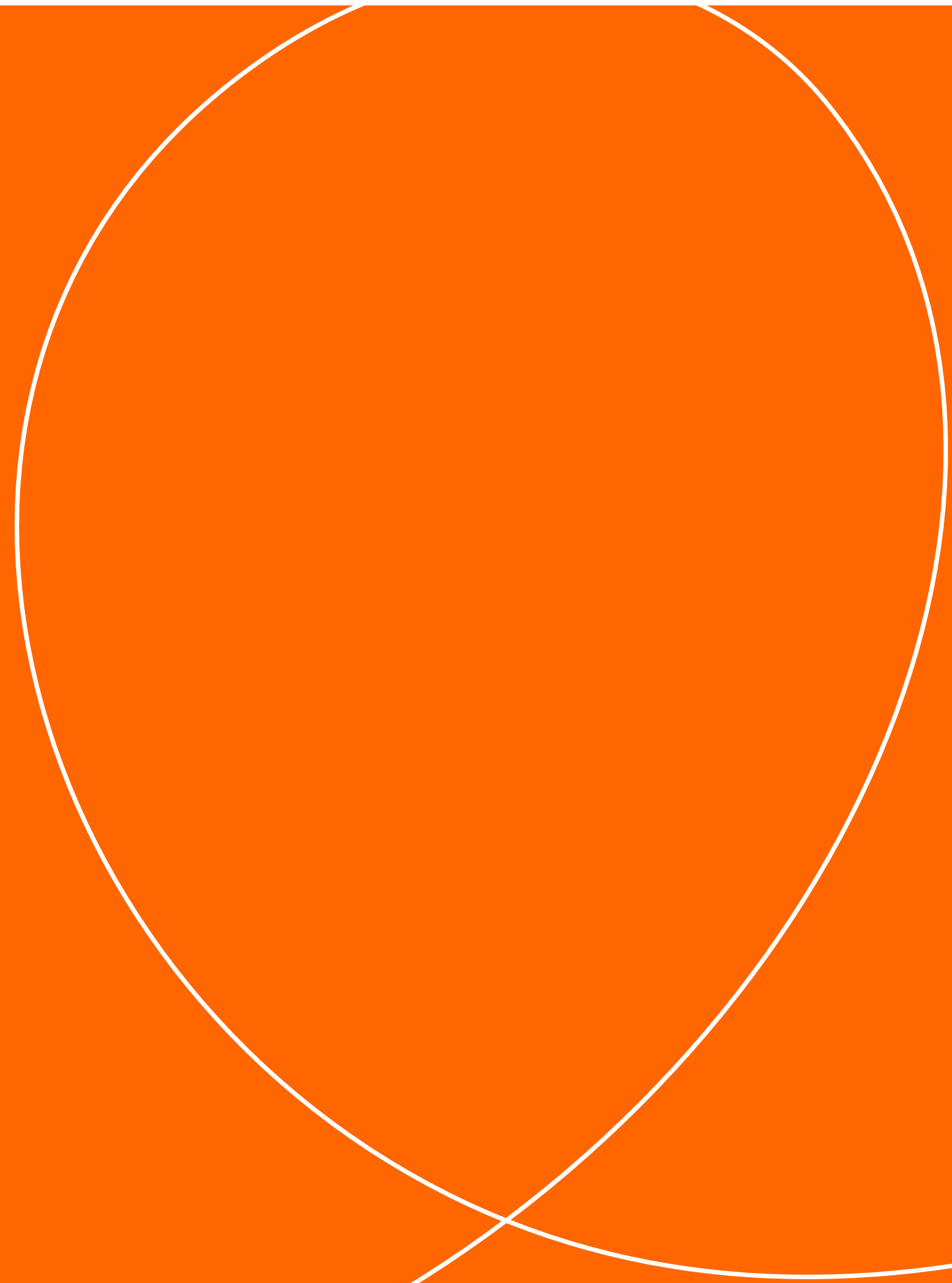
H.F.P. van Capelleveen

M.P. Mos

A.B.J.M. de Hoon

S.J.C.W. Schellekens

Jaarrekening 2023

1 Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming saldo baten en lasten) (in miljoenen euro's)

ACTIVA		2023	2022
Beleggingen voor risico fonds	(1)	28.886,4	29.136,6
Beleggingen voor risico deelnemers/Flexioen	(2)	16,5	14,2
Beleggingen voor risico deelnemers / PR2023		435,8	-
Vorderingen en overlopende activa	(3)	4,7	9,9
Overige activa	(4)	2,5	19,4
Totaal Activa		29.345,9	29.180,1
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	3.474,6	3.584,1
Technische voorziening voor risico fonds	(6)	20.647,3	19.467,4
Voorziening voor risico deelnemers	(7)	452,3	14,2
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	4.771,7	6.114,4
Totaal Passiva		29.345,9	29.180,1
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)			
Actuele dekkingsgraad		116,5	118,4
Beleidsdekkingsgraad		118,8	120,9

2 Staat van baten en lasten

(in miljoenen euro's)

BATEN		2023	2022
Premiebijdragen voor risico fonds	(9)	24,1	436,4
Premiebijdragen voor risico deelnemers	(10)	411,2	1,6
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(11)	1.694,2	-9.322,7
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(12)	17,1	-3,0
		2.146,6	-8.887,7
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(13)	607,4	558,5
Pensioenuitvoeringskosten	(14)	16,3	14,4
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(15)		
• Pensioenopbouw		12,0	445,7
• Indexering en overige toeslagen		508,0	1.635,1
• Rentetoevoeging		629,1	-133,2
• Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-607,6	-558,3
• Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-10,6	-2,4
• Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-24,0	8,3
• Wijziging markttrente incl. UFR-stap		654,9	-8.659,4
• Wijziging actuariële uitgangspunten		-	216,3
• Overige wijzigingen		18,1	0,4
		1,179,9	-7.047,5
Wijziging voorziening voor risico deelnemers	(16)	438,1	-7,1
Saldo overdracht van rechten	(17)	14,4	-3,0
		2.256,1	-6.484,7
Saldo van baten en lasten		-109,5	-2.403,0
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie overige reserves		-109,5	-2.403,0

3 Kasstroomoverzicht

(in miljoenen euro's) Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode

KASSTROOM UIT PENSIOENACTIVITEITEN	2023	2022
Ontvangen premies	27,2	427,6
Ontvangen premiebijdragen voor risico deelnemers	411,2	1,6
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	17,7	35,6
Betaalde pensioenuitkeringen	-606,7	-556,9
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-32,4	-37,3
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-14,9	-14,3
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-197,9	-143,7
KASSTROOM UIT BELEGGINGSACTIVITEITEN		
Verkopen en aflossingen beleggingen	13.824,2	24.388,7
Betaald inzake aankopen beleggingen	-13.780,1	-23.906,3
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	167,7	520,2
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	1,6	-829,5
Betaalde kosten vermogensbeheer	-32,4	-40,7
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	181,0	132,4
Mutatie liquide middelen	-16,9	-11,3
SAMENSTELLING GELDMIDDELEN		
Liquide middelen per 1 januari	19,4	30,7
Mutatie liquide middelen	-16,9	-11,3
Liquide middelen per 31 december	2,5	19,4

4 Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van Stichting Rabobank Pensioenfonds, statutair gevestigd te Utrecht en opgericht in 1964, is het nu en in de toekomst verlenen, het verzekeren of doen verzekeren van pensioenen en/of andere uitkeringen in de meest ruime zin aan of ten behoeve van deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Rabobank Pensioenfonds. Het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling van de Rabobank-organisatie. De pensioenregeling is bestemd voor medewerkers van Rabobank en de gelieerde instellingen: BPD Europe B.V., DLL en Obvion.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in de Pensioenwet en Titel 9 Boek 2 BW, met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op 14 mei 2024 de jaarrekening vastgesteld.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Presentatie

Alle bedragen zijn vermeld in miljoenen euro's, tenzij anders is aangegeven.

Schattingswijzigingen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

Nieuwe UFR-methode

De Commissie Parameters heeft op 30 november 2022 een nieuw advies ten aanzien van de UFR uitgebracht. DNB volgt dit advies op vanaf 1 januari 2023. De nieuwe UFR vervangt de voorgaande UFR-methode die in vier jaarlijkse stappen ingevoerd zou worden. In boekjaar 2023 is het fonds overgegaan naar deze nieuwe UFR-methode. Dit heeft een verhogend effect op de technische voorzieningen van € 72,3 miljoen.

Grondslagen voor de waardering

(a) Algemeen

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op reële waarde.

Voor de overige activa en passiva geldt, tenzij in de specifieke grondslagen hieronder anders is aangegeven, dat deze zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Deze boekwaarde benadert de actuele waarde als gevolg van het korte termijnkarakter van deze vorderingen en schulden.

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

(b) Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW, de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en de Pensioenwet vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk geacht wordt, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen in de toelichting bij de jaarrekening.

(c) Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen aan het fonds ten goede zullen komen en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

(d) Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

(e) Overweging voor consolidatie

Voor zover aandelenbelangen en/of deelnemingen individueel of gezamenlijk een niet te verwaarlozen betekenis representeren op het geheel van het pensioenvermogen vindt consolidatie plaats in de jaarrekening. Dit is voor 2023 niet het geval.

(f) Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten uit transacties in vreemde valuta's zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

GEHANTEERDE KOERSEN PER ULTIMO BOEKJAAR

	31-12-2023	31-12-2022
USD	1,105	1,067
GBP	0,867	0,887
JPY	155,734	140,818
AUD	1,619	1,574
CAD	1,457	1,446
CHF	0,930	0,987
DKK	7,455	7,436
HKD	8,626	8,330
ILS	3,978	3,766
NOK	11,219	10,514
NZD	1,745	1,688
SEK	11,133	11,120
SGD	1,457	1,431

5 Specifieke grondslagen

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

(g) Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op reële waarde. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen, worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen. Vorderingen, schulden en liquiditeiten uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren of liquide middelen opgenomen in de betreffende beleggingscategorie. Waardering vindt plaats tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Beleggingen voor risico fonds en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De beleggingen voor risico fonds en voor rekening en risico deelnemers uit hoofde van PR2023 worden niet apart belegd. In PR2023 hebben de deelnemers units in een drietal beleggings-modules, welke, gebaseerd op een risicoprofiel, een doorsnede zijn van (een deel van) de totale beleggingspot. Iedere module krijgt een koers gebaseerd op de de onderliggende beleggingen. Hiermee wordt per module de waarde van de beleggingen voor rekening en risico deelnemers uit hoofde van PR2023 vastgesteld. De totale waarde van de drie modules wordt in een aparte kolom gecorrigeerd op de totale beleggingen om uiteindelijk de waarde van de beleggingen voor risico fonds te presenteren.

In de toelichting op de balans worden alle beleggingsrubrieken als totaal gespecificeerd; de correctie voor de beleggingen voor rekening en risico deelnemers uit hoofde van PR2023 worden hier niet op in mindering gebracht.

Vastgoedbeleggingen

Voor direct vastgoed geldt het volgende:

- Vastgoed in ontwikkeling wordt initieel verwerkt tegen kostprijs exclusief interne ontwikkelkosten en vervolgens tegen reële waarde. Voor de bepaling van de reële waarde op de peildatum worden de DCF-methode en de meest recente NRVT-richtlijnen gebruikt. De waarde op basis van een NRVT-taxatie wordt vastgesteld door de contante waarde te berekenen van alle netto kasstromen over een periode van tenminste 10 jaar. Bij de waardering wordt uitgegaan van de waarde van het object na voltooiing van de ontwikkelactiviteiten, verminderd met de resterende kosten gemoeid met de voltooiing van het object en een aanpassing van de opbrengst en risico's.
- Vastgoed in exploitatie wordt initieel verwerkt tegen kostprijs inclusief transactiekosten en vervolgens tegen reële waarde. De reële waarde is de waarde van het object in een actieve markt, rekening houdend met de staat van het object, de locatie en andere specifieke kenmerken (marktwaarde). Waardering wordt op kwartaalbasis door externe taxateurs bepaald volgens de algemeen bekende taxatiestandaarden zoals deze door de NRVT zijn voorgescreven.

Voor indirect vastgoed geldt het volgende:

- Beursgenoteerde vastgoedfondsen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers.
- Niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de laatst bekende intrinsieke waarde per 31 december.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers. De reële waarde van niet-beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde per 31 december. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers, onder toevoeging van opgelopen rente. Deposito's en liquide middelen worden gewaardeerd op nominale waarde (inclusief lopende rente) die de reële waarde benadert.

Derivaten

De interest rate swaps, inflatie derivaten en de FX forwards worden gewaardeerd op basis van contante waarde berekening. De swaptions en de aandelen opties worden gewaardeerd op basis van waarderingmodellen. Belangrijke parameters voor deze modellen zijn de rente- en aandelenstanden, volatiliteit en verwachte inflatie.

Swaptions:

Voor de waardering van swaptions worden verschillende input parameters gebruikt waaronder, strike, niveau par-rate, einddatum, volatiliteit en de verdisconteringrente zoals de EONIA curve. De strike is het niveau waartegen de swap in de toekomst afgesloten kan worden. De par-rate is de forward rente waarbij de waarde van de onderliggende swap exact nul zou zijn. Samen met de implied volatility voor de geldende marktrente en de verdisconteringrente vormen deze parameters de input voor het waarderingmodel. Voor swaptions wordt gebruik gemaakt van het Bacheliermodel.

Options OTC:

Voor de waardering van Options OTC geldt dat als voornaamste input parameters worden gehanteerd, rentestanden, strike, volatiliteiten voor valuta en indices. Deze parameters vormen de input voor het waarderingmodel. Voor aandelen opties wordt gebruik gemaakt van de formule van Black & Scholes.

Inflation swaps:

De waardering hiervan vindt plaats op basis van modellen waarbij voor ILS'en bid rentestanden evenals de BEI curve als belangrijke parameters gelden. In de waarderingmethodiek wordt rekening gehouden met de risicovrije rentevoet EONIA.

Overige beleggingen

Hedge funds worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is de intrinsieke waarde van de onderliggende beleggingen van het betreffende hedge fund. Indien de waarderinggrondslagen van hedge funds afwijken van de waarderinggrondslagen van het fonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderinggrondslagen van het fonds.

Voor niet-beursgenoteerde beleggingen is de waardering gebaseerd op beschikbare marktinformatie als input voor de gehanteerde waarderingmodellen.

Niet-beursgenoteerde belangen in infrastructuur beleggingen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen, de overige onderliggende activa en de onderliggende verplichtingen. Geldmarktbeleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de contante waarde van de toekomstige kasstromen (rente en aflossing). Posities in rekeningcourantsaldi worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Private-equity-beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de

waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages.

(h) Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het fonds worden aangehouden.

(i) Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa, met uitzondering van vorderingen die onder de beleggingen vallen, zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, als er sprake is van oninbaarheid.

(j) Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

(k) Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de technische voorzieningen voor risico van het fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit Financieel ToetsingsKader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Overige reserve

De overige reserve is bedoeld voor het opvangen van niet-gekwantificeerde risico's, zoals algemene bedrijfsrisico's en kostenrisico's, als buffer voor beleggingsrisico's en als bron voor mogelijke toekomstige toeslagen. Het saldo van baten en lasten wordt via de resultaatbestemming en na aftrek van het saldo van de mutaties in de bestemde reserves, toegevoegd of onttrokken aan de overige reserve, al naar gelang de uitkomst.

(l) Technische voorzieningen voor risico fonds

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken inclusief verleende toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de nominale rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de technische voorzieningen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement voor de aanspraken die over de verstreken deelnemersjaren zijn verworven en van het pensioenreglement dat geldt vanaf 1 januari van het volgende verslagjaar voor de toekomstige pensioenopbouw van de arbeidsongeschikte deelnemers.

Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum bestaande indexatiebesluiten zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrijstelling in verband met invaliditeit op spaarpremie waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2023.

Rekenrente:

De rekenrente is gebaseerd op de rentetermijnstructuur voor pensioenfondsen zoals maandelijks gepubliceerd door De Nederlandsche Bank (DNB). De vaste (gemiddelde) rekenrente waarbij de technische voorzieningen overeenkomen met de technische voorzieningen op basis van de rentetermijnstructuur bedraagt 2,3% (2022: 2,5%).

Overlevingstafels:

De voorziening primo jaar is berekend op basis van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2022, startkolom 2023. De voorziening ultimo jaar is berekend op basis van de Prognosetafel AG2022, startkolom 2024 (2022: primo: Prognosetafel AG2020, startkolom 2022; ultimo: Prognosetafel AG2022, startkolom 2023).

Ervaringssterfte:

Bij de berekening van de voorziening primo en ultimo jaar zijn de sterftekansen van alle hoofd- en medeverzekerden gecorrigeerd met een geslacht- en leeftijdsafhankelijke correctiefactor. De toegepaste correctiefactor voor hoofdverzekerden is gebaseerd op de onderzoeksresultaten van ervaringssterfte binnen het fonds. De toegepaste correctiefactor voor medeverzekerden is gelijk gesteld aan de correctiefactor voor hoofdverzekerden. De correctiefactoren zijn gebaseerd op het in 2022 uitgevoerde onderzoek naar de ervaringssterfte binnen het fonds.

Partnerfrequentie:

Voor de berekening van de technische voorzieningen voor nog niet ingegane nabestaandenpensioenen wordt een partnerfrequentie gehanteerd volgens een leeftijdsafhankelijke tabel zoals opgenomen in bijlage III van de ABTN. Vanaf de leeftijd van 62 jaar wordt 100% gehanteerd.

Voor niet-pensioengerechtigden wordt gerekend volgens het systeem onbepaalde partner. Voor pensioengerechtigden wordt de werkelijke burgerlijke staat gehanteerd.

Leeftijdsverschil man-vrouw:

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Opbouwpercentage:

Voor 2022 was het opbouwpercentage in de gesloten CDC-regeling PR2014 1,7%. In 2023 vond geen opbouw meer plaats.

Kostenopslagen:

Kostenopslag ter grootte van 1,75% (2022: 1,75%) van de technische voorziening in verband met toekomstige excassokosten.

IBNR-AO:

De IBNR-AO voorziening is vanaf ultimo 2022 vastgesteld op tweemaal de meest actuele premie-opslagen voor PVI en AOP in plaats van op eenmaal de premie-opslagen van 2021 plus eenmaal de premie-opslagen van 2022. De meest actuele premie-opslag voor PVI is de opslag in de premie voor 2024 die gebaseerd is op de nieuwe pensioenregeling (DC-regeling). Die opslag is 1,01% van de pensioengrondslag. Voor de pensioengrondslag wordt daarbij rekening gehouden met (verwachte) loonstijgingen. Voor 2024 en 2025 is rekening gehouden met de loonstijgingen uit de cao van Rabobank (1,75% en 5,5% in 2024 en 4,25% in 2025). De IBNR voor PVI bedraagt in totaal € 31,7 miljoen (€ 15,6 miljoen voor het eerste jaar en € 16,1 miljoen voor het tweede jaar).

De verzekering voor het AOP is in de DC-regeling vanaf 2023 ondergebracht bij een verzekeraar. Voor nieuwe zieke deelnemers hoeft het fonds daarom geen IBNR-AO voorziening aan te houden. Voor deelnemers die eind 2022 in het eerste of tweede ziektejaar zitten, wordt de IBNR-voorziening voor AOP door het fonds nog voor 2 jaar aangehouden.

Voor de IBNR-voorziening AOP wordt de premie-opslag van 2022 gehanteerd. Deze bedraagt 0,5% van de AOP-grondslag. Per ultimo 2023 bedraagt de IBNR-voorziening AOP nog 1 jaar opslag, namelijk € 1,7 miljoen. De IBNR AO voorziening bedraagt dan in totaal € 33,4 miljoen (€ 31,7 miljoen voor PVI en € 1,7 miljoen voor AOP).

Schadereserve:

Tot 31 december 2022 werd deze bepaald als de contante waarde van de toekomstige pensioenopbouw (ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen). Vanaf 31 december 2022

wordt de contante waarde van de toekomstige premie berekend. De premie betreft hierbij de spaarpremie van 25% (eventuele vrijwillige bijdrage van 2% wordt niet premievrijgesteld), de premie van de compensatieregeling en de overlijdensrisicopremie. Bij de bepaling van de schadereserve ultimo 2023 wordt rekening gehouden met reeds toegezegde loonstijgingen uit de cao van Rabobank en voor toekomstige jaren daarna 2,4% (conform Commissie Parameters van november 2022).

Anticumulatie:

Het resultaat als gevolg van anticumulatie (de uitkering prepensioen wordt verlaagd indien dat samenloopt met een AOP-uitkering) wordt verantwoord in het resultaat op arbeidsongeschiktheid. Voor de bepaling van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met de verwachte toekomstige effecten van anticumulatie van de arbeidsongeschikte deelnemers per ultimo 2022. Deze extracomptabele correctie wordt jaarlijks per ultimo jaar bepaald. Ultimo 2023 bedraagt dit een verwachte vrijval van de TV van € 28,8 miljoen (ultimo 2022: € 28,8 miljoen). De mutatie (in boekjaar 2023 € 0,8 miljoen) wordt verantwoord in het resultaat op arbeidsongeschiktheid.

(m) Voorziening voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico deelnemers wordt bepaald door de waardering van de hieraan gerelateerde beleggingen, zijnde de reële waarde.

(n) Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva, met uitzondering van schulden die onder de beleggingen vallen, zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

Grondslagen voor de resultaatbepaling

(a) Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen.

Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

(b) Premiebijdragen voor risico fonds

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

(c) Premiebijdragen voor risico deelnemers

Onder premiebijdragen voor risico deelnemers uit hoofde van PR2023 worden verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek opslagen voor risico fonds.

Premiebijdragen voor risico deelnemers uit hoofde van Flexioen betreft ontvangen (vrijwillige spaar)bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare premieregeling.

Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

(d) Beleggingsresultaten voor risico fonds

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde waardeveranderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Deze kosten zijn inclusief kosten balansbeheer en vergoeding bewaarbank. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

De kosten uit hoofde van beheervergoeding alsmede transactiekosten gerelateerd aan beleggingen zijn in mindering gebracht op de directe en indirecte beleggingsopbrengsten.

Verlegde btw op kosten van beleggingen

De verlegde btw met betrekking tot facturen van leveranciers van vermogensbeheerdiensten wordt afgedragen als verschuldigde omzetbelasting. De betaalde btw op facturen wordt afgetrokken als voorbelasting naar rato van de waarde van de beleggingen buiten de EU ten opzichte van de totale waarde van de beleggingen.

(e) Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico fonds. De beleggingsresultaten voor PR2023 worden per module en niet per beleggingrubriek gepresenteerd.

(f) Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

(g) Pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

(h) Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging technische voorzieningen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur voor pensioenfondsen. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo jaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking technische voorzieningen voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks valt een percentage van de uitkeringen en de uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorzieningen ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast wordt een percentage van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging markttrente (inclusief UFR-stap)

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de op dat moment geldende door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur voor pensioenfondsen, dus inclusief de UFR-stap van het betreffende jaar. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Overige wijzigingen

Hieronder zijn opgenomen de mutaties van de technische voorziening met betrekking tot kanssystemen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico van deelnemers is bepaald door de mutatie in de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

(i) Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

6 Toelichting op de balans

(in miljoenen euro's)

1. BELEGGINGEN VOOR RISICO FONDS

(a) Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoedbeleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Waarvan voor risico deelnemers	Totaal
Stand per 1 januari 2023	3.465,6	4.414,2	11.397,8	-392,0	4.162,8	-	23.048,4
Aankopen	120,9	1.510,4	4.110,3	2.971,4	5.091,8	-426,1	12.378,7
Verkopen	-59,3	-1.961,1	-4.771,6	-2.990,4	-4.053,8	5,4	-13.830,8
Overige mutaties	8,7	13,2	-18,4	-548,7	544,4	-	-0,8
Waardemutaties	-325,1	644,4	570,7	580,9	88,4	-15,1	1.544,2
Stand per 31 december 2023	3.210,8	4.621,1	11.288,8	-378,8	5.833,6	-435,8	24.139,7
Bij: Derivaten met een negatieve waarde							4.746,7
							28.886,4

Overige mutaties betreffen de mutaties in de te vorderen respectievelijk de te betalen posities of tijdelijke banksaldi in verband met beleggingstransacties die niet kunnen worden aangewend voor andere doelen dan beleggingstransacties. Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

	Vastgoedbeleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2022	3.345,3	8.540,4	15.043,6	546,6	5.028,1	32.504,0
Aankopen	426,3	1.629,2	11.620,7	6.056,1	4.174,4	23.906,7
Verkopen	-342,9	-5.005,3	-12.558,3	-2.226,0	-4.256,2	-24.388,7
Overige mutaties	-81,1	314,2	1,5	1.352,3	-757,4	829,5
Waardemutaties	118,0	-1.064,3	-2.709,7	-6.121,0	-26,1	-9.803,1
Stand per 31 december 2022	3.465,6	4.414,2	11.397,8	-392,0	4.162,8	23.048,4
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						6.088,2
						29.136,6

Het fonds neemt deel aan een zogenaamd securities lending programma, waarbij effecten uit de beleggingsportefeuille voor een vastgestelde periode aan derden worden uitgeleend in ruil voor een geldelijke vergoeding. Het fonds leent effecten uit de portefeuille exclusief uit aan inlener Rabobank. Het uitlenen van effecten vindt plaats tegen levering van onderpand door de inlener, aangevuld met een opslag. BNYMellon, de custodian van het fonds, faciliteert dit securities lending programma onder andere op het gebied van collateral management. Ultimo 2023 bedroeg de waarde van de uitgeleende aandelen en obligaties € 1.204,2 miljoen (2022: € 236,4 miljoen). Hierbij

zijn door de tegenpartij zekerheden gesteld ter dekking van het risico van niet-teruglevering tot een bedrag van € 1.906,9 miljoen (2022: € 1.034,0 miljoen). De zekerheden dienen minimaal 7,5% groter te zijn dan de marktwaarde van de uitgeleende aandelen en obligaties. Daarnaast gelden voor de zekerheden een vooraf gedefinieerde kredietwaardigheid en een limiet ter voorkoming van het concentratierisico.

De beleggingen van het fonds in de sponsor zijn ongeveer 0,10% (2022: 0,08%) van het balanstotaal.

Op basis van de Richtlijn 290 inzake de toelichting op gehanteerde waarderingsystematiek is onderstaande tabel opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2023					
Vastgoed beleggingen	-	1.358,9	-	1.836,9	3.195,8
Aandelen	4.594,2	-	-	-	4.594,2
Vastrentende waarden	9.750,2	-	-	1.449,4	11.199,6
Derivaten	-	-	-1.054,9	12,1	-1.042,8
Overige beleggingen	377,7	-	-	4.281,2	4.658,9
Totaal	14.722,1	1.385,9	-1.054,9	7.579,6	22.605,7

Niet in de tabel opgenomen onderdelen van het belegd vermogen:

- Beleggingsdebiteuren (€ 785,4 miljoen),
- Beleggingscrediteuren (- € 27,1 miljoen),
- Liquide middelen (€ 1.211,6 miljoen).

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2022					
Vastgoed beleggingen	-	1.446,2	-	2.013,1	3.459,3
Aandelen	4.383,4	-	-	-	4.383,4
Vastrentende waarden	9.909,7	-	-	1.425,4	11.335,1
Derivaten	-	-	-1.734,2	129,6	-1.604,6
Overige beleggingen	14,5	-	-	3.520,4	3.534,9
Totaal	14.307,6	1.446,2	-1.734,2	7.088,5	21.108,1

Niet in de tabel opgenomen onderdelen van het belegd vermogen:

- Beleggingsdebiteuren (€ 1.344,4 miljoen),
- Beleggingscrediteuren (- € 88,8 miljoen),
- Liquide middelen (€ 684,7 miljoen).

(c) Vastgoed

Specificatie naar soort:	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Direct vastgoed	1.273,1	39,7	1.332,6	38,5
Indirect vastgoed (participaties in beleggingsfondsen)	1.836,5	57,1	2.013,1	58,0
Vastgoed in ontwikkeling	86,1	2,7	113,6	3,3
Vorderingen inzake vastgoed	12,5	0,4	9,8	0,3
Liquide middelen	6,2	0,2	7,1	0,2
Schulden inzake vastgoed	-3,6	-0,1	-10,6	-0,3
	3.210,8	100	3.465,6	100

Het direct vastgoed is ultimo 2023 volledig getaxeerd door onafhankelijke taxateurs. Objecten die in het boekjaar zijn verkocht, maar in het volgende boekjaar worden geleverd, zijn niet als verkoop in het boekjaar verantwoord.

(d) Aandelen

Specificatie naar soort:	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Zelfstandig beursgenoteerde aandelen	4.594,2	99,4	4.383,4	99,3
Vorderingen inzake aandelen	26,9	0,6	31,0	0,7
Schulden inzake aandelen	-	-	-0,2	-
	4.621,1	100	4.414,2	100,0

(e) Vastrentende waarden

Specificatie naar soort:	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Staatsobligaties	7.129,6	63,2	7.318,9	64,3
Bedrijfsobligaties (credit funds)	2.110,4	18,7	1.480,5	13,0
Hypotheekfondsen	1.449,3	12,8	1.425,4	12,5
Door de staat gedekte fondsen	487,5	4,3	475,9	4,2
Obligatiebeleggingsfondsen	-	-	618,5	5,4
Overige	22,8	0,2	16,0	0,1
Vorderingen inzake vastrentende waarden	98,7	0,9	72,6	0,6
Schulden inzake vastrentende waarden	-9,5	-0,1	-10,0	-0,1
	11.288,8	100	11.397,8	100

(f) Derivaten

Specificatie naar soort:	31-12-2023	31-12-2022
Valutaderivaten	137,9	265,5
Aandelenderivaten	-12,5	107,5
Rentederivaten	-1.080,5	-1.933,2
Inflatiederivaten	-112,4	-44,4
Overig	24,7	-
Vorderingen inzake derivaten	647,2	1.230,9
Liquide middelen	30,8	49,8
Schulden inzake derivaten	-14,0	-68,1
	-378,8	-392,0

Onder de rentederivaten zijn swaps opgenomen.

Ter zake van de derivaten bedroeg de waarde van de ontvangen zekerheden (collateral) ultimo 2023 -/- € 265,0 miljoen en van de geleverde zekerheden € 1.058,5 miljoen (2022: netto € 306,4 miljoen). De zekerheden zijn van een vooraf gedefinieerde kredietwaardigheid. Er geldt tevens een afslagpercentage op de waardering van de zekerheden en er vindt een beoordeling plaats ter voorkoming van het concentratierisico.

De derivatenposities per 31 december 2023:

Type contract	Contractomvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	6.399,8	145,1	7,2
Gekochte opties	940,0	12,1	-
Swaptions	3.860,0	199,6	-
Interest rate swaps	15.549,4	3.316,4	4.596,4
Total return swaps	3.253,3	30,7	143,1
Futures	670,7	-	-
Beleggingsdebiteuren	-	647,2	-
Liquide middelen	-	30,8	-
Beleggingscrediteuren	-	-14,0	-
		4.367,9	4.746,7

De derivatenposities per 31 december 2022:

Type contract	Contractomvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	8.084,9	284,4	19,0
Gekochte opties	2.135,0	129,6	-
Swaptions	7.465,0	106,2	-
Interest rate swaps	12.737,7	3.962,3	6.001,7
Total return swaps	1.942,1	1,1	67,5
Futures	108,9	-	-
Beleggingsdebiteuren	-	1.230,9	-
Liquide middelen	-	49,8	-
Beleggingscrediteuren	-	-68,1	-
		5.696,2	6.088,2

Derivaten met een negatieve waarde zijn onder de overige schulden en overlopende passiva opgenomen.

(g) Overige beleggingen

Specificatie naar soort:	31-12-2023	31-12-2022
Hedge funds	-	0,1
Infrastructuur	954,6	778,2
Geldmarktfondsen	1.441,4	513,4
Private equity	1.128,8	1.016,3
Risk Parity	1.134,1	1.226,9
Liquide middelen	1.174,7	627,9
	5.833,6	4.162,8

2. BELEGGINGEN VOOR RISICO DEELNEMERS / FLEXIOEN

	31-12-2023	31-12-2022
Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling	15,0	13,0
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	1,5	1,2
	16,5	14,2

Sinds 2015 bestaat, naast de vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling, ook de vrijwillige netto Flexioen-regeling. De deelnemers met een bruto arbeidsinkomen dat hoger is dan het maximale pensioengevend inkomen kunnen deelnemen aan de netto Flexioen-regeling. Dit is een compensatieregeling waarbij de mogelijkheid bestaat tot het doen van extra netto bijdragen binnen de beschikbare fiscale ruimte op een door de werkgever geopende rekening. De inleg wordt bij pensionering of overlijden aangewend voor de inkoop van netto pensioenaanspraken. Voor een uitgebreide toelichting verwijzen we naar bijlage 2 van het geldende pensioenreglement.

Totaal

	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquiditeiten	Totaal
Stand per 1 januari 2023	10,5	3,2	0,5	14,2
Aankopen	0,9	1,7	-	2,6
Verkopen	-1,7	-0,3	-0,3	-2,3
Waardemutaties	1,6	0,4	-	2,0
Stand per 31 december 2023	11,3	5,0	0,2	16,5

	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquiditeiten	Totaal
Stand per 1 januari 2022	14,3	6,4	0,6	21,3
Aankopen	1,4	0,4	0,2	2,0
Verkopen	-3,5	-2,2	-0,4	-6,1
Waardemutaties	-1,7	-1,4	0,1	-3,0
Stand per 31 december 2022	10,5	3,2	0,5	14,2

Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling

	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquiditeiten	Totaal
Stand per 1 januari 2023	9,6	3,0	0,4	13,0
Aankopen	0,7	1,5	-	2,2
Verkopen	-1,5	-0,2	-0,3	-2,0
Waardemutaties	1,4	0,3	0,1	1,8
Stand per 31 december 2023	10,2	4,6	0,2	15,0

Vrijwillige netto Flexioen-regeling

	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2023	0,9	0,2	0,1	1,2
Aankopen	0,2	0,2	-	0,4
Verkopen	-0,2	-0,1	-	-0,3
Waardemutaties	0,2	0,1	-0,1	0,2
Stand per 31 december 2023	1,1	0,4	-	1,5

	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquiditeiten	Totaal
Stand per 1 januari 2022	13,3	6,1	0,6	20,0
Aankopen	1,2	0,4	0,1	1,7
Verkopen	-3,4	-2,2	-0,4	-6,0
Waardemutaties	-1,5	-1,3	0,1	-2,7
Stand per 31 december 2022	9,6	3,0	0,4	13,0

	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2022	1,0	0,3	-	1,3
Aankopen	0,2	-	0,1	0,3
Verkopen	-0,1	-	-	-0,1
Waardemutaties	-0,2	-0,1	-	-0,3
Stand per 31 december 2022	0,9	0,2	0,1	1,2

Verloopoverzicht belegde waarden PR2023 op moduleniveau 2023

	Stand per 1 januari 2023	Aankopen	Verkopen	Overige mutaties	Waarde mutaties	Stand per 31 december 2023
Module rente	-	84,8	-0,5	-	2,6	86,9
Module matching	-	50,6	-0,7	-	3,6	53,5
Module rendement	-	290,6	-4,2	-	9,0	295,4
	-	426,0	-5,4	-	15,2	435,8

Belegde waarden per beleggingscategorie op basis van doorkijk per 31 december 2023

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Module rente	-	-	86,9	-	86,9
Module matching	-	-	53,5	-	53,5
Module rendement	60,9	99,8	49,0	85,7	295,4
	60,9	99,8	189,4	5,7	435,8

3. VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

	31-12-2023	31-12-2022
Vordering op werkgevers	0,3	1,7
Doorbelaste kosten inzake Wtp / DC-regeling	0,4	2,0
Waardeoverdrachten	3,5	5,3
Belastingdienst inzake btw	0,5	0,9
	4,7	9,9

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode. Ultimo 2023, evenals in 2022, is geen voorziening voor oninbaarheid opgenomen.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. OVERIGE ACTIVA

	31-12-2023	31-12-2022
Liquide middelen (pensioenbeheer)	2,5	19,4

Onder de liquide middelen worden de kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen opgenomen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

5. STICHTINGSKAPITAAL EN RESERVES

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Overige reserve
Stand per 1 januari 2023	3.584,1
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-109,5
Stand per 31 december 2023	3.474,6
	Overige reserve
Stand per 1 januari 2022	5.987,1
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-2.403,0
Stand per 31 december 2022	3.584,1

Solvabiliteit

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Pensioenvermogen	24.574,2	116,5	23.065,7	118,4
Af: technische voorzieningen	21.099,6	100,0	19.481,6	100,0
Eigen vermogen	3.474,6	16,5	3.584,1	18,4
Af: vereist eigen vermogen	2.766,9	13,1	2.830,2	14,5
Vrij vermogen	707,7	3,4	753,9	3,9
Minimaal vereist eigen vermogen	877,3	4,2	820,2	4,2
Actuele dekkingsgraad		116,5		118,4
Beleidsdekkingsgraad		118,8		120,9

De beleidsdekkingsgraad is het voortschrijdende gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden. De beleidsdekkingsgraad ultimo 2023 bedraagt 118,8%. De financiële positie van het fonds wordt bepaald aan de hand van de beleidsdekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is hoger dan de vereiste dekkingsgraad van 113,1% en hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%. Hierdoor is per 31 december 2023 geen sprake van een tekort.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad is als volgt:

	2023 %	2022 %
Dekkingsgraad per 1 januari	118,4	122,6
M1 Premie	-0,4	-0,5
M2 Uitkeringen	0,6	0,5
M3 Toeslagen	-3,0	-7,1
M4 RTS	-3,9	59,4
M5 Rendement	4,7	-34,7
M6 Overigen	-0,1	-1,0
Kruisefect	0,2	-20,8
Dekkingsgraad per 31 december	116,5	118,4

De dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen inzake de bij een pensioenfonds ondergebrachte pensioenregelingen en de technische voorzieningen van een pensioenfonds. Dit betreft zowel de technische voorziening voor risico fonds als de technische voorziening voor risico deelnemers.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. De technische voorzieningen en het pensioenvermogen die ten grondslag liggen aan de berekening van de dekkingsgraad worden bepaald op basis van de actuele stand van de pensioenadministratie, het belegd vermogen van het fonds en de overlopende posten uit de financiële administratie.

6. TECHNISCHE VOORZIENINGEN VOOR RISICO FONDS

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	Technische voorzieningen
Stand per 1 januari 2023	19.467,4
Mutatie technische voorzieningen	1.179,9
Stand per 31 december 2023	20.647,3
	Technische voorzieningen
Stand per 1 januari 2022	26.514,9
Mutatie technische voorzieningen	-7.047,5
Stand per 31 december 2022	19.467,4

Belangrijke schattingen voor de bepaling van de technische voorzieningen zijn de levensverwachting, ervaringssterfte, partnerfrequentie en een opslag voor uitvoeringskosten. De belangrijkste schattingen zijn in 2023 niet gewijzigd.

(a) Mutatie technische voorzieningen

	2023	2022
Pensioenopbouw	12,0	445,7
Indexering en overige toeslagen	508,0	1.635,1
Rentetoevoeging	629,1	-133,2
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-607,6	-558,3
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-10,6	-2,4
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-24,0	8,3
Wijziging marktrente (incl. UFR-stap)	654,9	-8.659,4
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	216,3
Overige wijzigingen	18,1	0,4
	1.179,9	-7.047,5

Voor een toelichting op bovenstaande mutaties wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

Specificatie aantallen en voorziening pensioenverplichting voor risico fonds:

	Aantal	31-12-2023 in miljoen euro	Aantal	31-12-2022 in miljoen euro
Actieve deelnemers	32.059	677,9	29.507	5.546,0
Gewezen deelnemers	49.730	11.718,7	52.111	6.427,5
Pensioengerechtigden	24.808	8.250,7	24.189	7.493,9
	106.597	20.647,3	105.807	19.467,4

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

(b) Korte beschrijving van de pensioenregeling

De tot ultimo 2022 van toepassing zijnde pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een CDC-regeling met een pensioenrichtleeftijd van 68 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het fonds over de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd.

Vanaf 31 december 2022 is het fonds overgegaan op een DC-regeling. De per 31 december 2022 opgebouwde rechten worden (nog) niet omgezet naar kapitaal. De spaarpremie van de DC-regeling wordt vanaf 2023 belegd in individuele beleggingskapitalen. Naast de spaarpremies worden opslagen betaald om de uitvoeringskosten, het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico te financieren. De beleggingskapitalen vallen binnen de voorziening voor risico deelnemers (zie paragraaf 7).

Indexatiebeleid

De indexatie van de opgebouwde aanspraken, van de ingegane pensioenen en van de premievrije pensioenaanspraken is voorwaardelijk en conform een indexatiestaffel. De indexatie gaat ten laste van de vrije middelen.

7. VOORZIENING VOOR RISICO DEELNEMERS

	31-12-2023	31-12-2022
Vrijwillig aanvullende Flexioen-regeling	15,2	13,0
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	1,3	1,2
PR2023	435,8	-
	452,3	14,2

Voorziening voor risico deelnemers totaal

	2023	2022
Stand per 1 januari	14,2	21,3
Premie	411,2	1,6
Inkomende waardeoverdrachten	12,0	-
Onttrekkingen	-2,2	-5,7
Beleggingsresultaten risico deelnemers	17,1	-3,0
Stand per 31 december	452,3	14,2

Vrijwillig aanvullende Flexioen-regeling

	2023	2022
Stand per 1 januari	13,0	20,0
Premie	0,8	1,4
Onttrekkingen	-0,6	-5,6
Beleggingsresultaten risico deelnemers	2,0	-2,8
Stand per 31 december	15,2	13,0

Vrijwillige netto Flexioen-regeling

	2023	2022
Stand per 1 januari	1,2	1,3
Stortingen	0,1	0,2
Onttrekkingen	-	-0,1
Beleggingsresultaten risico deelnemers	-	-0,2
Stand per 31 december	1,3	1,2

PR2023

	2023	2022
Stand per 1 januari	-	-
Premie	411,2	-
Inkomende waardeoverdrachten	12,0	-
Stand per 31 december	423,2	-
Onttrekkingen	-1,6	-
Beleggingsresultaten risico deelnemers	14,2	-
Stand per 31 december	435,8	-

8. OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA

	31-12-2023	31-12-2022
Derivaten	4.746,7	6.088,2
Vooruitbetaalde premie	0,7	-
Belastingen en premies sociale verzekeringen	15,9	15,2
Waardeoverdrachten	0,9	3,5
Overige schulden	7,3	7,5
Nog te verwerken sterfteresultaat PR2023	0,2	-
	4.771,7	6.114,4

Onder derivaten worden hier de derivaten met een negatieve waarde opgenomen.
Zie ook de specificaties onder beleggingen.

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

RISICOBEEHER

(a) Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele indexatie van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet vermindern.

De actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	Vermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad (%)
Stand per 31 december 2022	23.065,7	19.481,6	118,4
Mutatie	1.508,5	1.618,0	-1,9
Stand per 31 december 2023	24.574,2	21.099,6	116,5

Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

	31-12-2023	31-12-2023
Technische voorzieningen	21.099,6	19.481,6
Buffers:		
S1 Renterisico	109,5	286,1
S2 Risico zakelijke waarden	2.270,8	2.303,4
S3 Valutarisico	589,3	421,9
S4 Grondstoffenrisico	524,8	508,9
S5 Kredietrisico	474,8	465,8
S6 Verzekeringstechnisch risico	565,9	512,1
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	-	-
Diversificatie effect	-1.768,2	-1.667,9
Totaal S (vereiste buffers)	2.766,9	2.830,3
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	23.866,5	22.311,9
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	24.574,2	23.065,7
Surplus/Surplus	707,7	753,8

Het fonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het fonds het standaard model van DNB toe.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid; (vanwege CDC-afspraken geen actief sturingsinstrument)
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

(b) Marktrisico (S1 - S4)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentekoersen (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst door Achmea Investment Management in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall-marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuilles vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de marktwaarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2023		31-12-2022	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (voor derivaten)	11.288,8	5,4	11.397,8	5,6
Duration van de totale portefeuille (na derivaten)	24.139,7	14,6	23.048,4	12,6
Technische voorzieningen	21.099,6	18,2	19.481,6	18,8

De duration van de beleggingen is aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duration-mismatch', ofwel renterisico. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), met als gevolg dat de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Wanneer het beleid gericht is op het verkleinen van de 'duration-mismatch' kan het fonds de volgende dingen doen:

- In plaats van aandelen meer langlopende obligaties kopen, omdat aandelen per definitie een duratie van nul hebben.
- Binnen de portefeuille de kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties.
- Renteswaps of swaptions aangaan.

Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het fonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente. Hierdoor wordt de 'duration-mismatch' verkleind, maar wordt het fonds wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het fonds aan de tegenpartij betaalt. Met een swaption kan het fonds tijdelijk het risico van een verdere rentedaling afdekken. Hiervoor betaalt het fonds een premie, maar hier staat tegenover dat de dekkingsgraad van het fonds stijgt bij eventuele rentestijgingen. Bij het afsluiten van een swap of een swaption kan het renterisico dus worden gereduceerd.

Het fonds beschermt de dekkingsgraad tegen (gecombineerde) extreme dalingen van zowel rente als aandelen door middel van het beheer van het rente- en aandelenrisico. Hiervoor is een hedge opgezet, opgebouwd uit drie delen:

- rentehedge;
- aandelenhedge;
- inflatiehedge.

Rentehedge

Het beleid van het fonds is om het renterisico op de dekkingsgraad voor 85% af te dekken. Dit wordt gedaan voor 60% via renteswaps en staatsobligaties en voor 25% via swaptions.

Aandelenhedge

De aandelenhedge wordt ingezet om het neerwaartse risico op aandelen te beperken. In 2023 is besloten om deze optiecontracten in de tijd uit te laten lopen en niet in stand te houden.

Inflatiehedge

Het fonds heeft een beperkte inflatiehedge door het aanhouden van inflatieswaps. Hier zijn het afgelopen jaar geen wijzigingen in geweest.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2023 in %		31-12-2022 in %	
Resterende looptijd < 1 jaar	1.516,7	13,4	2.034,7	17,9
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	3.200,2	28,4	3.254,9	28,6
Resterende looptijd > 5 jaar	6.571,9	58,2	6.108,2	53,5
	11.288,8	100,0	11.397,8	100,0

S2 Risico zakelijke waarden

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged middels het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Het risico van zakelijke waarden werd in het verslagjaar deels afgedekt door aandelenopties. De onderliggende waarde van deze derivaten bestaat uit aandelenindices die aansluiten bij de aandelenbenchmark van Rabobank Pensioenfonds. In 2023 is besloten om deze aandelenopties uit de portefeuille te laten lopen, waardoor ze in de tijd afgebouwd zullen worden.

Specificatie vastgoedbeleggingen naar aard:

	31-12-2023 in %		31-12-2022 in %	
Winkels	18,6	0,6	26,5	0,8
Woningen	1.282,7	40,0	1.357,7	39,2
Grond	0,2	-	0,2	-
Maatschappelijk	57,7	1,8	61,7	1,8
Participaties in vastgoed maatschappijen	1.836,5	57,1	2.013,1	58,0
Overig	15,1	0,5	6,4	0,2
	3.210,8	100,0	3.465,6	100,0

Gevoeligheidsanalyse vastgoedbeleggingen:

Variabele	Gevoeligheid voor stijging/daling met in %	Invloed op indirect jaarresultaat (waardering) 2023 in miljoen euro
Netto-aanvangsrendement stijgt met	0,5	-154,3
Netto-aanvangsrendement daalt met	0,5	204,8

Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
Europa	2.525,9	78,7	2.795,8	80,7
Noord Amerika	500,1	15,6	491,7	14,2
Azië Pacific	119,7	3,7	105,3	3,0
Australië / Nieuw Zeeland	65,1	2,0	72,8	2,1
	3.210,8	100,0	3.465,6	100,0

Specificatie aandelen naar regio:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
Europa	865,3	18,7	803,2	18,2
Noord Amerika	2.424,6	52,4	2.320,8	52,6
Wereld	26,9	0,6	30,9	0,7
Azië Pacific	378,1	8,2	341,6	7,7
Australië / Nieuw Zeeland	81,8	1,8	85,9	2,0
Opkomende Markten	844,4	18,3	831,8	18,8
	4.621,1	100,0	4.414,2	100,0

Specificatie aandelen naar sector:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	850,8	18,4	825,4	18,7
Nijverheid en industrie	744,5	16,1	570,8	12,9
Handel	856,8	18,5	921,0	20,9
Overige dienstverlening	2.060,6	44,6	1.985,2	45,0
Diversen	108,4	2,4	111,8	2,5
	4.621,1	100,0	4.414,2	100,0

S3 Valutarisico

Het totaalbedrag dat buiten de euro wordt belegd, bedraagt ultimo jaar circa 40% (2022: 37%) van de beleggingsportefeuille en is voor 85% (2022: 96%) afgedekt naar de euro. De belangrijkste valuta daarin zijn de US-dollar (USD), het Britse pond (GBP) en de Japanse yen (JPY). Afdekking van de Australische dollar (AUD) en de Canadese dollar (CAD) wordt afgebouwd. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 137,9 miljoen (2022 € 67,1 miljoen).

Het valutarisico (S3) is toegenomen. Dit komt doordat het fonds in 2023 is gestart om de afdekking van het valutarisico stapsgewijs gedeeltelijk af te bouwen.

Het valutarisico en de valutapositie voor en na afdekking worden in onderstaande tabel weergegeven:

	Positie voor afdekking	Valuta-derivaten	Nettopositie na afdekking 2023	Nettopositie na afdekking 2022
GBP	400,3	-188,8	211,5	91,2
JPY	312,9	-171,5	141,4	-76,1
USD	6.039,3	-5.546,4	492,9	-560,5
AUD	179,9	-	179,9	-14,1
CAD	84,9	11,2	96,1	-22,0
CHF	125,7	-	125,7	-23,8
HKD	193,1	-	193,1	-4,5
Overig	2.027,6	-	2.027,6	2.031,0
	9.363,7	-5.895,5	3.468,2	1.421,2

S4 Grondstoffenrisico

Het grondstoffenrisico betreft alle risico's die te maken hebben met beleggingen in grondstoffen (commodities), zoals risico's die voortvloeien uit een veranderend vraag en aanbod. De omvang van de buffer voor het grondstoffenrisico moet dusdanig zijn dat een waardedaling van 35% kan worden opgevangen voor dat deel van de portefeuille dat in grondstoffen is belegd.

(c) Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars. Over beursgenoteerde derivaten wordt geen kredietrisico gelopen.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door: het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

Specificatie vastrentende waarden naar sector:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
Nederlandse overheidsinstellingen	1.612,8	14,3	1.625,2	14,3
Buitenlandse overheidsinstellingen	5.644,1	49,9	5.803,5	50,8
Financiële instellingen	2.412,3	21,4	2.370,8	20,8
Handel- en industriële bedrijven	902,0	8,0	769,6	6,8
Andere instellingen	717,6	6,4	828,7	7,3
	11.288,8	100,0	11.397,8	100,0

Specificatie vastrentende waarden naar regio:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
Ontwikkelde markten	10.061,7	89,1	10.261,3	90,0
Opkomende markten	1.227,1	10,9	1.136,5	10,0
	11.288,8	100,0	11.397,8	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2023		31-12-2022	
		in %		in %
AAA	5.825,0	51,5	6.004,1	52,7
AA	2.407,1	21,3	1.864,6	16,4
A	600,6	5,3	616,2	5,4
BBB	1.002,1	8,9	906,3	8,0
BB	839,7	7,4	778,2	6,8
B	378,4	3,4	353,2	3,1
CCC	99,1	0,9	96,1	0,8
Geen rating	40,0	0,4	708,7	6,2
Overig	96,8	0,9	70,4	0,6
	11.288,8	100,0	11.397,8	100,0

De post overig betreft voornamelijk vorderingen inzake vastrentende waarden (beleggingsdebiteuren).

(d) Verzekeringstechnische, actuariële risico's (S6)

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognose tafel AG2022 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft in 2023 een negatief resultaat op sterfte behaald van € 2,8 miljoen (2022: -/€ 12,2 miljoen).

Bij een overlijden in PR2023 wordt het opgebouwde kapitaal in principe verdeeld onder de andere deelnemers (risicoverzekering voor nabestaandepensioen). Gezien het beperkte bedrag ultimo 2023 (€ 0,2 miljoen) heeft het bestuur besloten de uitdeling pas bij aanvang van de Wtp te verrichten.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

(e) Indexatierisico (actuariële risico's)

Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om de pensioenaanspraken van deelnemers, de ingegane pensioenen en de pensioenen van gewezen deelnemers te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, het rendement, de prijsinflatie en de demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is.

Vanaf 2015 dienen pensioenfondsen jaarlijks een reële dekkingsgraad te rapporteren aan DNB. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% betekent dat het fonds volledig kan indexeren met de prijsinflatie conform een toekomstbestendig indexatiebeleid. De berekeningswijze van de reële dekkingsgraad is opgenomen in artikel 7 van de 'Regeling Pensioenwet'. De reële dekkingsgraad op basis van deze berekeningswijze bedraagt 87,5% per 31 december 2023 (90,8% per 31 december 2022).

Naast de wettelijk gedefinieerde reële dekkingsgraad hanteert het fonds de reële dekkingsgraad waarbij de DNB rentetermijnstructuur gecorrigeerd wordt met de break-even inflatie (BEI). Deze dekkingsgraad bedraagt 71,4% per 31 december 2023 (67,4% per 31 december 2022).

(f) Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies verkocht kunnen worden om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

(g) Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal of die meer dan 5% van de beleggingscategorie waartoe de belegging behoort, uitmaakt. Dit betreft de volgende posten:

	31-12-2023	31-12-2022
Duitsland	2.620,0	3.219,4
Nederland	1.682,9	1.529,6
Frankrijk	1.361,6	1.129,6
Robeco High Yield Bond Fund	-	618,5
SRP Direct Real Estate	1.358,9	1.446,2
AQR GRP EL Offshore Fund Ltd.	570,7	611,7
Bridgewater All Weather Portfolio Limited	563,4	615,2
Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund inzake SRP	623,7	617,7
Achmea IM Euro Local Government Loans Fund	1.063,7	498,9
Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds	825,7	807,7

Het tegenpartij risico dat in voorgaande tabel wordt uitgedrukt is nagenoeg volledig afgedekt door onderpand.

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico. Het concentratierisico wordt niet alleen gemitigeerd door spreiding van activa en passiva, maar vermindering van het risico kan ook worden bewerkstelligd door overeenkomsten inzake onderpand. Het fonds heeft collateral agreements met tegenpartijen uit hoofde van zijn acti-

viteiten op het gebied van het uitlenen van effecten (securities lending), alsmede met Rabobank (International) ten aanzien van de strategische hedge.

(h) Overige niet-financiële risico's

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheerrisico

De aandelenportefeuille van het fonds wordt passief beheerd. Het fonds neemt in de berekening van het vereist eigen vermogen daarom geen opslag op voor het actief beheerrisico op de aandelen.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

De sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders worden tot verbonden partijen van het Rabobank Pensioenfonds gerekend.

Transacties met bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

Overige transacties met verbonden partijen

De pensioenregeling is een 'toegezegde bijdrage'-regeling van:

- a. een vaste premie van 27% voor alle deelnemers, waarvan 2% op basis van vrijwilligheid
- b. een leeftijdsafhankelijke compensatiepremie
- c. een opslag voor uitvoeringskosten
- d. een opslag voor risicopremies.

Indien sprake is van een premieachterstand ter grootte van 5% van de totale door het fonds te ontvangen jaarpremie en als tevens niet voldaan wordt aan de bij of krachtens wettelijke bepalingen geldende eisen met betrekking tot het minimaal vereiste eigen vermogen van het fonds, informeert het fonds elk kwartaal het verantwoordingsorgaan en de ondernemingsraad.

Bij een ingrijpende wijziging van omstandigheden kan de werkgever de premiebetaling aan het fonds tussentijds verminderen, opschorten of beëindigen. Mocht dit voorkomen, dan zal het fonds de deelnemers hierover direct informeren.

Rabobank Nederland is primair verantwoordelijk voor de juiste, tijdige en volledige mutaties in de basisgegevens. Het fonds is verantwoordelijk voor de juiste, tijdige en volledige verwerking hiervan. Jaarlijks belast Rabobank Nederland kosten die zij maakt ten behoeve van de organisatie van het fonds door aan het fonds.

Sinds 1 november 2011 leent het fonds effecten uit de portefeuille exclusief uit aan inlener Rabobank. Het uitlenen van effecten vindt plaats tegen levering van onderpand door de inlener, aangevuld met een opslag. BNYMellon, de custodian van het fonds, faciliteert dit securities lending programma onder andere op het gebied van collateral management.

Het fonds ontvangt tevens van Rabobank collateral ter afdekking van het tegenpartij risico betreffende derivaten. Deze zekerheden zijn van een vooraf gedefinieerde kredietwaardigheid. Er geldt een afslagpercentage op de waardering van de zekerheden en er vindt een beoordeling plaats ter voorkoming van het concentratierisico.

Ultimo 2023 bedroeg de waarde van de uitgeleende aandelen en obligaties € 1.204,2 miljoen (2022: € 236,4 miljoen). Hierbij zijn door de tegenpartij zekerheden gesteld ter dekking van het risico van niet-teruglevering tot een bedrag van € 1.906,9 miljoen (2022: € 1.034,0 miljoen).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft het pensioenbeheer uitbesteed aan Achmea Pensioenservices. Voor 2023 zijn voor pensioenbeheer afspraken gemaakt voor een vaste vergoeding op basis van het vigerende contract. De verplichting voor 2024 bedraagt € 10,5 miljoen.

Voor het vermogensbeheer wordt het fonds ondersteund door Achmea Investment Management (AIM) en Cardano. Deze adviseren het fonds, doen transacties namens het fonds en verzorgen de waardering, administratie, monitoring en risicomanagement van de strategische hedge. Het fonds

heeft hiervoor in 2010 een tripartiete overeenkomst met AIM en Cardano afgesloten. Daarnaast is een overeenkomst voor het financieel pensioen management afgesloten met AIM en een overeenkomst met Syntrus Achmea Real Estate & Finance voor het vastgoedbeheer. De verplichting voor 2024 bedraagt € 20,8 miljoen.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenoemde voorbeleggingen):

	31-12-2023	31-12-2022
Vastgoed	49,5	111,0
Private Equity	353,1	514,8
Hypotheken	93,0	93,5
Infrastructuur	163,4	363,3
	659,0	1.082,6

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het fonds en heeft het fonds geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Verstreekte zekerheden en garanties

Per balansdatum zijn er geen zekerheden en garanties verstrekt.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2023 dan op grond van dit jaarrapport kan worden verkregen.

7 Toelichting op de staat van baten en lasten

(in miljoenen euro's)

9. PREMIEBIJDRAGEN VOOR RISICO FONDS

	2023	2022
Werkgevers- en werknemersgedeelte CDC	0,8	436,4
Betaalde PVI-premie	-13,2	-
Premie DC opslagen PR2023	36,5	-
	24,1	436,4

De PVI-premie is een premie voor AO-ers, betaald door de CDC-regeling aan de DC-regeling. De hierin begrepen opslagen ad € 1,0 miljoen blijven binnen de CDC-regeling.

De feitelijke premie bestaat vanaf 2023 uit:

- een vaste premie van 27% voor alle deelnemers, waarvan 2% op basis van vrijwilligheid
- een leeftijdsafhankelijke compensatiepremie
- een opslag voor uitvoeringskosten
- een opslag voor risicopremies.

Naast de nieuwe beschikbare premiereregeling zijn de vrijwillige beschikbare premiereregelingen (Bruto en Netto Flexioen) nog onderdeel van het fonds. Een bedrag van € 0,8 miljoen betreft premie met terugwerkende kracht van de CDC-regeling.

Voor de kostendekkende en feitelijke premie wordt vanaf hier de totale premie meegenomen, dus inclusief de premie voor risico deelnemers. De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2023	2022
Kostendekkende premie	435,2	505,9
Gedempte kostendekkende premie	-	350,1
Feitelijke premie	435,3	436,4

De kostendekkende premie bedraagt € 435,2 miljoen en is daarmee lager dan de feitelijke premie. De feitelijke premie is derhalve kostendekkend. De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2023	2022
Kosten pensioenopbouw	423,2	454,7
Pensioenuitvoeringskosten	6,7	-0,9
Solvabiliteitsopslag	5,3	52,1
	435,2	505,9

Er is geen sprake van toegepaste premiekortingen en /of premieopslagen. De samenstelling van de gedempte kostendekkende premie is als volgt:

	2023	2022
Kosten pensioenopbouw	-	315,0
Pensioenuitvoeringskosten	-	-0,9
Solvabiliteitsopslag	-	36,0
	-	350,1

In PR2023 is een gedempte kostendekkende premie vanwege het DC-karakter van de regeling niet meer van toepassing.

Bij de bepaling van de gedempte kostendekkende premie in 2022 werd gebruik gemaakt van een rentetermijnstructuur die gelijk is aan het gemiddelde van 120 eindemaandstructuren van de periode 31 oktober 2011 tot en met 30 september 2021. De risicokoopsommen waren gebaseerd op het risicokapitaal binnen het fonds.

10. PREMIEBIJDAGEN VOOR RISICO DEELNEMERS

	2023	2022
Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling	0,8	1,4
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	0,1	0,2
PR2023 - basisregeling	385,3	-
PR2023 - compensatieregeling	25,0	-
	411,2	1,6

Het fonds is per 31 december 2022 overgegaan op een DC-regeling, PR2023. De premie voor de basisregeling en de compensatieregeling worden belegd voor rekening en risico van de deelnemers, de opslagen blijven achter voor risico fonds.

Het fonds kent buiten de opbouw in PR2023 een vrijwillige aanvullende pensioenregeling (Flexioen) en een vrijwillige netto Flexioen-regeling. De deelnemer kan hierin sparen voor een aanvullend pensioen. De deelnemer kan bijdragen storten voor zover de deelnemer hiervoor fiscale ruimte heeft. De bijdragen zijn geheel voor rekening van de deelnemer.

11. BELEGGINGSRESULTATEN VOOR RISICO PENSIOENFONDS

2023	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	78,4	-325,1	-11,9	-258,6
Aandelen	98,3	644,4	-1,2	741,5
Vastrentende waarden	211,8	570,7	-3,8	778,7
Derivaten	-283,1	580,9	-3,2	294,6
Overige beleggingen	62,3	88,4	-12,7	138,0
	167,7	1.559,3	-32,8	1.694,2

2022	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	84,1	118,0	-16,9	185,2
Aandelen	143,2	-1.064,3	-1,3	-922,4
Vastrentende waarden	129,0	-2.709,7	-4,4	-2.585,1
Derivaten	164,7	-6.121,0	-3,1	-5.959,4
Overige beleggingen	-0,8	-26,1	-14,1	-41,0
	520,2	-9.803,1	-39,8	-9.322,7

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan uit beheervergoedingen € 17,9 miljoen (2022: € 23,1 miljoen) en exploitatiekosten voor vastgoed € 0,7 miljoen (2022: € 0,8 miljoen).

De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer € 9,1 miljoen (2022 € 8,0 miljoen), bewaarloon € 1,9 miljoen (2022 € 1,6 miljoen) en overige kosten € 1,8 miljoen (2022 € 1,3 miljoen).

In aanvulling op de kosten vermogensbeheer zoals deze in bovenstaande zijn gespecificeerd is er tevens sprake van transactiekosten en kosten die ten laste zijn gebracht van de indirecte beleggingsopbrengsten van beleggingsfondsen.

Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 66,5 miljoen (2022: € 60,0 miljoen).

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2023 € 9,3 miljoen (2022: € 28,8 miljoen).

12. BELEGGINGSRESULTATEN VOOR RISICO DEELNEMERS

2023	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling	-	1,6	-	1,6
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	-	0,4	-	0,4
Beleggingsresultaten PR2023	-	15,1	-	15,1
	-	17,1	-	17,1

2022	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling	-	-2,8	-	-2,8
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	-	-0,2	-	-0,2
	-	-3,0	-	-3,0

De kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht zijn onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten.

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten.

13. PENSIOENUITKERINGEN

	2023	2022
Ouderdomspensioen	520,3	477,4
Partnerpensioen	75,0	69,1
Wezenpensioen	1,7	1,6
Arbeidsongeschiktheidspensioen	9,9	10,1
Afkopen	0,5	0,3
	607,4	558,5

De indexatie van de uitkeringen per 1 juli zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt 2,63% (2022: 6,18%).

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 594,89 (2022: € 520,35) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

14. PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN

	2023	2022
Administratiekosten	13,2	11,9
Accountantskosten	0,2	0,2
Advieskosten	0,7	0,5
Bestuurskosten	0,4	0,4
Overige kosten	1,8	1,4
	16,3	14,4

De accountantskosten, zoals hiervoor opgenomen als onderdeel van de pensioenuitvoeringskosten, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2023	2022
Controle van de jaarrekening	0,2	0,1

Deze controlewerkzaamheden zijn zowel in 2023 als in 2022 uitgevoerd door Ernst & Young Accountants LLP. Er zijn geen non-assurance werkzaamheden verricht.

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd.

Bezoldiging bestuurders

Het pensioenfonds werkt onafhankelijk van onze aangesloten ondernemingen. In 2017 is gekozen voor een zogenoemd omgekeerd gemengd bestuursmodel. Bij het omgekeerd gemengde model bestaat het bestuur uit uitvoerende en niet-uitvoerende bestuursleden. Daarnaast is er een onafhankelijk voorzitter, die is ook onderdeel van de NUB. De uitvoerend bestuurders (UB) zorgen voor de dagelijkse gang van zaken binnen het pensioenfonds en richten zich op beleidsvoorbereiding, -monitoring en -implementatie. De niet-uitvoerend bestuurders (NUB) houden toezicht op de uitvoering van het beleid. De onafhankelijk voorzitter ziet toe op het goed en onafhankelijk functioneren van het intern toezicht en het goed functioneren van het bestuur als geheel. De drie UB zijn in dienst van de Rabobank. Zij doen hun werk onafhankelijk. Hun onafhankelijkheid van de Rabobank is geborgd door een overeenkomst tussen de Rabobank en het pensioenfonds. Zij ontvangen een vergoeding op basis van de voor hen geldende arbeidsvoorwaarden van de Rabobank. De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reizen verblijfkosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2023: € 0,4 miljoen (2022: € 0,4 miljoen). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Bezoldiging Personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. Per 14 juni 2017 is er geen sprake meer van een statutaire directie maar van een bestuursbureau. De specialisten van het bestuursbureau geven ondersteuning bij de voorbereiding van beleid en bestuurlijke dossiers. Het bestuursbureau ondersteunt ook de UB bij de monitoring van onze uitbestedingspartijen op de uitvoering van de pensioenregeling, vermogensbeheer, onze communicatie en het risicomanagement. De medewerkers zijn in dienst van de Rabobank. Ze zijn onafhankelijk door een overeenkomst tussen het fonds en de Rabobank. De medewerkers van het bestuursbureau krijgen een vergoeding op basis van voor hen geldende arbeidsvoorwaarden bij de Rabobank.

15. MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENINGEN VOOR RISICO FONDS

	2023	2022
Pensioenopbouw	12,0	445,7
Indexering en overige toeslagen	508,0	1.635,1
Rentetoevoeging	629,1	-133,2
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-607,6	-558,3
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-10,6	-2,4
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-24,0	8,3
Wijziging marktrente inclusief UFR-stap	654,9	-8.659,4
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	216,3
Overige wijzigingen	18,1	0,4
	1.179,9	-7.047,5

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de technische voorzieningen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten op ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Vanaf 2023 vindt geen nieuwe pensioenopbouw meer plaats vanwege de overgang naar de beschikbare premiereregeling. Deze post bevat vanaf 2023 de risicokoopsommen voor overlijden

en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en de vrijval van spaarpremie 2023 uit de schade-reserve voor de premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Indexering en overige toeslagen

In de staat van baten en lasten is de last uit hoofde van indexering en overige toeslagen welke aan het verslagjaar moet worden toegerekend verantwoord.

De indexatie van de opgebouwde aanspraken, van de ingegane pensioenen en van de premievrije pensioenaanspraken is voorwaardelijk en conform een indexatiestaffel. De indexatie gaat ten laste van de vrije middelen van het fonds.

De indexatie van de opgebouwde aanspraken van deelnemers, van de ingegane pensioenen en van de premievrije pensioenaanspraken in 2023 bedroeg 2,63% (in 2022: 6,18%).

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 3,624% positief (2022: 0,486% negatief), zijnde € 629,1 miljoen (2022: € 133,2 miljoen negatief). Het rentepercentage is afgeleid van de eenjaarsrente uit de rentetermijnstructuur per begin van het boekjaar zoals gepubliceerd door DNB.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder toelichting 17 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente incl. UFR-stap

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Dit had een verhogend effect van € 654,9 miljoen.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De wijziging actuariële uitgangspunten in 2022 ad € 216,3 miljoen betrof het effect van de verhoging van de overgang naar Prognosetafel AG2022 ad € 153,9 miljoen en de overgang naar een nieuwe ervaringssterfte ad € 62,4 miljoen. In 2023 zijn er geen wijzigingen in actuariële grondslagen.

Overige wijzigingen

	2023	2022
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	-2,6	-12,2
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	1,1	8,8
Resultaat op mutaties	20,0	0,6
Resultaat op overige technische grondslagen	-0,8	31,8
Overige resultaten	0,4	-28,6
	18,1	0,4

16. WIJZIGING VOORZIENING VOOR RISICO DEELNEMERS

	2023	2022
Vrijwillige aanvullende Flexioen-regeling	2,0	-7,0
Vrijwillige netto Flexioen-regeling	0,3	-0,1
PR2023	435,8	-
	438,1	-7,1

17. SALDO OVERDRACHT VAN RECHTEN

	2023	2022
Inkomende waardeoverdrachten	7,9	40,3
Inkomende waardeoverdrachten in PR2023	12,0	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-33,6	-31,6
Uitgaande waardeoverdrachten PR2023	-0,1	-
Uitgaande waardeoverdrachten uit Flexioen	-0,6	-5,7
	-14,4	3,0

Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:	2023	2022
- toevoeging aan de technische voorzieningen	5,1	40,6
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-29,1	-32,3
	-24,0	8,3

Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:	2023	2022
- overgenomen pensioenverplichting	2,8	-0,3
- overgedragen pensioenverplichting	-4,5	0,7
	-1,7	0,4

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar toe te voegen aan de overige reserve.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting
Rabobank Pensioenfonds heeft
de jaarrekening 2023 vastgesteld
in de vergadering van 14 mei 2024

Utrecht, 15 mei 2024

Th.W.A. Camps (onafhankelijk voorzitter)

J.L. Jonk

L. Treur

N.J.M. Beuken

S. van Kimmenaede

J.S. van Zanden

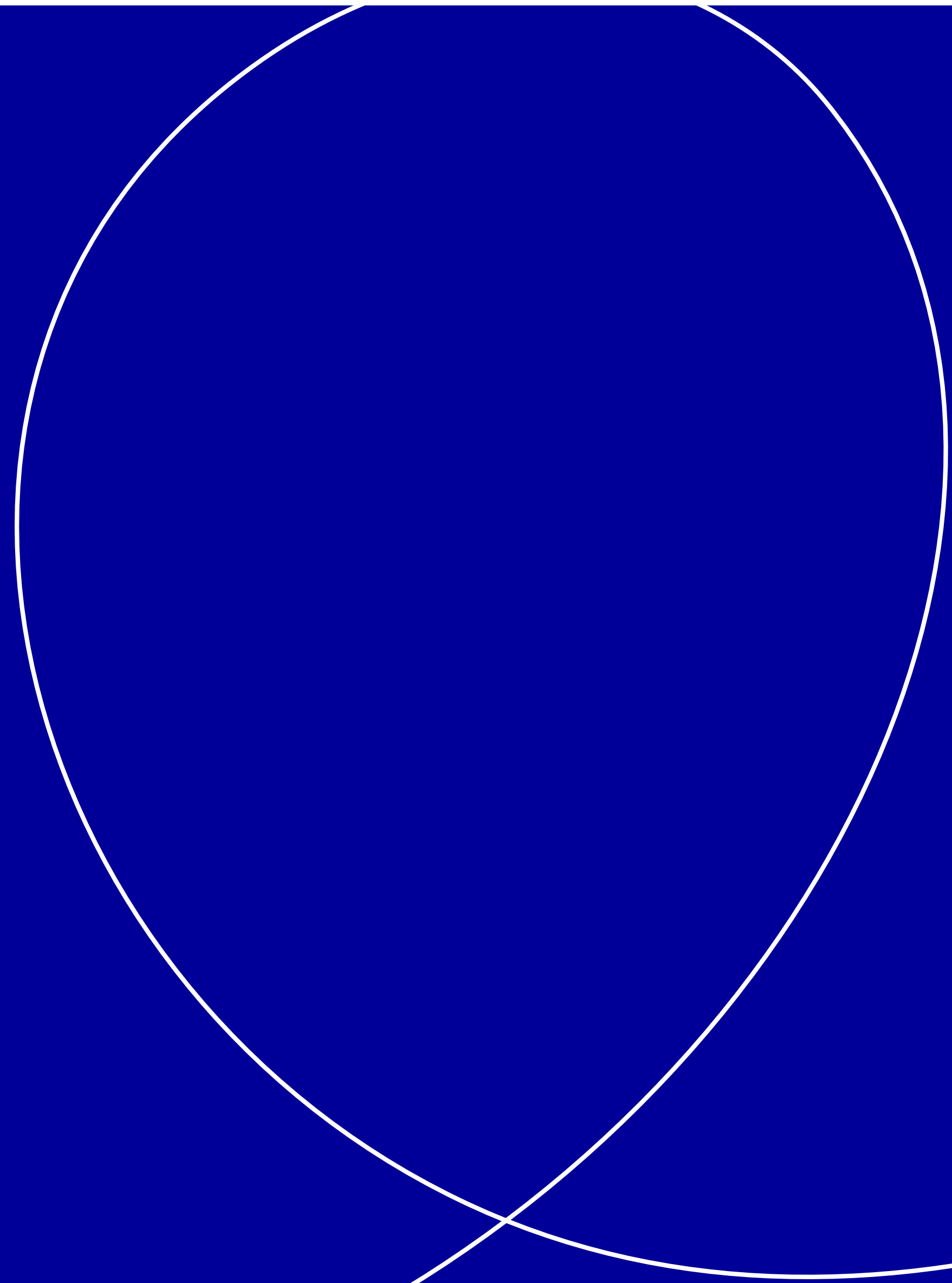
H.F.P. van Capelleveen

M.P. Mos

A.B.J.M. de Hoon

S.J.C.W. Schellekens

Overige gegevens

Statutaire regeling over de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2023 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Rabobank Pensioenfonds te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Rabobank Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 240 miljoen. Met de accountant ben ik overeen-

gekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 10 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;

- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Rabobank Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Utrecht, 15 mei 2024

drs. W. Eikelboom AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Rabobank Pensioenfonds

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2023 van Stichting Rabobank Pensioenfonds te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Rabobank Pensioenfonds per 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2023
- de staat van baten en lasten over 2023
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie [Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening](#).

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Rabobank Pensioenfonds (hierna ook wel het pensioenfonds) zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Rabobank Pensioenfonds voert als ondernemingspensioenfonds de collectieve pensioenregeling uit voor de Rabobankorganisatie. Het vermogensbeheer en het pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners, te weten Achmea Investment Management B.V., Syntrus Achmea Real Estate & Finance en Achmea Pensioenservices N.V. Wij hebben

bijzondere aandacht in onze controle besteed aan het vermogensbeheer en het pensioenbeheer op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

MATERIALITEIT

Materialiteit	€ 240 miljoen (2022: € 230 miljoen)
Toegepaste benchmark	1% van het pensioenvermogen per 31 december 2023, zijnde het totaal van de voorziening voor pensioenverplichtingen en de vrije reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids-) dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1,0% van het pensioenvermogen. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 10 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een ondernemingspensioenfonds. Wij hebben in het opdrachtteam specialisten opgenomen op het gebied van IT audit. Daarnaast hebben wij eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij verwijzen naar hoofdstuk *Risicomanagement en compliance* van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen en hoofdstuk *Verslag van het intern toezicht* van het jaarverslag waar het niet-uitvoerend bestuur op deze (fraude)risicoanalyse reflecteert.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode en de incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Wij houden rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken, aangezien dit risico in alle organisaties aanwezig is. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht in Toelichting 6 'Technische voorzieningen voor risico fonds' in de jaarrekening, waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'.

Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties, waaronder die met verbonden partijen.

Wij zijn uitgegaan van de veronderstelling dat er bij de opbrengstenverantwoording frauderisico's bestaan met name bij de indirecte beleggingsopbrengsten uit de directe beleggingen in vastgoed, de indirecte beleggingen in vastgoed en private equity. Wij beschrijven in de controleaanpak van het kernpunt Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen onze controlewerkzaamheden om in te spelen op de veronderstelde frauderisico's bij de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur en sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisaties).

Uit de door ons geïdentificeerde frauderisico's, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het kennis nemen van de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA), het lezen van notulen, het kennisnemen van rapporten van de sleutelfunctiehouders en de compliance officer en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controle-aanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht in het onderdeel 'Continuïteit' van Toelichting 4 van de jaarrekening, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten rondom solvabiliteit en liquiditeit. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

ONTWIKKELING EN TOELICHTING VAN DE (BELEIDS)DEKKINGSGRAAD

Risico

De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft.

De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting 5 'Stichtingskapitaal en reserves' van de jaarrekening.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.

Onze controle-aanpak

Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2023 hebben wij mede met gebruikmaking

van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuarieel rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.

Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden:

- Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betrof dit de indexatie per 1 juli 2023.
- Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris.

Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids) dekkingsgraad geëvalueerd.

Belangrijke observaties

Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2023 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

WAARDERING EN TOELICHTING VAN BELEGGINGEN ZONDER GENOTEERDE MARKTPRIJZEN

Risico

De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.

De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit de posities in direct vastgoed, vastgoed in ontwikkeling en derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity, infrastructuur, hypotheekfondsen, aandelenbeleggingsfondsen, obligatiebeleggingsfondsen, indirect vastgoed en risk parity kennen eveneens inherent relatief grotere waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum.

Het pensioenfonds heeft de waarderinggrondslagen voor de beleggingen beschreven in hoofdstuk 4 *Algemene toelichting* onder toelichting (g) en een nadere toelichting opgenomen in hoofdstuk 5 *Toelichting op de balans* onder toelichting 1(a) tot en met (g).

Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2023 € 1.359 miljoen is belegd in direct vastgoed en vastgoed in ontwikkeling, € 7.568 miljoen in niet-(beurs)genoteerde fondsen en dat € 1.043 miljoen (negatief) is belegd in derivaten. Dit betreft 35% van de totale beleggingen. Daarnaast is in de toelichting 'Risicobeheer' een gevoeligheidsanalyse opgenomen ten aanzien van de waardering van direct vastgoed.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten. Zoals tevens beschreven in 'Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's', hebben wij het veronderstelde frauderisico inzake de opbrengstenverantwoording gekoppeld aan de indirecte beleggingsopbrengsten uit beleggingen in direct vastgoed en niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity en indirect vastgoed.

Onze controle-aanpak Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de

beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Wij hebben de gehanteerde waarderinggrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2023.

- Voor de posities in direct vastgoed hebben wij de interne beheersmaatregelen van het taxatieproces onderzocht en met gebruikmaking van eigen vastgoedspecialisten voor een selectie van objecten de onafhankelijke taxaties en daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van marktgegevens (bandbreedtes).
- Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meeste recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum, alsmede de back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen

waardingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds.

- Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waardingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingsspecialisten betrokken.

Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.

Belangrijke observaties Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2023 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

WAARDERING VAN EN TOELICHTING TEN AANZIEN VAN DE TECHNISCHE VOORZIENINGEN

Risico

De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan het subjectieve element ervaringssterfte van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt.

Het pensioenfonds heeft de waardingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in hoofdstuk 4 *Algemene toelichting* onder toelichting (I) en een nadere toelichting opgenomen

in hoofdstuk 5 *Toelichting op de balans* onder toelichting 6. Uit deze toelichting blijkt dat een (schattings)wijziging heeft plaatsgevonden door de aanpassing van de UFR-methodiek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 72 miljoen hoger uitgekomen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.

Onze controle-aanpak Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij tevens gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van het pensioenfonds. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2023. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Wij hebben de gehanteerde waarderinggrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2023:

- Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderinggrondslagen besproken met de certificerend actuaris.
- Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.
- Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data-analyse, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse.

Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.

Belangrijke observaties Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2023 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het bestuur benoemd als accountant van Stichting Rabobank Pensioenfonds en reeds langdurig betrokken als externe accountant. Ondergetekende treedt vanaf de controle van boekjaar 2021 op als extern accountant van Stichting Rabobank Pensioenfonds.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten geleverd als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het dagelijks bestuur en het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de niet-uitvoerende bestuurders.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- Het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze

werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds.

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Communicatie

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

In dit kader geven wij ook een verklaring aan de auditcommissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

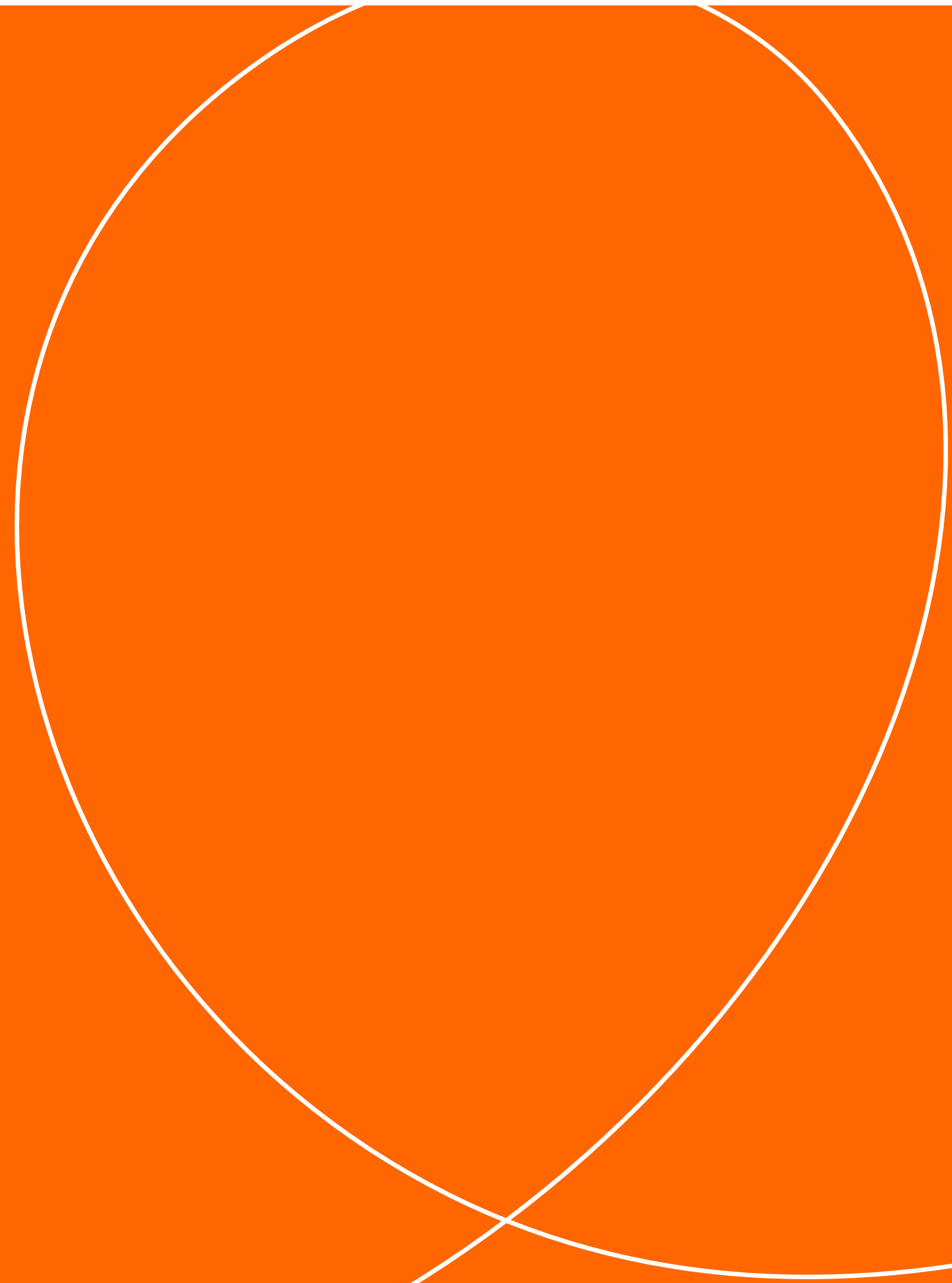
Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 15 mei 2024

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J.G. Kolsters RA ACA

Bijlagen

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Deze bijlagen zijn opgesteld om te voldoen aan de periodieke rapportages in het kader van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Het doel van de SFDR is om transparantie over duurzaamheid te vergroten. De primaire wetgeving van de SFDR trad per 10 maart 2021 in werking (Level 1). Vanaf 1 januari 2023 is ook de secundaire wetgeving van de SFDR, de gedelegeerde verordening, in werking getreden (Level 2). SFDR Level 2 beschrijft onder meer technische reguleringsnormen voor de periodieke verslaggeving voor financiële producten die zijn geclassificeerd als SFDR artikel 8 product. Voor pensioenfondsen geldt dat zij voor iedere pensioenregeling deze bijlage (Bijlage IV in de terminologie van SFDR) moeten aanhechten bij het jaarverslag; bij Rabobank Pensioenfondsen zijn dit de PR2023-regeling en de PR2014-regeling.

De periodieke verslaggeving met betrekking tot SFDR moet middels een wettelijk voorgeschreven template worden gerapporteerd, waaronder de lay-out, de teksten in de kantlijn, de vragen en de zalmkleurige figuren. Hierdoor wijkt de lay-out van de SFDR-bijlagen af van de vormgeving van de rest van het jaarverslag.

Het MVB-beleid is van toepassing op het totaal aan beleggingen van Rabobank Pensioenfondsen en dus op beide pensioenregelingen. Voor de deelnemers van beide pensioenregelingen worden geen specifieke beleggingen aangehouden en zijn de beleggingen onderdeel van het totaal aan beleggingen van Rabobank Pensioenfondsen. De ecologische en sociale kenmerken van PR2023-regeling en de PR2014-regeling zijn daarom gebaseerd op de kenmerken van de gehele beleggingsportefeuille van Rabobank Pensioenfondsen. De kwantitatieve gegevens van de twee regelingen zijn waar relevant geschaald ten opzichte van de gehele beleggingsportefeuille van Rabobank Pensioenfondsen.

SFDR-bijlage IV Pensioenregeling 2023

BIJLAGE IV

Periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Productbenaming: Pensioenregeling Stichting Rabobank pensioenfonds - PR2014/CDC
 Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): OPKWAPODCGNEC8GM4322

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een ecologische of sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Heeft dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

☒ ☐ Ja	☐ ☒ Nee
☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: %	☒ Dit product promootte ecologische/sociale (E/S-) kenmerken . Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het 14,14% duurzame beleggingen
☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden	☒ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden
☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden	☒ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden
☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: %	☐ met een sociale doelstelling
	☐ Dit product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd .

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Dit financiële product (hierna: deze Pensioenregeling) promoot de volgende ecologische en sociale kenmerken:

- ESG-integratie: De Pensioenregeling integreert op structurele wijze ESG-risico's en ESG-factoren in het beleggingsproces. De regeling streeft naar een portefeuille met een beter ESG-profiel dan dat van de marktbenchmark. Dit gebeurt aan de hand van een best-in-class beleid dat voor aandelen op de ESG-maatwerk benchmark is toegepast en aan de hand van instructies aan de vermogensbeheerders voor bedrijfsobligaties. Hierdoor wordt niet belegd in de slechtst-presterende bedrijven op basis van hun ESG-ratings. Per 1 januari 2024 is deze doelstelling voor aandelen, bedrijfsobligaties en Global High Yield geïmplementeerd.

- CO2-reductie: De CO2-intensiteit van de portefeuille wordt vergeleken met die van de portefeuille per 2019. Daarbij heeft de portefeuille als doelstelling de CO2-intensiteit te halveren ten opzichte van het referentiepunt. Per 1 januari 2024 is deze doelstelling voor aandelen, bedrijfsobligaties en Global High Yield geïmplementeerd.

- Uitsluitingsbeleid: De volgende investeringen zijn uitgesloten, zie voor meer detail het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds <https://www.rabobankpensioenfonds.nl/-/media/sites/rabobank/downloads/beleggingsbeleid/rpf-beleid-maatschappelijk-verantwoord-beleggen.pdf>:

- o ondernemingen die controversiële wapens produceren;
- o ondernemingen die met hun gedrag structureel de normen schenden van de VN Global Compact, de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten (UN Guiding Principles on Business & Human Rights), zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie;
- o producenten, toeleveranciers en verkopers van tabaksproducten;
- o ondernemingen die omzet behalen uit de winning van kolen en teerzandolie;
- o ondernemingen die omzet behalen uit de elektriciteitsopwekking uit kolen;
- o landen die onderhevig zijn aan specifieke EU-sancties en landen die niet voldoen aan minimale standaarden op het vlak van mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie;
- o ondernemingen die voor meer dan 50% eigendom zijn van uitgesloten landen.

- Doelinvesteringen hernieuwbare energie infrastructuur: De beleggingsportefeuille van de Pensioenregeling heeft als doel om tenminste 35% van de infrastructuurbeleggingen te alloceren naar hernieuwbare energie infrastructuur. Dit streefgewicht komt neer op 1,75% van de totale portefeuille, gegeven het strategische gewicht van 5% voor de categorie infrastructuur. Op dit moment kunnen wij nog niet vaststellen of alle investeringen voldoen aan alle SFDR criteria voor duurzame beleggingen. De belegging in het Climate Infrastructure Fonds is wel als zodanig geclassificeerd en opgenomen in deze rapportage.

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

Om te bepalen of de Pensioenregeling voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken, wordt gekeken naar de volgende duurzaamheidsindicatoren:

- ESG-profiel. Dit geeft aan hoe ondernemingen scoren op de verschillende aspecten van Ecologisch, Sociaal en Governance. Na iedere herbalancering was het ESG-profiel van de beleggingsportefeuille gedurende 2023 beter dan dat van de benchmark. Door marktbeleggingen kan dit op kwartaaleinde afwijken.
- CO2-intensiteit: De CO2-intensiteit wordt berekend op basis van de gewogen gemiddelde CO2-intensiteit van de individuele aandelen in de portefeuille dan wel benchmark en uitgedrukt in ton CO2/miljoen USD omzet. Waarbij de CO2-emissies gemeten worden aan de hand van de scope 1 en 2 emissies. Deze data is afkomstig van MSCI ESG.

In 2023 komt de CO2-intensiteit van de beleggingsportefeuille uit op 87,55. De beleggingsportefeuille voldoet aan de doelstelling om voor verschillende deelportefeuilles de CO2-intensiteit te halveren ten opzichte van 2019.

- Uitsluitingsbeleid: Het percentage beleggingen dat op de lijst van uit te sluiten ondernemingen en/of landen staat ten behoeve van het uitsluitingsbeleid. Middels het uitsluitingsbeleid streeft de Pensioenregeling na dat er geen investeringen

plaatsvinden in ondernemingen en/of landen die niet aan de vooraf vastgestelde normgrenzen voldoen. In 2023 hebben zich geen breaches voorgedaan in de discretionair beheerde mandaten. Het pensioenfonds heeft via extern beheerde beleggingsfondsen enige blootstelling gehad aan ondernemingen die zijn opgenomen op de uitsluitingslijst van het pensioenfonds. Dit omdat beleggingsfondsen een eigen uitsluitingsbeleid voeren.

- Percentage klimaatbeleggingen: Dit zijn beleggingen in het Climate Infrastructure Fonds.

Gemiddeld bedroeg het percentage klimaatbeleggingen in 2023 0,28%. Deze beleggingen hebben als doel klimaatmitigatie of een meetbare positieve bijdrage te leveren aan de UN Sustainability Development Goals 7: Betaalbare en schone energie en 13: Klimaatactie.

Indicator	Waarde 2023	Waarde 2022
ESG Profiel Portfolio (*)	6,83	6,91
ESG Profiel Benchmark	6,73	6,77
Carbon Intensity Scope 1&2 Portfolio	87,55	82,00
Carbon Intensity Scope 1&2 Benchmark	112,24	103,86
Exposure naar normschenders (%)	0,00	0,00
Exposure naar tabaksproducenten (%)	0,01	0,00
Exposure naar controversiële wapens (%)	0,00	0,00
Exposure naar hoogrisicolanden en staatsbedrijven (%)	0,00	0,00
Exposure naar bedrijven met omzet naar de meest vervuulende sectoren in de fossiele industrie (%)	0,06	0,00
Percentage klimaatbeleggingen	0,28	--

(*) Dit is een score tussen [0, 10]. De score kijkt zowel naar het niveau van blootstelling aan ESG-risico's als naar hoe deze risico's beheerst worden.

● **... en in vergelijking tot voorgaande perioden?**

Ten opzichte van 2022 zijn er geen significante wijzigingen geweest. De volgende indicatoren zijn veranderd:

- Het ESG-profiel is licht verslechterd.
- De CO2-intensiteit is licht gestegen.
- Uitsluitingsbeleid: in het eerste kwartaal van 2023 was er een minimale exposure naar tabaksproducenten en bedrijven actief in de fossiele sector in tegenspraak met het uitsluitingsbeleid. De reden hiervoor was dat we destijds nog deelnamen in een Global High Yield fonds. Dit is later omgezet in een mandaat waardoor ons volledige uitsluitingsbeleid kon worden toegepast.
- De belegging in het Climate Infrastructure Fonds is in 2023 opgebouwd en daarom is er geen historische vergelijking beschikbaar.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

Zoals opgenomen in de relevante precontractuele informatieverstrekking, heeft RPF geen minimum commitment afgegeven naar duurzame beleggingen. Deze pensioenregeling heeft echter in de gegeven referentieperiode wel degelijk belegd in duurzame beleggingen.

De belangrijkste doelstellingen van de duurzame beleggingen, de klimaatbeleggingen, hebben betrekking op:

- Mitigatie van klimaatverandering. Het proces om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te beperken tot beduidend minder dan 2 °C en de inspanningen voort te zetten om de

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

temperatuurstijging te beperken tot 1,5 °C boven het pre-industriële niveau, zoals vastgelegd in de Overeenkomst van Parijs inzake klimaatverandering.

- Een meetbare positieve bijdrage te leveren aan de UN Sustainability Development Goals 7: Betaalbare en schone energie en 13: Klimaatactie.

De belangrijkste doelstellingen van de duurzame beleggingen, green bonds, hebben betrekking op:

- Mitigatie van klimaatverandering. Het proces om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te beperken tot beduidend minder dan 2 °C en de inspanningen voort te zetten om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5 °C boven het pre-industriële niveau, zoals vastgelegd in de Overeenkomst van Parijs inzake klimaatverandering. Vermeden CO2-emissies is de meest relevante en gangbare kwantitatieve indicator voor het meten van de bijdrage van de duurzame beleggingen van deze pensioenregeling aan klimaatmitigatie. De ESG-dienstverlener Achmea IM (hierna: ESG-dienstverlener) baseert zich op de gerapporteerde informatie, inclusief impact cijfers van de uitgevende instelling. Wanneer de impactrapportage niet volledig is of onduidelijk is, probeert de ESG-dienstverlener meer informatie te verkrijgen van de uitgevende instelling. De totale vermeden CO2-emissie van deze pensioenregeling bedroeg over 2023 186.252 ton.

In de EU-taxonomie is bepaald welke investeringen in economische activiteiten op basis van zes milieudoelstellingen, als ecologisch duurzaam kunnen worden bestempeld. In onze beoordeling van de uitgegeven green bond toetsen we in hoeverre deze overeenkomt met de criteria zoals opgenomen in de EU-taxonomie.

De belangrijkste doelstellingen van de duurzame beleggingen aandelen en/of obligaties hebben betrekking op:

- Mitigatie van klimaatverandering. Het proces om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te beperken tot beduidend minder dan 2 °C en de inspanningen voort te zetten om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5 °C boven het pre-industriële niveau, zoals vastgelegd in de Overeenkomst van Parijs inzake klimaatverandering.

- Adaptatie aan klimaatverandering. Het proces van aanpassing aan de daadwerkelijke en verwachte klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Momenteel is er, gezien de grote diversiteit van activiteiten, duurzame gebouwen en aanpassingen in infrastructuur, nog geen vergelijkbare en aggregereerbare indicator beschikbaar voor het meten van de bijdrage van de duurzame beleggingen van deze pensioenregeling aan klimaatadaptatie. In de EU-taxonomie is bepaald welke investeringen in economische activiteiten op basis van zes milieudoelstellingen, waaronder klimaatadaptatie, als ecologisch duurzaam kunnen worden bestempeld. Investeringen in bedrijven waarvan minimaal 20% van de omzet voldoet aan de criteria zoals opgenomen in de EU taxonomie, worden als duurzame belegging gezien.

We verwachten dat er steeds meer data beschikbaar komt met betrekking tot de impact van klimaatadaptatie zodat we de bijdrage van de duurzame beleggingen aan klimaatadaptatie zorgvuldig kunnen meten.

Deze pensioenregeling bevat geen beleggingen met een sociale duurzaamheidsdoelstelling.

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologisch of sociaal duurzame beleggingsdoelstellingen?**

De duurzame beleggingen mogen geen significante schade toebrengen aan ecologische of sociaal duurzame beleggingsdoelstellingen. Dit is gewaarborgd door alle potentieel duurzame beleggingen, green bonds en aandelen en/of bedrijfsobligaties te beoordelen aan de hand van het Achmea IM beoordelingsraamwerk waaronder het Achmea IM Green Bond raamwerk (hierna: raamwerk) en de EU-criteria voor ecologisch duurzame beleggingen. Daar bovenop is een screening op controverses uitgevoerd.

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De duurzame beleggingen van deze pensioenregeling hebben als doel een positieve impact te realiseren door middel van doelinvesteringen in green bonds of via beleggingen in aandelen en bedrijfsobligaties. De ESG-dienstverlener beoordeelt of de uitgegeven green bonds, de aandelen en bedrijfsobligaties voldoen aan het raamwerk. Daarnaast is via het uitsluitings- en engagementbeleid rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten, zoals hieronder beschreven wordt.

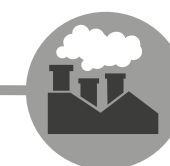
Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

Ja. Het pensioenfonds heeft ondernemingen uitgesloten die met hun gedrag structureel de normen schenden van de UN Global Compact, OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights, zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie.

In de EU-taxonomie is het beginsel 'geen ernstige afbreuk doen' vastgesteld. Dit houdt in dat op de taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke EU-criteria.

Het beginsel 'geen ernstige afbreuk doen' is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstig afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De Pensioenregeling houdt rekening met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren, zoals gedefinieerd in de EU-regelgeving. Deze ongunstige effecten en de ondernomen acties worden in de tabel hieronder toegelicht. Het pensioenfonds heeft zich gecommitteerd aan het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB)-convenant en daarmee aan de OESO-richtlijnen en de United Nations Guiding Principles (UNGP). We gebruiken het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad bij de selectie, engagement en monitoring van onze beleggingen. Onze ESG-dienstverlener screent de portefeuille op de eventuele negatieve impact van beleggingen en prioriteren vervolgens de meest ernstige impacts (op basis van zwaarte, reikwijdte en onomkeerbaarheid en waarschijnlijkheid). Zie voor meer informatie ook het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Op de website rapporteren wij over de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren.

Belangrijkste ongunstige effecten (PAI-indicatoren)	Toelichting	Genomen maatregelen
BKG-Emissies scope 1	Monitoren en sturen van de Scope 1 BKG-emissies in de portefeuille.	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.
BKG-Emissies scope 2	Monitoren en sturen van de Scope 2 BKG-emissies in de portefeuille.	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

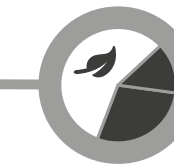
BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd	Gemeten in CO2/sales	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.
Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Betrokkenheid bij kolen en teerzanden, schalieolie en -gas, arctische olie en-gas met een omzetgrens van >5%	Uitsluiten.
Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Uitsluiten van normschenders	Uitsluiten en engagement.
Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Uitsluiten van producenten van controversiële wapens	Uitsluiten.
Landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten	Betrokkenheid bij landen waarin schendingen plaatsvinden op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie.	Uitsluiten.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste beleggingen	Sector	% Activa	Land
SRP – Direct Real Estate	Overig	5,9	Nederland
SRPALCO	Overig	4,8	Nederland
Cash bucket EUR	Overig	4,0	Nederland
Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds	Overig	3,5	Nederland
Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund inzake SRP	Overig	2,7	Nederland
AQR GRP EL Offshore Fund Ltd.	Overig	2,5	Verenigde Staten
Bridgewater All Weather Sustainability 11% LP	Overig	2,4	Verenigde Staten
CCP JP Morgan – LCH Variation Margin	Overig	1,8	Verenigd Koninkrijk
DeWAG Holdings	Overig	1,6	Nederland
Bundesobligation 1.300% 15/10/2027	Overheden	1,2	Duitsland
BAR_ERX_SRP_VM	Overig	1,1	Verenigd Koninkrijk
Achmea Dutch Retail Prop. Fund	Overig	1,1	Nederland
BNP_ERX_SRP_VM	Overig	1,0	Frankrijk
Bundesrepub. Deutschland 0% 15/02/2032	Overheden	1,0	Duitsland
Apple Inc	Technologie Hardware & Apparatuur	0,9	Verenigde Staten

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: 2023

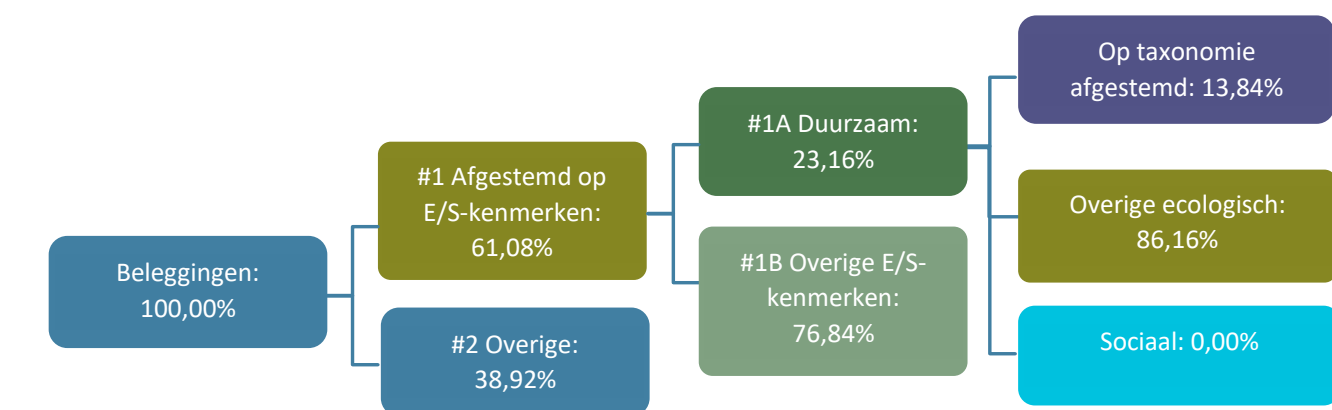

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen was 14,14%.

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

#1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het financiële product die worden gebruikt om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en die evenmin als duurzame belegging gelden.

De categorie #1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat:

- De subcategorie #1A Duurzaam omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- De subcategorie #1B Overige E/S-kenmerken omvat beleggingen die op de ecologische of sociale kenmerken zijn afgestemd, maar die niet als duurzame belegging gelden.

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	% van portefeuille
Overheden	28,6
Door onderpand gedekt	2,1
Banken	1,7
Financiële instellingen	1,6
Technologie Hardware & Apparatuur	1,5
Farmaceutica, biotechnologie en levenswetenschappen	1,5
Software & Diensten	1,5
Consumenten diensten	1,5
Industriële bedrijven	1,4
Overig	58,6

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

wordt voldaan, bevatten de criteria voor fossiel gas emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor kernenergie bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Van de duurzame beleggingen met een ecologische milieudoelstelling mitigatie was 13,84% afgestemd op de EU-taxonomie.

Voor de green bonds die beoordeeld zijn door de ESG-dienstverlener is het percentage afgestemd op de EU-taxonomie volledig gebaseerd op de doelstelling klimaatmitigatie.

Voor aandelen en bedrijfsobligaties is:

- 0,29% afgestemd op de doelstelling klimaatmitigatie

- 0,00% afgestemd op de doelstelling klimaatadaptatie.

De ESG-dienstverlener beoordeelt voor (een deel van) de green bonds in hoeverre deze voldoen aan EU Taxonomie criteria. Voor green bonds wordt gekeken naar de beschikbare, publieke, informatie op de website van de uitgevende instelling, zoals de Second Party Opinion, het Green Bond Framework en het Impact report. Nieuwe uitgevende instellingen die nog geen informatie beschikbaar stellen op de website, worden benaderd met vragen over de exacte afstemming op de EU-taxonomie. Op deze manier komt er steeds meer data beschikbaar. Naar aanleiding van de inwerkingtreding van de SFDR (Level 2) verwachten wij dat er steeds meer informatie beschikbaar zal komen. Voor de klimaatbeleggingen baseert de ESG-dienstverlener zich op de taxonomiedata zoals deze door de vermogensbeheerder worden gerapporteerd.

Voor het vaststellen van de percentages afstemming op de EU-taxonomie wordt voor aandelen / bedrijfsobligaties gekeken naar de beschikbare data van MSCI.

De gerapporteerde percentages zijn op bovenstaande wijze vastgesteld of afkomstig van een onafhankelijke dataverstrekker, in dit geval de dataprovider die uitgaat van door de ondernemingen gerapporteerde data op taxonomie alignment. Hierop is geen aanvullende betrouwbaarheidsverklaring van een accountant afgegeven of een toetsing uitgevoerd.

- **Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie¹ voldoen?**

Ja:

In fossiel gas In kernenergie

Nee

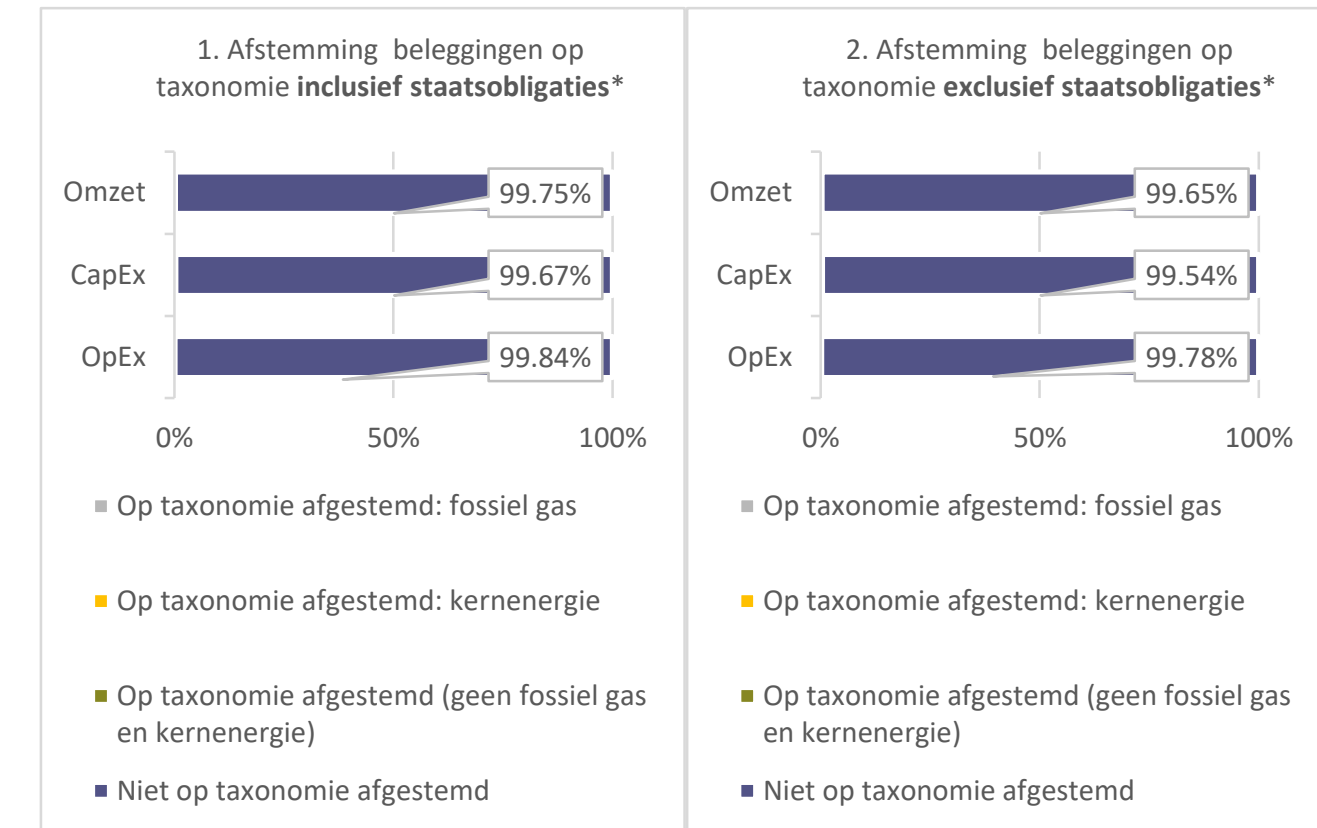
¹ Activiteiten in de sectoren fossiel gas- en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie -zie de toelichting in de linker marge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgelegd in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van: - de omzet die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten waarin is belegd, weergeeft; - de kapitaaluitgaven (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie; - de operationele uitgaven (OpEx) die groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd weergeven.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissie-niveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

De onderstaande diagrammen geven in het grijs, oranje en groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties weer, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

*In deze diagrammen omvat "staatsobligaties" alle blootstellingen aan overheden.

Data omtrent Taxonomy alignment wordt voor de green bonds die beoordeeld zijn door de ESG-dienstverlener gebaseerd op documentatie van de uitgevende partij en de Second Party Opinion. Een onderverdeling naar Omzet, CapEx, OpEx wordt voor deze green bonds niet gemaakt in:

- Rapportages van de uitgevende organisatie,
- Second Party Opinion (dit document wordt gebruikt om vast te stellen of iets een green bond is in combinatie met de beoordeling van de ESG-dienstverlener)
- Bloomberg

Aangezien de ESG-dienstverlener zich baseert op onafhankelijke informatie, welke niet beschikbaar is op dit moment, tonen bovenstaande grafieken dan ook 100% niet op taxonomie afgestemd en niet een uitsplitsing naar Omzet, CapEx of OpEx.

Voor overige duurzame beleggingen is data over Taxonomy alignment en de uitsplitsing naar Omzet, CapEx of Opex afkomstig van de onafhankelijke dataprovider.

- **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

Het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten was 0,08%.

- **Hoe verhield het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?**

In de voorgaande periode is nog niet gerapporteerd over duurzame aandelen en bedrijfsobligaties. Daarom kan hiervoor geen vergelijking gemaakt worden met de vorige periode.

 zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?

Het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet waren afgestemd op de EU-Taxonomie, was 86,16%.

Er wordt ook belegd in duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet zijn afgestemd op de taxonomie. Ondernemingen kunnen duurzame doelstellingen hebben, maar niet verplicht en/of in staat zijn om te voldoen aan de rapportageverplichtingen van de taxonomie.

Het raamwerk neemt, naast EU Taxonomie alignment, meerdere criteria in acht om een aandeel en een bedrijfsobligatie te beoordelen. Het raamwerk voor aandelen en bedrijfsobligaties gebruikt ook vereisten tot wetenschappelijk aantoonbare emissiereductiedoelstellingen en tot een lagere CO₂-uitstoot dan het sub industrie gemiddelde.

Het raamwerk op green bonds neemt, naast EU Taxonomie alignment, meerdere criteria in acht om een green bond te beoordelen. Het raamwerk volgt de ICMA Green Bond Principles. Daarnaast gebruikt het raamwerk de richtlijnen (taxonomie) van het Climate Bonds Initiative voor het beoordelen van de duurzaamheid van te financieren activiteiten. Zo wordt de kwaliteit van green bonds beoordeeld. Bonds worden afgekeurd indien de algemene strategie van het bedrijf inconsistent is met het uitgeven van een green bond, het milieuvoordeel discutabel is (niet conform CBI taxonomie) en niet alle te financieren activiteiten kwalificeren als 'duurzame belegging' conform SFDR. Daarnaast is data omtrent taxonomie alignment op dit moment nog beperkt beschikbaar.

Wat was het aandeel sociaal duurzame beleggingen?

Het aandeel van sociaal duurzame beleggingen was 0%.

Welke beleggingen zijn opgenomen in 'overige'? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

De beleggingen die onder 'overige' zijn opgenomen bestaan voor het grootste deel uit beleggingen in fondsen. Verschillende van die fondsen promoten wel degelijk E/S-kenmerken in de vorm van uitsluitingen, ESG-integratie of impactbeleggingen. Echter, over deze fondsen kan de ESG-dienstverlener momenteel geen E/S-kenmerken meten. Daarnaast zijn onder 'overige' liquiditeiten opgenomen. Het streven is om het percentage liquide middelen zo klein mogelijk te houden. De beleggingen zijn bedoeld om de portefeuille efficiënt te beheren of rendement te behalen. Er bestaan geen ecologische of sociale minimumwaarborgen. Een overzicht van alle type beleggingen onder overige is opgenomen in onderstaande tabel.

Type belegging	% van "overige"
Fondsen	64,3
Liquiditeiten	33,4
Alternatieve beleggingen	22,3
Overig	1,1
Derivaten	-21,2

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Gedurende 2023 zijn, naast het toepassen van ESG-integratie, onderstaande maatregelen getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken:

Uitsluiten: Het pensioenfonds belegt niet in ondernemingen en landen die in strijd handelen met het uitsluitingsbeleid van het fonds. De uitsluitingslijsten worden tweemaal per jaar herzien op basis van het actuele beleid en worden geïmplementeerd door de vermogensbeheerders. Er wordt continue gemonitord of de vermogensbeheerders zich aan de uitsluitingslijsten houden.

Engagement: Het pensioenfonds is in gesprek gegaan met ondernemingen waarin wordt belegd middels engagement. Het doel van engagement is tweeledig. Enerzijds tracht het fonds om structurele schendingen van internationale normen te stoppen of te voorkomen. Anderzijds worden ondernemingen aangesproken die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties kunnen verbeteren, zonder dat er sprake is van controversieel gedrag.

Stemmen: Het pensioenfonds heeft actief gebruik gemaakt van aandeelhoudersrechten om lange termijn waarde creatie te bevorderen bij de ondernemingen waarin wordt belegd.

Voor meer informatie zie de MVB-documentatie MVB op de website.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Niet van toepassing. Met dit financieel product wordt de gehele Pensioenregeling bedoeld. Er is geen alomvattende referentiebenchmark op het niveau van de Pensioenregeling om te bepalen of de Pensioenregeling is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.

- **Waarin verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd wat betreft de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische of sociale kenmerken?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?**

Niet van toepassing.

Referentie-benchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.

SFDR-bijlage IV

Pensioenregeling 2023

BIJLAGE IV

Periodieke informatieverstopping voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Productbenaming: Pensioenregeling Stichting Rabobank pensioenfonds - PR2023/DC

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): OPKWAPODCGNEC8GM4322

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een ecologische of sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Heeft dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

Ja

Dit product heeft de volgende **duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling** gedaan: %

in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

Dit product heeft de volgende **duurzame beleggingen met een sociale doelstelling** gedaan: %

Nee

Dit product **promootte ecologische/sociale (E/S-) kenmerken**. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het 14,14% duurzame beleggingen

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

met een sociale doelstelling

Dit product promootte E/S-kenmerken, maar **heeft niet duurzaam belegd**.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Dit financiële product (hierna: deze Pensioenregeling) promoot de volgende ecologische en sociale kenmerken:

- ESG-integratie: De Pensioenregeling integreert op structurele wijze ESG-risico's en ESG-factoren in het beleggingsproces. De regeling streeft naar een portefeuille met een beter ESG-profiel dan dat van de marktbenchmark. Dit gebeurt aan de hand van een best-in-class beleid dat voor aandelen op de ESG-maatwerk benchmark is toegepast en aan de hand van instructies aan de vermogensbeheerders voor bedrijfsobligaties. Hierdoor wordt niet belegd in de slechtst-presterende bedrijven op basis van hun ESG-ratings. Per 1 januari 2024 is deze doelstelling voor aandelen, bedrijfsobligaties en Global High Yield geïmplementeerd.

- CO2-reductie: De CO2-intensiteit van de portefeuille wordt vergeleken met die van de portefeuille per 2019. Daarbij heeft de portefeuille als doelstelling de CO2-intensiteit te halveren ten opzichte van het referentiepunt. Per 1 januari 2024 is deze doelstelling voor aandelen, bedrijfsobligaties en Global High Yield geïmplementeerd.

- Uitsluitingsbeleid: De volgende investeringen zijn uitgesloten, zie voor meer detail het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds <https://www.rabobankpensioenfonds.nl/-/media/sites/rabobank/downloads/beleggingsbeleid/rpf-beleid-maatschappelijk-verantwoord-beleggen.pdf>:

- o ondernemingen die controversiële wapens produceren;
- o ondernemingen die met hun gedrag structureel de normen schenden van de VN Global Compact, de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten (UN Guiding Principles on Business & Human Rights), zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie;
- o producenten, toeleveranciers en verkopers van tabaksproducten;
- o ondernemingen die omzet behalen uit de winning van kolen en teerzandolie;
- o ondernemingen die omzet behalen uit de elektriciteitsopwekking uit kolen;
- o landen die onderhevig zijn aan specifieke EU-sancties en landen die niet voldoen aan minimale standaarden op het vlak van mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie;
- o ondernemingen die voor meer dan 50% eigendom zijn van uitgesloten landen.

- Doelinvesteringen hernieuwbare energie infrastructuur: De beleggingsportefeuille van de Pensioenregeling heeft als doel om tenminste 35% van de infrastructuurbeleggingen te alloceren naar hernieuwbare energie infrastructuur. Dit streefgewicht komt neer op 1,75% van de totale portefeuille, gegeven het strategische gewicht van 5% voor de categorie infrastructuur. Op dit moment kunnen wij nog niet vaststellen of alle investeringen voldoen aan alle SFDR criteria voor duurzame beleggingen. De belegging in het Climate Infrastructure Fonds is wel als zodanig geclassificeerd en opgenomen in deze rapportage.

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

Om te bepalen of de Pensioenregeling voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken, wordt gekeken naar de volgende duurzaamheidsindicatoren:

- ESG-profiel. Dit geeft aan hoe ondernemingen scoren op de verschillende aspecten van Ecologisch, Sociaal en Governance. Na iedere herbalancing was het ESG-profiel van de beleggingsportefeuille gedurende 2023 beter dan dat van de benchmark. Door marktbeleggingen kan dit op kwartaaleinde afwijken.

- CO2-intensiteit: De CO2-intensiteit wordt berekend op basis van de gewogen gemiddelde CO2-intensiteit van de individuele aandelen in de portefeuille dan wel benchmark en uitgedrukt in ton CO2/miljoen USD omzet. Waarbij de CO2-emissies gemeten worden aan de hand van de scope 1 en 2 emissies. Deze data is afkomstig van MSCI ESG.

In 2023 komt de CO2-intensiteit van de beleggingsportefeuille uit op 87,55. De beleggingsportefeuille voldoet aan de doelstelling om voor verschillende deelportefeuilles de CO2-intensiteit te halveren ten opzichte van 2019.

- Uitsluitingsbeleid: Het percentage beleggingen dat op de lijst van uit te sluiten ondernemingen en/of landen staat ten behoeve van het uitsluitingsbeleid. Middels het uitsluitingsbeleid streeft de Pensioenregeling na dat er geen investeringen

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

plaatsvinden in ondernemingen en/of landen die niet aan de vooraf vastgestelde normgrenzen voldoen. In 2023 hebben zich geen breaches voorgedaan in de discretionair beheerde mandaten. Het pensioenfonds heeft via extern beheerde beleggingsfondsen enige blootstelling gehad aan ondernemingen die zijn opgenomen op de uitsluitingslijst van het pensioenfonds. Dit omdat beleggingsfondsen een eigen uitsluitingsbeleid voeren.

- Percentage klimaatbeleggingen: Dit zijn beleggingen in het Climate Infrastructure Fonds.

Gemiddeld bedroeg het percentage klimaatbeleggingen in 2023 0,28%. Deze beleggingen hebben als doel klimaatmitigatie of een meetbare positieve bijdrage te leveren aan de UN Sustainability Development Goals 7: Betaalbare en schone energie en 13: Klimaatactie.

Indicator	Waarde 2023	Waarde 2022
ESG Profiel Portfolio (*)	6,83	6,91
ESG Profiel Benchmark	6,73	6,77
Carbon Intensity Scope 1&2 Portfolio	87,55	82,00
Carbon Intensity Scope 1&2 Benchmark	112,24	103,86
Exposure naar normschenders (%)	0,00	0,00
Exposure naar tabaksproducenten (%)	0,01	0,00
Exposure naar controversiële wapens (%)	0,00	0,00
Exposure naar hoogrisicolanden en staatsbedrijven (%)	0,00	0,00
Exposure naar bedrijven met omzet naar de meest vervuulende sectoren in de fossiele industrie (%)	0,06	0,00
Percentage klimaatbeleggingen	0,28	--

(*) Dit is een score tussen [0, 10]. De score kijkt zowel naar het niveau van blootstelling aan ESG-risico's als naar hoe deze risico's beheerst worden.

● **... en in vergelijking tot voorgaande perioden?**

Ten opzichte van 2022 zijn er geen significante wijzigingen geweest. De volgende indicatoren zijn veranderd:

- Het ESG-profiel is licht verslechterd.
- De CO2-intensiteit is licht gestegen.
- Uitsluitingsbeleid: in het eerste kwartaal van 2023 was er een minimale exposure naar tabaksproducenten en bedrijven actief in de fossiele sector in tegenspraak met het uitsluitingsbeleid. De reden hiervoor was dat we destijds nog deelnamen in een Global High Yield fonds. Dit is later omgezet in een mandaat waardoor ons volledige uitsluitingsbeleid kon worden toegepast.
- De belegging in het Climate Infrastructure Fonds is in 2023 opgebouwd en daarom is er geen historische vergelijking beschikbaar.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

Zoals opgenomen in de relevante precontractuele informatieverstarring, heeft RPF geen minimum commitment afgegeven naar duurzame beleggingen. Deze pensioenregeling heeft echter in de gegeven referentieperiode wel degelijk belegd in duurzame beleggingen.

De belangrijkste doelstellingen van de duurzame beleggingen, de klimaatbeleggingen, hebben betrekking op:

- Mitigatie van klimaatverandering. Het proces om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te beperken tot beduidend minder dan 2 °C en de inspanningen voort te zetten om de

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De duurzame beleggingen van deze pensioenregeling hebben als doel een positieve impact te realiseren door middel van doelinvesteringen in green bonds of via beleggingen in aandelen en bedrijfsobligaties. De ESG-dienstverlener beoordeelt of de uitgegeven green bonds, de aandelen en bedrijfsobligaties voldoen aan het raamwerk. Daarnaast is via het uitsluitings- en engagementbeleid rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten, zoals hieronder beschreven wordt.

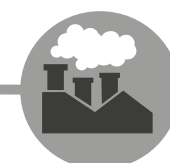
Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

Ja. Het pensioenfonds heeft ondernemingen uitgesloten die met hun gedrag structureel de normen schenden van de UN Global Compact, OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights, zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie.

In de EU-taxonomie is het beginsel 'geen ernstige afbreuk doen' vastgesteld. Dit houdt in dat op de taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke EU-criteria.

Het beginsel 'geen ernstige afbreuk doen' is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstig afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De Pensioenregeling houdt rekening met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren, zoals gedefinieerd in de EU-regelgeving. Deze ongunstige effecten en de ondernomen acties worden in de tabel hieronder toegelicht. Het pensioenfonds heeft zich geïnteresseerd aan het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB)-convenant en daarmee aan de OESO-richtlijnen en de United Nations Guiding Principles (UNGPs). We gebruiken het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad bij de selectie, engagement en monitoring van onze beleggingen. Onze ESG-dienstverlener screent de portefeuille op de eventuele negatieve impact van beleggingen en prioriteren vervolgens de meest ernstige impacts (op basis van zwaarte, reikwijdte en onomkeerbaarheid en waarschijnlijkheid). Zie voor meer informatie ook het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Op de website rapporteren wij over de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren.

Belangrijkste ongunstige effecten (PAI-indicatoren)	Toelichting	Genomen maatregelen
BKG-Emissies scope 1	Monitoren en sturen van de Scope 1 BKG-emissies in de portefeuille.	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.
BKG-Emissies scope 2	Monitoren en sturen van de Scope 2 BKG-emissies in de portefeuille.	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

plaatsvinden in ondernemingen en/of landen die niet aan de vooraf vastgestelde normgrenzen voldoen. In 2023 hebben zich geen breaches voorgedaan in de discretionair beheerde mandaten. Het pensioenfonds heeft via extern beheerde beleggingsfondsen enige blootstelling gehad aan ondernemingen die zijn opgenomen op de uitsluitingslijst van het pensioenfonds. Dit omdat beleggingsfondsen een eigen uitsluitingsbeleid voeren.

• Percentage klimaatbeleggingen: Dit zijn beleggingen in het Climate Infrastructure Fonds.

Gemiddeld bedroeg het percentage klimaatbeleggingen in 2023 0,28%. Deze beleggingen hebben als doel klimaatmitigatie of een meetbare positieve bijdrage te leveren aan de UN Sustainability Development Goals 7: Betaalbare en schone energie en 13: Klimaatactie.

Indicator	Waarde 2023	Waarde 2022
ESG Profiel Portfolio (*)	6,83	6,91
ESG Profiel Benchmark	6,73	6,77
Carbon Intensity Scope 1&2 Portfolio	87,55	82,00
Carbon Intensity Scope 1&2 Benchmark	112,24	103,86
Exposure naar normschenders (%)	0,00	0,00
Exposure naar tabaksproducenten (%)	0,01	0,00
Exposure naar controversiële wapens (%)	0,00	0,00
Exposure naar hoogrisicolanden en staatsbedrijven (%)	0,00	0,00
Exposure naar bedrijven met omzet naar de meest vervuilende sectoren in de fossiele industrie (%)	0,06	0,00
Percentage klimaatbeleggingen	0,28	--

(*) Dit is een score tussen [0, 10]. De score kijkt zowel naar het niveau van blootstelling aan ESG-risico's als naar hoe deze risico's beheerst worden.

... en in vergelijking tot voorgaande perioden?

Ten opzichte van 2022 zijn er geen significante wijzigingen geweest. De volgende indicatoren zijn veranderd:

- Het ESG-profiel is licht verslechterd.
- De CO2-intensiteit is licht gestegen.
- Uitsluitingsbeleid: in het eerste kwartaal van 2023 was er een minimale exposure naar tabaksproducenten en bedrijven actief in de fossiele sector in tegenspraak met het uitsluitingsbeleid. De reden hiervoor was dat we destijds nog deelnamen in een Global High Yield fonds. Dit is later omgezet in een mandaat waardoor ons volledige uitsluitingsbeleid kon worden toegepast.
- De belegging in het Climate Infrastructure Fonds is in 2023 opgebouwd en daarom is er geen historische vergelijking beschikbaar.

Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?

Zoals opgenomen in de relevante precontractuele informatieverstrekking, heeft RPF geen minimum commitment afgegeven naar duurzame beleggingen. Deze pensioenregeling heeft echter in de gegeven referentieperiode wel degelijk belegd in duurzame beleggingen.

De belangrijkste doelstellingen van de duurzame beleggingen, de klimaatbeleggingen, hebben betrekking op:

- Mitigatie van klimaatverandering. Het proces om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te beperken tot beduidend minder dan 2 °C en de inspanningen voort te zetten om de

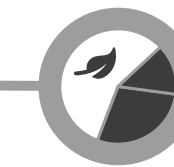
BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd	Gemeten in CO2/sales	ESG-integratie (best-in-class beleggen en CO2-reductie), engagement en uitsluiten.
Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Betrokkenheid bij kolen en teerzanden, schalieolie en -gas, arctische olie en-gas met een omzetgrens van >5%	Uitsluiten.
Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Uitsluiten van normschenders	Uitsluiten en engagement.
Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Uitsluiten van producenten van controversiële wapens	Uitsluiten.
Landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten	Betrokkenheid bij landen waarin schendingen plaatsvinden op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie.	Uitsluiten.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste beleggingen	Sector	% Activa	Land
SRP – Direct Real Estate	Overig	5,9	Nederland
SRPALCO	Overig	4,8	Nederland
Cash bucket EUR	Overig	4,0	Nederland
Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds	Overig	3,5	Nederland
Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund inzake SRP	Overig	2,7	Nederland
AQR GRP EL Offshore Fund Ltd.	Overig	2,5	Verenigde Staten
Bridgewater All Weather Sustainability 11% LP	Overig	2,4	Verenigde Staten
CCP JP Morgan – LCH Variation Margin	Overig	1,8	Verenigd Koninkrijk
DeWAG Holdings	Overig	1,6	Nederland
Bundesobligation 1.300% 15/10/2027	Overheden	1,2	Duitsland
BAR_ERX_SRP_VM	Overig	1,1	Verenigd Koninkrijk
Achmea Dutch Retail Prop. Fund	Overig	1,1	Nederland
BNP_ERX_SRP_VM	Overig	1,0	Frankrijk
Bundesrepub. Deutschland 0% 15/02/2032	Overheden	1,0	Duitsland
Apple Inc	Technologie Hardware & Apparatuur	0,9	Verenigde Staten

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: 2023

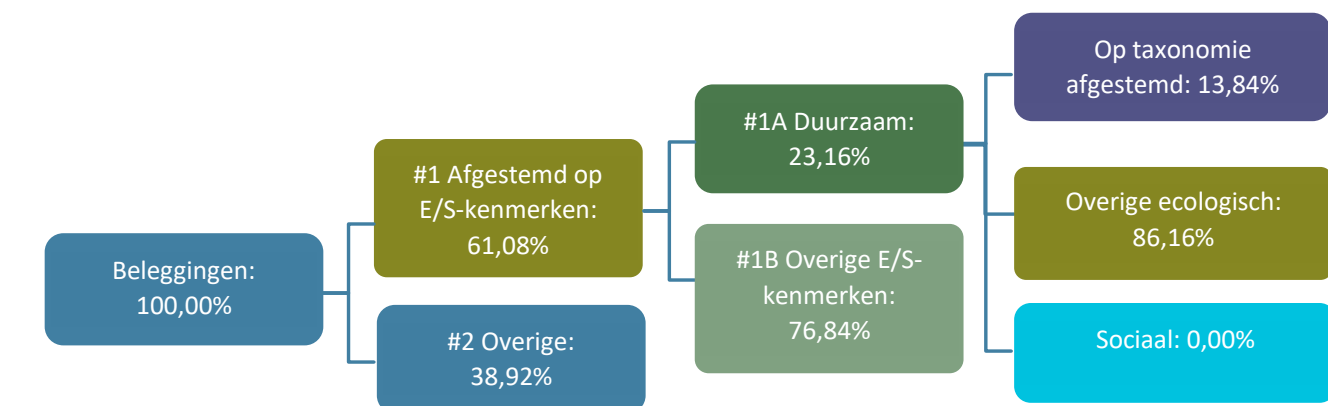

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen was 14,14%.

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

#1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het financiële product die worden gebruikt om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en die evenmin als duurzame belegging gelden.

De categorie #1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat:

- De subcategorie #1A Duurzaam omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- De subcategorie #1B Overige E/S-kenmerken omvat beleggingen die op de ecologische of sociale kenmerken zijn afgestemd, maar die niet als duurzame belegging gelden.

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	% van portefeuille
Overheden	28,6
Door onderpand gedekt	2,1
Banken	1,7
Financiële instellingen	1,6
Technologie Hardware & Apparatuur	1,5
Farmaceutica, biotechnologie en levenswetenschappen	1,5
Software & Diensten	1,5
Consumenten diensten	1,5
Industriële bedrijven	1,4
Overig	58,6

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

wordt voldaan, bevatten de criteria voor fossiel gas emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor kernenergie bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Van de duurzame beleggingen met een ecologische milieudoelstelling mitigatie was 13,84% afgestemd op de EU-taxonomie.

Voor de green bonds die beoordeeld zijn door de ESG-dienstverlener is het percentage afgestemd op de EU-taxonomie volledig gebaseerd op de doelstelling klimaatmitigatie.

Voor aandelen en bedrijfsobligaties is:

- 0,29% afgestemd op de doelstelling klimaatmitigatie

- 0,00% afgestemd op de doelstelling klimaatadaptatie.

De ESG-dienstverlener beoordeelt voor (een deel van) de green bonds in hoeverre deze voldoen aan EU Taxonomie criteria. Voor green bonds wordt gekeken naar de beschikbare, publieke, informatie op de website van de uitgevende instelling, zoals de Second Party Opinion, het Green Bond Framework en het Impact report. Nieuwe uitgevende instellingen die nog geen informatie beschikbaar stellen op de website, worden benaderd met vragen over de exacte afstemming op de EU-taxonomie. Op deze manier komt er steeds meer data beschikbaar. Naar aanleiding van de inwerkingtreding van de SFDR (Level 2) verwachten wij dat er steeds meer informatie beschikbaar zal komen. Voor de klimaatbeleggingen baseert de ESG-dienstverlener zich op de taxonomiedata zoals deze door de vermogensbeheerder worden gerapporteerd.

Voor het vaststellen van de percentages afstemming op de EU-taxonomie wordt voor aandelen / bedrijfsobligaties gekeken naar de beschikbare data van MSCI.

De gerapporteerde percentages zijn op bovenstaande wijze vastgesteld of afkomstig van een onafhankelijke dataverstrekker, in dit geval de dataprovider die uitgaat van door de ondernemingen gerapporteerde data op taxonomie alignment. Hierop is geen aanvullende betrouwbaarheidsverklaring van een accountant afgegeven of een toetsing uitgevoerd.

- **Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie¹ voldoen?**

Ja:

In fossiel gas In kernenergie

Nee

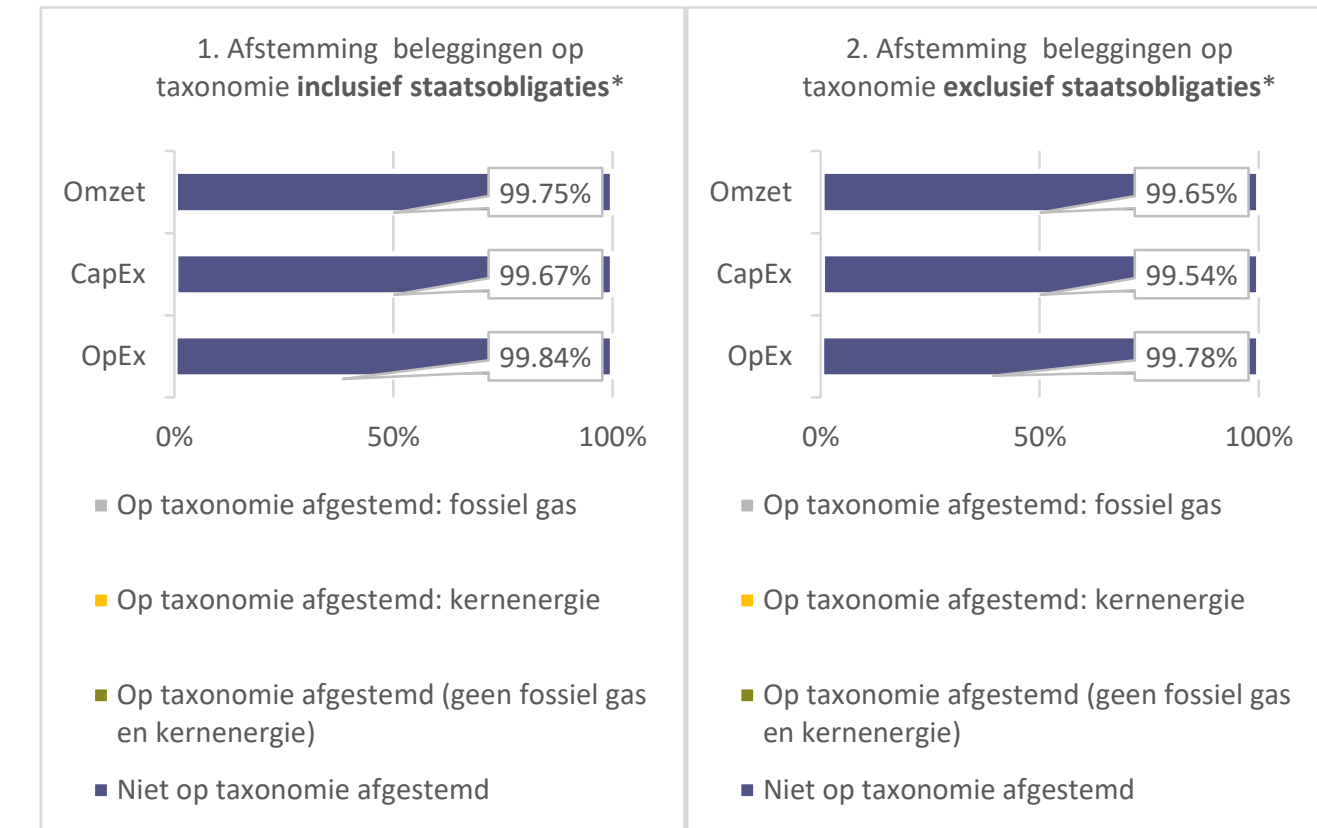
¹ Activiteiten in de sectoren fossiel gas- en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie -zie de toelichting in de linker marge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgelegd in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van: - de **omzet** die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten waarin is belegd, weergeeft; - de **kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie; - de **operationele uitgaven** (OpEx) die groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd weergeven.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissie-niveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

De onderstaande diagrammen geven in het grijs, oranje en groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties weer, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

*In deze diagrammen omvat "staatsobligaties" alle blootstellingen aan overheden.

Data omtrent Taxonomy alignment wordt voor de green bonds die beoordeeld zijn door de ESG-dienstverlener gebaseerd op documentatie van de uitgevende partij en de Second Party Opinion. Een onderverdeling naar Omzet, CapEx, OpEx wordt voor deze green bonds niet gemaakt in:

- Rapportages van de uitgevende organisatie,
- Second Party Opinion (dit document wordt gebruikt om vast te stellen of iets een green bond is in combinatie met de beoordeling van de ESG-dienstverlener)
- Bloomberg

Aangezien de ESG-dienstverlener zich baseert op onafhankelijke informatie, welke niet beschikbaar is op dit moment, tonen bovenstaande grafieken dan ook 100% niet op taxonomie afgestemd en niet een uitsplitsing naar Omzet, CapEx of OpEx.

Voor overige duurzame beleggingen is data over Taxonomy alignment en de uitsplitsing naar Omzet, CapEx of Opex afkomstig van de onafhankelijke dataprovider.

- **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

Het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten was 0,08%.

- **Hoe verhield het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?**

In de voorgaande periode is nog niet gerapporteerd over duurzame aandelen en bedrijfsobligaties. Daarom kan hiervoor geen vergelijking gemaakt worden met de vorige periode.

 zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?

Het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet waren afgestemd op de EU-Taxonomie, was 86,16%.

Er wordt ook belegd in duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet zijn afgestemd op de taxonomie. Ondernemingen kunnen duurzame doelstellingen hebben, maar niet verplicht en/of in staat zijn om te voldoen aan de rapportageverplichtingen van de taxonomie.

Het raamwerk neemt, naast EU Taxonomie alignment, meerdere criteria in acht om een aandeel en een bedrijfsobligatie te beoordelen. Het raamwerk voor aandelen en bedrijfsobligaties gebruikt ook vereisten tot wetenschappelijk aantoonbare emissiereductiedoelstellingen en tot een lagere CO₂-uitstoot dan het sub industrie gemiddelde.

Het raamwerk op green bonds neemt, naast EU Taxonomie alignment, meerdere criteria in acht om een green bond te beoordelen. Het raamwerk volgt de ICMA Green Bond Principles. Daarnaast gebruikt het raamwerk de richtlijnen (taxonomie) van het Climate Bonds Initiative voor het beoordelen van de duurzaamheid van te financieren activiteiten. Zo wordt de kwaliteit van green bonds beoordeeld. Bonds worden afgekeurd indien de algemene strategie van het bedrijf inconsistent is met het uitgeven van een green bond, het milieuvoordeel discutabel is (niet conform CBI taxonomie) en niet alle te financieren activiteiten kwalificeren als 'duurzame belegging' conform SFDR. Daarnaast is data omtrent taxonomie alignment op dit moment nog beperkt beschikbaar.

Wat was het aandeel sociaal duurzame beleggingen?

Het aandeel van sociaal duurzame beleggingen was 0%.

Welke beleggingen zijn opgenomen in 'overige'? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

De beleggingen die onder 'overige' zijn opgenomen bestaan voor het grootste deel uit beleggingen in fondsen. Verschillende van die fondsen promoten wel degelijk E/S-kenmerken in de vorm van uitsluitingen, ESG-integratie of impactbeleggingen. Echter, over deze fondsen kan de ESG-dienstverlener momenteel geen E/S-kenmerken meten. Daarnaast zijn onder 'overige' liquiditeiten opgenomen. Het streven is om het percentage liquide middelen zo klein mogelijk te houden. De beleggingen zijn bedoeld om de portefeuille efficiënt te beheren of rendement te behalen. Er bestaan geen ecologische of sociale minimumwaarborgen. Een overzicht van alle type beleggingen onder overige is opgenomen in onderstaande tabel.

Type belegging	% van "overige"
Fondsen	64,3
Liquiditeiten	33,4
Alternatieve beleggingen	22,3
Overig	1,1
Derivaten	-21,2

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Gedurende 2023 zijn, naast het toepassen van ESG-integratie, onderstaande maatregelen getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken:

Referentie-benchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken verwezenlijkt die dat product promoot.

Uitsluiten: Het pensioenfonds belegt niet in ondernemingen en landen die in strijd handelen met het uitsluitingsbeleid van het fonds. De uitsluitingslijsten worden tweemaal per jaar herzien op basis van het actuele beleid en worden geïmplementeerd door de vermogensbeheerders. Er wordt continue gemonitord of de vermogensbeheerders zich aan de uitsluitingslijsten houden.

Engagement: Het pensioenfonds is in gesprek gegaan met ondernemingen waarin wordt belegd middels engagement. Het doel van engagement is tweeledig. Enerzijds tracht het fonds om structurele schendingen van internationale normen te stoppen of te voorkomen. Anderzijds worden ondernemingen aangesproken die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties kunnen verbeteren, zonder dat er sprake is van controversieel gedrag.

Stemmen: Het pensioenfonds heeft actief gebruik gemaakt van aandeelhoudersrechten om lange termijn waarde creatie te bevorderen bij de ondernemingen waarin wordt belegd.

Voor meer informatie zie de MVB-documentatie MVB op de website.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Niet van toepassing. Met dit financieel product wordt de gehele Pensioenregeling bedoeld. Er is geen alomvattende referentiebenchmark op het niveau van de Pensioenregeling om te bepalen of de Pensioenregeling is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.

- **Waarin verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd wat betreft de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische of sociale kenmerken?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?**

Niet van toepassing.

- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?**

Niet van toepassing.